

LA POBLACIÓ CATALANA A L'EDAT MODERNA

DEU ESTUDIS

Antoni Simon i Tarrés

Monografies MANUSCRITS

Col·lecció de monografies de «Manuscrits: revista d'història moderna» publicada pel Departament d'Història Moderna i Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Títols publicats:

1. *Homenatge al P. Miquel Batllori*, 1993. 191 p.
(Contribucions de M. Fernández Álvarez, A. Milhou, M. Firpo, M. de Riquer *et al.*)
2. A. Simon i Tarrés: *La població catalana a l'edat moderna. Deu estudis*. 1996. 243 p.

**LA POBLACIÓ CATALANA A L'EDAT MODERNA.
DEU ESTUDIS**

**LA POBLACIÓ CATALANA
A L'EDAT MODERNA**

DEU ESTUDIS

ANTONI SIMON I TARRÉS

**BELLATERRA
UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA
1996**

CATALOGACIÓ EN PUBLICACIÓ
DE LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Manuscrits

Manuscrits. Revista d'Història Moderna / Universitat Autònoma de Barcelona.
Facultat de Lletres. Departament d'Història Moderna i Contemporània.- 1 (maig 1985- .-
Bellaterra: [Universitat Autònoma de Barcelona*, 1985- .- 23 cm

Anual.

ISSN: 0213-2397

I. UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA. Departament d'Història Moderna i Contemporània.

1. Història Moderna

94

COMITÈ DE DIRECCIÓ:

Ricardo García Cárcel, Javier Antón i Doris Moreno

CONSELL DE REDACCIÓ:

José Luis Betrán, Javier Burgos, Raúl Clemente, Antonio Espino, Antonio Fernández Luzón, Bernat Hernández, Montse Jiménez, Manuel Peña, Lluís Roura, Pilar Sánchez, Antoni Simon, Jaime Tortella, Jesús Villanueva.

DIRECCIÓ I ADMINISTRACIÓ:

MANUSCRITS. Revista d'Història Moderna

Departament d'Història Moderna i Contemporània. Facultat de Lletres. Edifici B. Universitat Autònoma de Barcelona. 08193 Bellaterra.

Imprès a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Dipòsit legal: B-2994 / 1985

ISSN: 0213-2397

Aquest volum ha estat possible gràcies a un ajut econòmic proporcionat pel Cercle d'Estudis Històrics i Socials de Girona.

Prohibida la reproducció total o parcial de la revista per qualsevol mitjà mecànic, electrònic o fotogràfic (inclosa la fotocòpia) sense l'autorització prèvia de MANUSCRITS.

*Als amics i companys del grup "Manuscrits"
amb agraïment*

INTRODUCCIÓ

Aquest volum recull una desena de treballs sobre història demogràfica publicats entre 1980 i 1995 en diferents revistes i actes de congressos i col·loquis. En posar fi a una línia de recerca que he cultivat durant més de quinze anys, he considerat oportú aplegar una sèrie d'estudis que resumeixen els interessos i les directrius de la tasca investigadora realitzada.

L'estructura o agrupament dels escrits d'aquest volum ja els reflecteix en bona part. El primer article és un balanç bibliogràfic dels estudis en història demogràfica catalana i que, publicat el 1989 al *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica*, pretenia inventariar una producció abundosa, però de qualitat diversa i no sempre coneguda, donat el seu caràcter local.

Un segon bloc conté quatre articles sobre recomptes o censos de població. Els buits cronològics dels recomptes generals sobre Catalunya i la manca de fiabilitat d'aquests em van adreçar a cercar en arxius de diversa mena —especialment eclesiàstics— noves estadístiques, com el cens de 1595 confeccionat amb motiu de l'erecció de la diòcesi de Solsona, i publicat conjuntament amb Ramon Alberch a la *Revista Catalana de Geografia* (1980-81); i un cens del bisbat de Girona de 1818, sol·licitat pel corregidor al titular de la mitra gironina en raó de l'escassa fiabilitat que mereixien, a l'autoritat civil, les estadístiques de que disposava sobre la població del corregiment, cens de 1818 publicat en col·laboració amb Miquel Planas a la revista *Manuscripts* (1988). Altrament, vaig sotmetre a un test de fiabilitat els recomptes generals de 1717-18 i 1787, pilars fonamentals per mesurar el creixement del divuit català; en sengles articles publicats a *Pedralbes* (1988) i als volums d'*Homenatge al professor Sebastià García Martínez* (1988), a través dels càlculs de poblacions teòriques en base a les sèries de batejos s'oferien xifres alternatives a les dels recomptes.

La tercera part del llibre es compon de tres treballs dedicats a les crisis de 1627-32, 1650-54 i 1763-64, recerques en què les fonts estadístiques sortides dels registres d'òbits, de naixements, de les sèries de preus, etc., s'han combinat amb fonts literàries com dietaris i memòries personals, epistolars, etc. Crec que això permet copsar millor les incardinacions entre els fenòmens demogràfics i altres de naturalesa econòmica, social i política que apareixen en aquests moments de crisis epidèmiques o de subsistències. Aquests estudis foren publicats respectivament a *Estudis d'Història Agrària* (1992), pre-actes del *Primer Congrés Hispano-Luso-Italià de Demografia Històrica* (1987) en col·laboració amb Miquel Planas i a *Barcelona. Quaderns d'Història* (1995).

Un darrer bloc s'ocupa dels moviments migratoris en la desclosa del món contemporani, analitzant el paper del fluxos de població en els creixements urbans i la seva interrelació amb les transformacions econòmiques i socials dels inicis de la industrialització. Les fonts dels arxius municipals de Girona i Olot em van

permetre fer aproximacions a aquests temes, les quals foren presentades al *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya* (1984) i a la *Primera Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica* (1993).

Crec que, també, aquest moment és oportú per realitzar unes breus reflexions personals sobre la trajectòria i la situació actual de la demografia històrica a Catalunya i a Espanya, en general. L'any 1980, moment en què fou publicat el primer article d'aquest aplec, els estudis de demografia històrica catalana comptaven bàsicament amb els treballs peoners de Jordi Nadal i Emili Giralt, però tot semblava indicar que aquests no havien tingut continuïtat; José Manuel Pérez García ha parlat d'una "nit demogràfica" en els estudis històrics catalans dels anys setanta. Des de llavors, el balanç ha millorat molt i, sens dubte, té molts punts positius: investigacions de volada realitzades amb metodologies acurades, concreta- des a tesis de llicenciatura i de doctorat, sortides de línies de recerca impulsades a les universitats catalanes, presentades per Francisco Muñoz Pradas, Angels Torrents, Jordi Andreu, Miquel Planas, José Luis Betrán, Llorenç Ferrer, Valentí Gual o Jaume Dantí; creació del *Centre d'Estudis Demogràfics* amb un equip d'investigadors dirigit per Anna Cabré; vinculació d'aquestes recerques a l'empen- ta de la demografia històrica espanyola, que d'ençà els anys 80 ha experimentat una projecció i progrés notables amb la creació de la *Asociación de Demografía Histórica*, els congressos que aquesta associació promou i amb la revista especia- litzada que publica; així mateix, una creixent connexió internacional dels estudio- sos ha fet avançar notablement les metodologies i les tècniques estadístiques aplicades.

Tots aquests aspectes fan, tal com ja s'ha dit, que el balanç d'aquests últims quinze anys sigui indubtablement positiu, però tampoc no falten ròssecs ni man- cances, les quals també voldria comentar. En primer lloc, hom pot observar una gran distància entre els esforços esmerçats pels historiadors de la demografia catalana i els resultats que poden ésser homologats i comparats. Les múltiples recerques locals tenen un valor molt desigual i, a vegades, els seus fruits són difícilment aprofitables per les seves mancances metodològiques. En contrast, els avenços metodològics, en especial en el camp de la matemàtica estadística, han estat molt notables en la demografia històrica espanyola. Però, al mateix temps, en determinats treballs d'especialistes en demografia històrica, dóna la impressió que les tècniques, en lloc de convertir-se en una eina per a l'investigador s'han convertit en un fi per si mateixes; una mal entesa "carrera per la innovació" pot haver fet oblidar, almenys en ocasions, que l'objecte de qualsevol ciència social no és un autocomplaent exercici de refinament tècnic, sinó —en el cas concret de la demografia històrica— la comprensió dels processos de reproducció de les societats humanes.

Altrament, crec que les anàlisis "purament quantitatives" de molts d'aquests estudis poden ésser completades i enriquides per fonts qualitatives de naturalesa literària com cròniques, diaris o memòries personals, epistolars, etc., ben sovint marginades o fins i tot menyspreades. És possible que una de les causes d'aquesta

orientació derivi de la minvant presència que actualment tenen els historiadors —almenys en el cas espanyol— en els estudis de demografia històrica, on el predomini d'estudiosos sortits de les facultats de geografia, sociologia i, sobretot, història econòmica, és cada vegada més gran. Això aniria lligat a una “jerarquització” de les associacions o institucions abans esmentades en funció d'uns “rangs” departamentals o d'àrees de coneixement universitàries, circumstància, al meu entendre ben negativa, puix que pot condicionar o, fins i tot, hipotecar el debat científic.

* * *

Els articles que componen el present volum s'han reproduït tal com foren publicats, només el primer, el balanç bibliogràfic sobre la demografia històrica catalana, ha estat actualitzat. Lògicament s'han esmenat els errors detectats, tant propis com tipogràfics. Finalment, voldria agrair als amics Ramon Alberch i Miquel Planas el seu permís per tornar a editar els treballs realitzats amb la seva col·laboració.

LA DEMOGRAFIA HISTÒRICA A CATALUNYA: UN BALANÇ BIBLIOGRÀFIC*

1. L'any 1961 Jordi Nadal presentava a la revista francesa *Population* el balanç del treball fet, fins aquella data, pels historiadors catalans en matèria demogràfica.¹ Sens dubte el moment era oportú: l'empenta de la historiografia francesa en demografia històrica —especialment des que el 1956 Louis Henry i Michel Fleury publicaren el *Manuel de dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien*—,² la riquesa de les fonts catalanes, i l'estímul i miratge que devia significar el llibre de J. Nadal i E. Giralt *La population catalane de 1553 à 1717*,³ semblaven factors suficients com per esperar un important desenvolupament dels estudis sobre la història de la població catalana. Per tant calia veure quina era la situació de partida en iniciar una nova etapa.

Però, lamentablement la trajectòria no fou tan falaguera com hom esperava. Quan el 1977 Bernard Vincent⁴ publicava a *Annales de Démographie Historique* un estat de qüestió sobre la demografia espanyola, les referències a les investigacions catalanes eren força minses i era ja ben palès que la demografia històrica s'havia desenrollat amb molt més vigor en altres regions d'Espanya, com Galícia o Castella, que no pas a Catalunya. Així mateix, a la panoràmica general sobre la demografia catalana, traçada per F. Muñoz Pradas i J. Soler Serratos a les *Primeras Jornadas de Demografía Histórica* celebrades a Madrid l'any 1983,⁵ es senyalava encertadament l'excessiva dispersió temàtica i metodològica de les investigacions catalanes.

A hores d'ara creiem que hi ha prou motivacions que justifiquen una nova recapitulació sobre les recerques demogràfiques a Catalunya. En primer lloc, existeix la necessitat d'inventariar una producció historiogràfica molt dispersa. Bona part dels treballs demogràfics han sortit a la llum dins la florida de revistes i llibres que ha acompanyat la revifalla de la històrica local catalana dels darrers anys. Donat que la majoria d'aquestes publicacions tenen una difusió molt limitada i resulta difícil a l'estudiós el seu coneixement i accés, s'imposa el buidatge més exhaustiu possible d'aquestes edicions locals. Així mateix, un nombre creixent de tesines i tesis doctorals presentades a les universitats

* Article publicat al *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica*, VII/2 (1989), pp. 37-60.

¹ Nadal, J., "La contribution des historiens catalans à l'Histoire de la Démographie générale", *Population*, XVI/1 (1961), pp. 91-104.

² Henry, L. i Fleury, M., *Manuel de Dépouillement et d'exploitation de l'état civil ancien*, París, 1956.

³ Nadal, J. i Giralt, E., *La population catalane de 1553 à 1717. L'immigration française*, Paris, 1960.

⁴ Vincent, B., "Récents travaux de démographie historique en Espagne XIV-XVII siècles", *Annales de Démographie Historique* (1977), pp. 463-491.

⁵ Muñoz Pradas, F. i Soler Serratos, J., "La demografía histórica catalana de los siglos XVI a XVIII: un balance bibliográfico del decenio 1974-1984", dins *Demografía histórica en España* (V. Pérez Moreda i D.S. Reher, eds.), Madrid, 1988, pp. 269-284.

catalanes tenen com objecte de les seves recerques la història de la població catalana, aportacions que moltes vegades rauen inèdites. En segon lloc, hi ha elements per pensar que ens trobem en una nova etapa dels estudis demogràfics catalans. La creació del *Centre d'Estudis Demogràfics* i el fet que equips sorgits dels centres universitaris endeguin estudis que superin l'àmbit estrictament local, amb metodologies homologades i amb enfocats renovadors, obre noves i esperonadores perspectives.

2. Sobre l'estudi dels fogatges i d'altres recomptes generals de la població catalana, cal esmentar en primer lloc les aportacions de Joaquim Llovet,⁶ Josep M. Pons i Guri,⁷ i Josep Iglésies,⁸ per tal de fixar la cronologia dels primers fogatjaments catalans. A la labor incansable de Josep Iglésies devem l'edició de bona part d'aquests fogatges i censos: el fogatge de 1497,⁹ el de 1553,¹⁰ les estadístiques del primer vicenni del segle XVIII —1708, 1716, 1718 i 1719—,¹¹ el cens de Floridablanca de 1787¹² i per a la primera meitat del segle XIX i l'estudi conjunt del cens de Frigola de 1824 i de les dades aportades per Galobardes i Madoz per 1830 i 1842 respectivament.¹³ Treballs en què Josep Iglésies va fer valer la seva formació de geògraf, analitzant la distribució comarcal de la població, la densitat, l'altitud del poblament, etc. L'extensa bibliografia demogràfica de Josep Iglésies, especialment dedicada a aprofundir en estudis comarcals l'anàlisi dels censos generals, ha estat relacionada i comentada per Joan Rebagliato.¹⁴

Però, d'altres fonts i d'altres tipus de recomptes permeten anar omplint els buits existents. Els impostos del maridatge i coronatge han estat utilitzats per Ricard García Cárcel i Maria Vicenta Martínez Ruiz¹⁵ per a l'estudi de la població del bisbat de Girona en els segles XIV-XVII; també la col·lecta del

⁶ Llovet, J., "Sobre la data de l'anomenat primer cens de Catalunya", *Bulleti de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (BSCEH)*, n° 34 (1954-55).

⁷ Pons Guri, J.M., "Un fogatjament desconegut de l'any 1358", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona (BRALB)*, vol. XXX (1963-64).

⁸ Iglésies, J., "El fogaje de 1365-70", *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona (MRACAB)*, vol. XXXIV (1962); "El poblament de Catalunya durant els segles XIV i XV", *Congreso de Historia de la Corona de Aragón (CHCA)*, Madrid, 1959, pp. 247-270; i "Com es feia un fogatge (1496)", *VIII Asamblea Intercomarcal d'Estudiosos*, Montblanc, 1966, pp.139-160.

⁹ *Idem*, *El fogatge de 1497. Estudi i transcripció*, Barcelona, 1991 (2 vols.).

¹⁰ *Idem*, *El fogatge de 1553*, Barcelona 1979-1981 (2 vols.).

¹¹ *Idem*, *Estadísticas de població de Catalunya en el primer vicenni del segle XVIII*, Barcelona, 1974 (3 vols.).

¹² *Idem*, *El cens del Comte Floridablanca*, Barcelona, 1969-70, (2 vols.).

¹³ *Idem*, "Indagaciones sobre la población de Cataluña en la primera mitad del siglo XIX", *MRACAB*, vol. XXXVII (1967), pp. 383-482.

¹⁴ Rebagliato, J., "Josep Iglésies com a demògraf", *Revista Catalana de Geografia*, n° 1 (1978) pp. 41-129.

¹⁵ García Cárcel, R. i Martínez Ruiz, V., *Población, jurisdicción y propiedad del Obispado de Gerona, siglos XIV-XVII*, Girona, 1976.

maridatge de 1496 ha servit perquè Prim Bertran¹⁶ explorés el poblament del bisbat d'Urgell. En base a capbreus, Maria Mercè Costa¹⁷ ha relacionat els habitants de l'Espluga de Francolí de les darreries del segle XV. Per la seva part, Jean Pierre Cuviller¹⁸ i Christian Guilleré¹⁹ han sondejat les possibilitats demogràfiques que ofereixen els protocols notariais en l'època baixmedieval i, per aquest mateix període, les talles municipals i els fogatges generals han estat explorats a nivell local per Lluís París²⁰ per a Montblanc, per Prim Bertran²¹ per al Pallars Jussà i per a Cervera, per J.M. Llobet i Portella²² també per a Cervera, per Montserrat Casas²³ per a Cardona, per Jaume Cubarsi²⁴ per a Santa Coloma de Farnés, per Christian Guilleré²⁵ per a Girona i per Xavier Puigvert²⁶ per a Olot.

El gran forat existent entre el cens de 1553 i els recomptes de començaments del segle XVIII té ja alguns sòlids pilars intermedis. Ricard García Cárcel²⁷ ha publicat les xifres d'un cens inquisitorial fet pel tribunal de Barcelona l'any 1567 que dona un total de 75.571 focs; i les d'un altre cens elaborat pel milanès Ambrosio Borsano —maestre general de l'exèrcit a Catalunya— corresponent a 1685-1688, que suma 57.185 focs. Per la seva part, Antoni Pladevall²⁸ ha donat a conèixer dos censos eclesiàstics del bisbat de Vic. El primer, de 1626, és el fragment d'un cens general de Catalunya del qual, fins al moment, no s'han trobat les parts corresponents als altres episcopats; el segon data de 1685-1686. També Ramon Alberch i Antoni Simon²⁹ han editat un cens de l'any 1595 que

¹⁶ Bertran, P., "La col·lecta del maridatge de 1496 al bisbat d'Urgell", *Urgellia*, vol. V, pp. 305-330.

¹⁷ Costa, M. M., "Notícia dels habitants de l'Espluga de Francolí a la segona meitat del segle XV", *Aplec de treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*, n° 2 (1980), pp. 5-20.

¹⁸ Cuviller, J.P., *La population catalane au XIV siècle, comportements sociaux et niveaux de vie d'après les actes privés*, París, 1969.

¹⁹ Guilleré, Ch., *Girona al segle XIV*, Barcelona, 1994 (2 vols.).

²⁰ París, Ll., "El creixement de Montblanc medieval i un fogatge del segle XV", *Aplec de Treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*, vol. I (1978), pp. 145-152.

²¹ Bertran, P., "Aspectes demogràfics i econòmics de Cervera i la seva rodalia el 1497", *Miscel·lània Cerverina*, n° 3 (1985), pp. 55-72.

²² Llobet i Portella, J., "Un fogatge de Cervera de 1497", *Miscel·lània Cerverina*, n° 7 (1991), pp. 179-190.

²³ Casas, M., "Aspectes demogràfico-familiars de la vila de Cardona a mitjans del segle XIV (1342-1383)", *Cardener*, n° 1 (1984), pp. 53-68.

²⁴ Cubarsi, J., "La població de Santa Coloma de Farners a darreries del segle XVI. Comparació amb els fogatges de 1497 i 1515", *Quaderns de la Selva*, n° 5 (1992), pp. 115-126.

²⁵ Guilleré, Ch., "Aspectes de la societat gironaise à la fin du XIVème siècle", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XXV-I (1979-80), pp. 333-355.

²⁶ Puigvert, X., "Foc real i foc fiscal al terme d'Olot durant el segle XIV", *Annals del Patronat d'Olot i Comarca (PEOC)* (1992-93), pp. 105-122.

²⁷ García Cárcel, R., *Historia de Cataluña. Siglos XVI y XVII*, Barcelona, 1985, vol. II, pp. 20-21 i 101-102.

²⁸ Pladevall, A., "Un cens general de Catalunya fins ara desconegut", *Ausa* (1973), pp. 3-13; i "El bisbat de Vic entre els anys 1685 i 1686", *Ausa* (1976), pp.44-62.

²⁹ Alberch, R. i Simon, A., "El cens del 1595. Bisbats de Solsona, Vic i Alt Urgell", *Revista Catalana de Geografia*, n° 9-16 (1980-81), pp. 80-103.

abraça els bisbats de Vic, Urgell i Solsona, que va ésser elaborat amb motiu de l'erecció d'aquesta última com a diòcesi.

Els resultats d'aquests recomptes no varien substancialment la trajectòria de la població catalana que, per aquest període, havien traçat Jordi Nadal i Emili Giralt:³⁰ creixença força important des de 1553 a 1630, seguida d'una fase crítica que es perllongà al llarg dels anys 1631-1660, i amb una lleugera recuperació que no acabarà de reeixir d'ençà dels anys seixanta fins a la darrereria del segle XVII; encara que tal com veurem en els treballs realitzats a partir dels registres sacramentals, hi ha "models" locals i comarcals distints a la periodització proposada per Nadal i Giralt, especialment pel que fa a la crisi del segle XVII.

Malgrat la penúria de fonts, diversos estudis han intentat copsar l'abast de l'impacte de les fams, pestes, guerres i crisis econòmiques sobre la demografia catalana dels segles XIV i XV, en especial els efectes sobre la mortalitat. Fonts literàries, fogatges i protocols notariais han estat utilitzats en els treballs de Montserrat Canela³¹ sobre Cervera, de Valentí Gual i Jaume Sánchez³² sobre la Conca de Barberà, del mateix Valentí Gual³³ sobre l'Urgell i l'Alt Camp, de J. Canal i C. Fochs³⁴ sobre la Garrotxa i de Jordi Gunzberg³⁵ sobre la ciutat de Barcelona; concretament en aquest darrer estudi es fan servir els testaments com a substituïts dels registres de defuncions, per tal de mesurar la intensitat de les crisis de mortalitat de la Barcelona del segle XIV, tot utilitzant el mètode proposat per Dupâquier.³⁶

Per al Cinc-cents diversos treballs han posat en qüestió el creixement moderat —d'un 20 per 100— de la primera meitat del segle establert en les periodificacions proposades per Jordi Nadal.³⁷ Concretament Ramon Alberch i

³⁰ Nadal, J. i Giralt, E., *La population...* (1960), pp. 19 ss.; també "Ensayo metodológico para el estudio de la población catalana de 1553 a 1717", *Estudios de Historia Moderna* (EHM), vol. III (1953) pp. 283-298; i de Jordi Nadal, "El "redreç" demográfico de Cataluña en el siglo XVI", *CHCA*, Madrid, 1959. Aquest i d'altres articles de Jordi Nadal han estat aplegats al volum *Bautismos, desposorios y entierros. Estudios de historia demográfica*, Barcelona, 1992.

³¹ Canela, M., "Cervera 1333-1484. Pestes, fams i guerres", *Miscel·lània Cerverina*, n° 4 (1986), pp. 55-66.

³² Sánchez, V. i Gual, V., "Clarors demogràfiques a l'entorn del segle XV. La Conca de Barberà", *Quaderns d'Història Tarraconense*, vol. X (1990), pp. 59-64.

³³ Gual, V., "Notes sobre l'evolució de la mortalitat al segle XV i els casos de Guimerà i Sant Martí de Maldà", *Urtx. Revista cultural de l'Urgell*, n° 6 (1994), pp. 57-70; i "Notes sobre l'evolució de la mortalitat al segle XV: els casos de Cabra i el Pont d'Armentera", *Quaderns de Vilaniu*, n° 22 (1992), pp. 3-12.

³⁴ Canal, J. i Fochs, C., "La despoblació de la Vall d'Hostoles entre 1349 i 1486", *Annals del PEOC* (1992-93), pp. 77-104.

³⁵ Gunzberg, J., "Las crisis de mortalidad en la Barcelona del siglo XIV", *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica*, vol. VII-2 (1989), pp. 9-36.

³⁶ Es tracta del mètode proposat al *Colloque International de Démographie Historique* (Montreal, 1975) en la ponència "L'analyse statistique des crises de mortalité".

³⁷ Nadal, J., "El "redreç" demográfico de Cataluña en el siglo XVI", *IV CHCA* (1956); "La població catalana als segles XVI i XVII", *Història de Catalunya* (Salvat) IV (1978), pp. 48-63; i "La població", *Història de Catalunya* (J. Nadal i Ph. Wolff, dir.), Barcelona, 1983, pp. 65-94. Vegeu

Narcís Castells³⁸ per la ciutat de Girona, confirmen l'existència d'una fase depressiva en el període 1515-1540; i també per la comarca tarragonina del Priorat, Jordi Andreu³⁹ ha constatat com la natalitat va disminuir lleugerament en el període 1509-1551, senyalant al mateix temps l'elevat grau d'ocultació del fogatge de 1515, que oscil·laria entre un 35 i un 50 per 100.

Per al Sis-cents, Antoni Simon⁴⁰ ha analitzat el gir de la demografia i l'economia catalanes en els anys 1627-1632, termini del cicle expansiu iniciat a mitjans del segle anterior; canvi de conjuntura motivat per una combinació de factors: adversitats climàtiques, incidència de la pesta milanesa al Rosselló, decadència del comerç mediterrani, allotjaments i pressió fiscal de l'Estat Hispànic, etc. Per la seva banda, Jordi Nadal⁴¹ ha remarcat els terribles efectes de la pesta mediterrània de 1650-1654 a Catalunya: "la dentagada més forta soferta pel Principat des de la terrible Pesta Negra de mitjan segle XIV". El coneixement d'aquesta epidèmia s'ha vist notablement enriquit amb la publicació del llibre de M. Camps Surroca i M. Camps Clemente *La pesta de meitats del segle XVII a Catalunya*,⁴² en el qual els autors, a més de publicar diversos informes mèdics i altres documents d'interès sobre la pesta, han exhumat els registres d'òbits del període 1649-1654 de gairebé 250 parròquies catalanes. Gràcies a aquesta abundosa informació, Narcís Castells⁴³ ha reconstruït la trajectòria de l'epidèmia per les terres catalanes i ha mesurat la seva intensitat, la qual situa en un mínim d'un 15 per 100 de pèrdues per al total de la demografia catalana. Per la seva part, Miquel Planas i Antoni Simon,⁴⁴ en estudiar una mostra de parròquies de la Catalunya Oriental pel període 1640-1660, han destacat que la duresa i rapidesa en l'extensió de la pesta hi ha que relacionar-les amb les condicions prèvies en que es trobava el Principat (crítica situació alimentària, guerra, successió de contagis), la qual cosa dona a la crisi de mitjans del sis-cents un caràcter més complex que el estrictament epidèmic. Josep Clara⁴⁵ ha examinat l'epidèmia a la ciutat de Girona, on va produir 1.000

també les matissacions i crítiques d'Antoni Simon i Tarrés a "La població catalana a l'època moderna. Síntesi i actualització", *Manuscrits*, nº 10 (1992), pp. 217-258.

³⁸ Alberch, R. i Castells, N., *La població de Girona. Segles XIV-XX*, Girona, 1985; Castells, N., "L'evolució de la població de la ciutat de Girona durant el segle XVI", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XXXIV (1994), pp. 81-112.

³⁹ Andreu, J., "Creixement demogràfic i transformacions econòmiques al Priorat (segles XVI-XIX)", *El Penell*, nº 3 (1989), pp. 67-86.

⁴⁰ Simon, A., "Els anys 1627-32 i la crisi del segle XVII a Catalunya", *Estudis d'Història Agrària*, nº 9 (1992), pp. 157-180.

⁴¹ Nadal, J., "L'última pandèmia de pesta a Catalunya, 1650-1654", *II Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana*, Barcelona, 1977, pp. 19-38.

⁴² Camps Surroca, M. i Camps Clemente, M., *La pesta de meitats de segle XVII a Catalunya*, Lleida, 1985.

⁴³ Castells, N., "La peste de mediados del siglo XVII en Catalunya", *I Congrés Hispano-Luso-Italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 1987, Preactes.

⁴⁴ Planas, M. i Simon, A., "La pesta de mitjan segle XVII a la Catalunya Oriental. Estudi morfològic", *I Congrés Hispano-Luso-Italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 1987, Preactes.

⁴⁵ Clara, J., "La pesta de 1650. La desigualtat davant la mort i aspectes religiosos", dins

víctimes, un 20 per 100 del total de la població. Els aspectes sanitaris de l'epidemia de 1651 a Barcelona han estat analitzats per James Amelang⁴⁶ a partir de la crònica de Miquel Parets; així mateix, existeixen monografies locals de Jordi Canal⁴⁷ sobre Olot, d'Antoni Massanell⁴⁸ sobre Vilafranca del Penedès i de Francesc Forn⁴⁹ sobre l'Alt Maresme. Una menció especial mereixen les investigacions de José Luis Betrán⁵⁰ sobre les crisis epidèmiques provocades per la pesta a la ciutat de Barcelona durant els segles XVI i XVII, on es planteja l'anàlisi d'aquest fenomen històric des de la seva perspectiva demogràfica, econòmica, institucional-política i cultural. Finalment, J. Llovet i M. Prat⁵¹ s'han ocupat de donar a conèixer les pràctiques del personal sanitari de la població de Cabrera de Mar en el segle XVII i Vidal Gutiérrez⁵² ha detallat les mesures sanitàries emprades davant la pesta marselesa de 1720-1723. A tots aquests estudis monogràfics, cal afegir-hi la clàssica obra de J.N. Biraben⁵³ sobre la pesta als països mediterranis.

Per al segle XVIII el debat historiogràfic s'ha centrat en la discussió sobre les causes i quantia del creixement català en la centúria de l'anomenada "revolució demogràfica".

La polèmica que durant els anys seixanta va enfrontar a Pierre Vilar i Jordi Nadal té ja una anàlisi historiogràfica a càrrec de Ramon Grau i Marina López.⁵⁴ Pierre Vilar⁵⁵ a partir de l'estudi comparat dels censos de 1717-18 i 1787 va fixar la població a començaments de segle en 407.000 habitants, i en 899.381 la població de l'any 1787; d'acord amb això la taxa de creixement anual se situaria al voltant del 1'1%. Jordi Nadal⁵⁶ i Francisco Bustelo⁵⁷ han qüestionat

Demografia i economia a l'època moderna, Girona, 1982, pp. 165-188.

⁴⁶ Amelang, J., "A journal of the plague year: Miquel Parets and Barcelona epidemic of 1651", *I Congrés Hispano-Luso-Italià de Demografia Històrica*, Barcelona, 1987, Preactes.

⁴⁷ Canal, J., *Una vila catalana davant la mort. La pesta de 1650 a Olot*, Olot, 1987.

⁴⁸ Massanell, A., "La pesta de 1651 a Vilafranca del Penedès", *Olerdulae*, n° 1-4 (1987), pp. 119-140.

⁴⁹ Forn, F., «Déu nostre senyor vulla alsar la mà de aquest asot del contagi». *Una aproximació a l'epidèmia de pesta bubònica de 1650-1654 el terme del Castell de Montpalau, al terme del castell de Palafròls i a Mataró*, Mataró, 1993.

⁵⁰ Betrán, J.L., *Sociedad y peste en el Antiguo Régimen. Una propuesta de aproximación*, Tesina, UAB, 1987; "Sociedad y peste en la Barcelona de 1651", *Manuscrits*, n° 8 (1990), pp. 255-284; *Las grandes epidemias de peste en la Barcelona de los siglos XVI-XVII. Un estudio de historia social*, Tesi doctoral, UAB, 1993; *La peste en la Barcelona de los Austrias*, Lleida, 1996.

⁵¹ Llovet, J. i Prat, M., *Personal sanitari de Cabrera de Mar al segle XVII*, 1987.

⁵² Gutiérrez, V., *Cataluña ante la peste marselesa, 1720-1723*, Tesina, UAB, 1973.

⁵³ Biraben, J.N., *Les hommes et la peste en France et dans les pays européens méditerranéens*, París, 2 vols., 1975. Un breu article de síntesi utilitzant fonts literàries mèdiques a Joan Parellada, "La pesta negra dels anys 1348-1350 als Països Catalans", *Gimbernat*, vol. IX (1988), pp. 271-285.

⁵⁴ Grau, R. i López, M., "El creixement demogràfic català del segle XVIII. La polèmica Vilar-Nadal", *Recerques*, n° 21 (1989), pp. 51-70.

⁵⁵ Vilar, P., *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, vol. III (1975), pp. 15 ss.

⁵⁶ Nadal, J., *La población española. Siglos XVI-XX*, Barcelona, 1973, pp. 95 ss.

⁵⁷ Bustelo, F., "La población de Cataluña en el siglo XVIII", *Hacienda Pública Española*, n° 38 (1976), pp. 81-91.

la interpretació de Vilar. Seguint en la línia de les crítiques que M. Livi Bacci⁵⁸ havia fet a uns índexs de creixement tan elevats —contradictoris amb l'estructura d'edats de 1787— Bustelo suggereix una taxa d'increment anual situada entre el 0'50 i el 0'70 per cent, a partir d'una població cap a 1717 entre els 525.000 i els 605.000 habitants. Així mateix, anàlisis locals més precises, com les de Gaspar Feliu⁵⁹ per a la Catalunya Occidental han permès apreuar les insuficiències del cens de 1717. Finalment, Antoni Simon⁶⁰ a més de confirmar els dèficits del cens de 1717-18 en base al càlcul de les poblacions teòriques de 31 localitats catalanes —deduïdes a partir dels registres de baptisme— ha proposat una població total a l'entorn dels 700.000 habitants.

Respecte al cens de Floridablanca —objecte de diversos estudis valoratius per part d'Antonio Moreno Almarcegui⁶¹ si bé les crítiques per al conjunt de les seves dades havien estat tradicionalment favorables, algunes anàlisis locals i comarcals suggereixen que el cens de 1787 seria també deficitari. Aquesta és la constatació de Josep Clara⁶² per a la comarca de la Garrotxa en comparar el cens de Floridablanca amb un recompte eclesiàstic de 1790 —anomenat *Nomenclàtor Diocesà*—; aquest aporta una xifra de 2.231 persones de més en relació al de 1787, i aquesta diferència en la realitat havia de significar un augment superior car manquen els infants de 0 a 9-10 anys, no tinguts en compte en el nomenclàtor pel fet de no ser ànimes de comunió. Antoni Simon,⁶³ utilitzant el mateix nomenclàtor per a tot el bisbat i examinant les taxes de natalitat de 25 poblacions d'aquest àmbit, estima la necessitat de revisar a l'alça les xifres de 1787; calculant les poblacions teòriques en base a taxes de natalitat del 35, 40 i 45 per mil, caldria aplicar índexs correctors del 122'2, 137'5 i 157'2 en relació a les xifres de cens de 1787 agafades com a base 100. Així mateix, les parts inèdites del cens de Floridablanca, corresponents a la Vall d'Aran i a la part de la "Franja de Ponent" (comarques de Matarranya i Terra Alta) han estat editades respectivament per Ernest Lluch⁶⁴ i Joaquim Monclús.⁶⁵

⁵⁸ Livi Bacci, M., "Fertility and Nuptiality Changes in Spain from the late 18th to the early 20th Century", *Population Studies*, vol. XXII (1968), 1 pp. 83-102, 2 pp. 211-234.

⁵⁹ Feliu, G., "El cens de població de 1717. Exemples d'ocultacions a les terres de Lleida", *Pedralbes*, n° 3 (1983), pp. 217-226.

⁶⁰ Simon, A., "La población de Cataluña a comienzos del siglo XVIII. Viejos y nuevos cálculos", *Pedralbes*, n° 8-1 (1988), pp. 155-162.

⁶¹ En base al dit cens: Moreno Almarcegui, A. i altres, "Introducción al estudio socio-demográfico de Cataluña mediante el censo de Floridablanca", *Ier Congrés d'Història Moderna de Catalunya* (CHMC) (1984), vol. I, pp. 23-38; i Alonso, Lluís, "Aproximació a la població de Sant Boi de Llobregat en temps del cens de Floridablanca", *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos* publicada pel Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Amics del Prat, Barcelona, 1985, pp. 548-52.

⁶² Clara, J., "El poblament de la Garrotxa a les darreries del segle XVIII. El Nomenclàtor Diocesà del 1790", *Annals del PEOC* (1980-81), pp. 61-67.

⁶³ Simon, A., "La población de Catalunya a finales del siglo XVIII. El censo de Floridablanca y el nomenclator diocesano del obispado de Girona, contraste y fiabilidad", *Homenatge al Doctor Sebastià García Martínez*, València, 1988, vol. II, pp. 97-110.

⁶⁴ Lluch, E., "El cens del Comte Floridablanca de 1787 (la part de la Vall d'Aran)", *Recerques*,

A tot això cal afegir-hi la informació d'alguns recomptes parcials: un cens del bisbat de Vic, corresponent a l'any 1780, publicat per Antoni Pladevall,⁶⁶ i un cens sobre la població gitana de l'any 1746 estudiat per Alejandro Vargas.⁶⁷

Respecte a les causes del creixement del set-cents, Jordi Nadal⁶⁸ ha subratllat que, a diferència de l'alça espanyola —que es va produir essencialment dins dels límits i les condicions del règim demogràfic antic— l'increment català es va beneficiar d'una banda de la minva de mortalitat, especialment la catastròfica, però també d'una alça de la natalitat i d'un avenç en l'edat de contraure nocces, amb les conseqüències que això tenia sobre la fecunditat, demostrant així el començament d'un canvi estructural de la població típic de la transició, tema sobre el qual Jaume Codina⁶⁹ n'ha donat una visió particularista en base a l'exemple local de Sant Boi de Llobregat. Amb tot, durant el divuit català persistiren les crisis de subsistències com la dels anys 1763-1764 estudiada per Antoni Simon⁷⁰ i les epidèmies de paludisme o terçanes que castigaven sobretot la població infantil, tema sobre el qual han aportat dades els treballs de J.M. Planas⁷¹ sobre Tàrraga, R. Planes Albets⁷² sobre Solsona, M. Camps Surroca i M. Camps Clemente⁷³ sobre el conjunt de Terres de Ponent i Josep M. Sánchez⁷⁴ sobre la comarca de l'Alt Camp.

Pierre Vilar⁷⁵ i Jordi Nadal⁷⁶ han tractat la crisi del començament del

nº 11 (1981), pp. 161-177.

⁶⁵ Monclús, J., "El cens del Comte Floridablanca de 1787 (la part de la Franja de Ponent, comarques del Mataranya i de la Terra Alta)", *Recerques*, nº 18 (1986), pp. 205-222.

⁶⁶ Pladevall, A., "Un cens demogràfic i econòmic del bisbat de Vic, de 1780", *Revista Catalana de Geografia*, nº 4 (1978), pp. 577-616.

⁶⁷ Vargas, A., "Los gitanos en la Catalunya del siglo XVIII. El censo de 1746", *1er CHMC* (1984), vol. I, pp. 91-99. Sobre la població gitana de Reus, J.M.T. Grau i R. Puig, "Notes sobre la comunitat gitana de Reus al segle XVIII", *Butlletí del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver* (1995), pp. 11-13.

⁶⁸ Nadal, J., "La població catalana al segle XVIII" dins *Història de Catalunya Salvat* vol. IV (1978), pp. 257-273; "Sur la population catalane au XVIIIème siècle", *Congrès Mondial de Població*, New York 1962, publicat a Londres (1963), pp. 591-600.

⁶⁹ Codina, J., "Causes de la revolució demogràfica del segle XVIII: el cas d'una vila catalana", *1er. CHMC*, Barcelona, 1984, vol. I, pp. 39-44; i "El gir de 1750. Causes de la revolució demogràfica a Sant Boi de Llobregat", *Pedralbes*, nº 8-1 (1988), pp. 239-245.

⁷⁰ Simon, A., "Barcelona i Catalunya durant la crisi de subsistències de 1763-1764", *Barcelona. Quaderns d'Història*, nº 1 (1995), pp. 95-106.

⁷¹ Planas, J.M., "El paludisme, els Sobies i la Tàrraga del XVIII", *Urtx*, nº 2 (1990), pp. 115-130.

⁷² Planes Albets, R., "Una crisi de mortalitat del XVIII: incidència de les febres pútrides de 1783 a Solsona", *Cardener*, nº 3 (1986), pp. 111-122.

⁷³ Camps Surroca, M. i Camps Clemente, M., "Les febres pútrides malignes de l'any 1783", dins *Les Terres de Lleida al segle XVIII*, Lleida 1986, pp. 135-171.

⁷⁴ Sánchez Ripollés, J.M., "Dades i esdeveniments mèdics del segle XVIII a la comarca de l'Alt Camp", *Estudis Vallencs* XV (1989)

⁷⁵ Vilar, P., "Essai d'un bilan démographique a la période 1784-1814 en Catalogne", *Annals de Démographie Historique* (1965), pp. 53-65.

⁷⁶ Nadal, J., "Les grandes mortalités des années 1793 à 1812: effets à long terme sur la démographie catalane", en *Problemes de Mortalité. Actes du Colloque International de Démographie*

vuit-cents en la demografia catalana. Si a l'Espanya interior es pot parlar d'una crisi general entre 1800 i 1814, a Catalunya l'inici de la crisi cal remuntar-lo a l'esclat de les hostilitats de la *Guerra Gran* -1793-. Pierre Vilar en analitzar el moviment de la població de Barcelona a partir del registres parroquials, constata crisis de mortalitat en els anys 1793-95, 1800-03 i 1809-12. Jordi Nadal en la seva comunicació al col·loqui de Liège de 1963 feu notar com la piràmide d'edats del cens de 1857 revela, entre 1832 i 1842, un enfonsament dels naixements, explicable per unes classes buides entre 1802 i 1812, hipòtesi confirmada a partir de l'estudi dels registres de baptisme de 43 parròquies catalanes.

Per al període 1787-1857 és difícil de precisar l'evolució del total poblacional català. Les xifres subministrades per Josep Iglésies -vegeu nota 11- han estat criticades per Joan Rebagliato,⁷⁷ i en general, tot sembla indicar que els censos posteriors a la Guerra de la Independència són deficitaris per causa, principalment, del marasme de l'administració. Miquel Planas i Antoni Simon⁷⁸ han treballat una estadística de la població de les parròquies del bisbat de Girona corresponent a l'any 1818. Aquest recompte fou encarregat per l'Intendent al Bisbe per raó de la poca credibilitat que li merexien a l'Intendent les dades de població enviades pels Ajuntaments. La millora del recompte eclesiàstic es pot constatar bé amb l'exemple de la ciutat de Girona: aquest cens dona un total de 7.426 habitants, quan el resum del padró de la ciutat n'ofereix només 5.349.

3. Els registres sacramentals, font principal en la demografia històrica, no tenen encara a Catalunya un inventari complet. En aquests moments només disposem de la guia-inventari feta per Joan Busquets i Joaquim Nadal⁷⁹ per la totalitat de la diòcesi de Girona i de llistats parcials del bisbat de Barcelona⁸⁰ i de Vic.⁸¹

En base a l'explotació del registres sacramentals s'han publicat una sèrie d'estudis de distint valor i de diversa amplitud geogràfica i cronològica:

Caldria destacar, en primer lloc, els treballs que s'han plantejat l'exploració d'una àrea geogràfica o històrica homogènia, evitant així el perill del particularisme que comporten mostres molt localitzades. Francisco Muñoz Pradas⁸² ha estudiat les formes familiars, els models de matrimoni i l'evolució

Historique, Lieja, 1963, publicat a París (1965), pp. 409-421.

⁷⁷ Rebagliato, J., *Història de Catalunya Salvat*, Vol. V (1979), pp. 3 ss.

⁷⁸ Planas, M. i Simon, A., "La població del bisbat de Girona a finals de l'Antic Règim", *Manuscripts*, nº 7 (1988), pp. 71-102.

⁷⁹ Busquets, J. i Nadal, J., *Les possibilitats de la demografia històrica a les comarques gironines: inventari dels arxius parroquials de la diòcesi*, Girona, 1975.

⁸⁰ Muñoz Pradas, F. i Vidal Pla, J., "Els arxius parroquials del bisbat de Barcelona: fonts per a l'estudi de la demografia catalana", *Ier CHMC* (1984), vol. I, pp. 13-21.

⁸¹ ICHM, *Inventari de les fonts documentals de l'Edat Moderna a la comarca d'Osona*, Barcelona, 1980.

⁸² Muñoz Pradas, F., *Població i societat al Penedès del segle XVII*, Tesina, UB (1986); *Creixement demogràfic, mortalitat i nupcialitat al Penedès (segles XVII-XIX)*, Tesi doctoral, UAB,

de la mortalitat i la nupcialitat a la comarca del Penedès en els segles XVII-XIX. Miguel Planas⁸³ ha traçat la trajectòria demogràfica de l'Alt Empordà entre els segles XVI i XIX utilitzant els registres de 12 parròquies; dedicant especial atenció a les seves crisis de mortalitat, aplicant per copsar-ne la intensitat el mètode proposat per Lorenzo del Panta i M. Livi Bacci. Jaume Dantí,⁸⁴ que ha donat a conèixer l'evolució demogràfica i econòmica de Granollers i la seva comarca en els segles XVI i XVII, amb un estudi específic sobre les crisis de mortalitat seguint el mètode suggerit per Dupâquier per la mesura de llur intensitat, ha fet notar la inexistència d'una crisi demogràfica en el període 1630-1655; crisis demogràfiques també estudiades a la comarca del Baix Camp durant el segle XVII per Antonio Moreno i Lluís Navarro.⁸⁵ Jordi Andreu⁸⁶ ha constatat pel Camp de Tarragona i el Priorat l'estreta relació entre l'especialització vitícola —fomentada per la demanda internacional de vi i aiguardent— i el creixement demogràfic d'aquestes comarques tarragonines durant els segles XVIII i XIX. Per la seva banda, Jaume Portella⁸⁷ amb un estudi de tres parròquies del pre-litoral gironí ha refermat la periodització establerta per Jordi Nadal i Emili Giralt en la trajectòria del poblament català entre 1553 i 1717, constatat així mateix la forta incidència de la immigració francesa en aquesta zona. Finalment, sobre les terres de Lleida, cal fer referència a un treball de Prim Bertran⁸⁸ en base a vuit parròquies de la Noguera i un altre d'Angels Sanllehy⁸⁹ sobre la Vall d'Aran.

En segon lloc cal esmentar els pocs treballs que seguint les pautes senyalades per L. Henry i M. Fleury han realitzat reconstruccions de famílies. A Catalunya, després del treball peoner de Jordi Nadal i Armand Sáez⁹⁰ a Sant Joan de

1990; "Nivells i tendències de la mortalitat a les localitats del Penedès (segles XVII-XIX)", *Estudis d'Història Agrària*, n° 9 (1992), pp. 181-202; i "Proyección inversa y estimación indirecta de la mortalidad: resultados para un grupo de localidades catalanas", *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica* IX-3 (1991), pp. 67-86.

⁸³ Planas, M., *La població de l'Alt Empordà al règim demogràfic antic*, Tesina, UAB (1985); "Vies d'estudi dels registres parroquials. Estructura social i oficis a l'Alt Empordà durant l'Antic Règim", *Manuscrits* n° 1 (1985), pp. 39-62.

⁸⁴ Dantí, J., "Granollers i la comarca als segles XVI i XVII: evolució demogràfica i econòmica", *Revista Catalana de Geografia*, n° 18 (1982); "Les crisis de mortalitat a la Catalunya prelitoral: el Vallès Oriental als segles XVI i XVII", *1er CHMC* (1984), vol. I, pp. 75-84; *Terra i població al Vallès Oriental*, Santa Eulàlia de Ronçana, 1988.

⁸⁵ Moreno, A. i Navarro, Ll., "Las crisis demográficas del siglo XVII en el Baix Camp, 1591-1692", *1er. Col·loqui d'Història del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat (CHCT)*, Tarragona, 1979, pp. 65-71.

⁸⁶ Andreu, J., *El camp de Tarragona i el Priorat durant els segles XVIII i XIX*, Tesi doctoral, UAB, 1994.

⁸⁷ Portella, J., "Estudi demogràfic del prelitoral gironí. Segles XVI-XVIII", a *Treballs d'Història*, Girona, 1976, pp. 35-62.

⁸⁸ Bertran, P., "Demografia de la Noguera. Els casos de Balaguer, Gerp, Castelló, Albesa, Manarguens, Olinyola, Montgay i Alós", *La Noguera*, n° 1 (1985), pp. 57-74.

⁸⁹ Sanllehy, A., "La població aranesa en els segles XVIII i XIX", *XIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, Sitges, 1985, pp. 155-164.

⁹⁰ Nadal, J. i Sáez, A., "La fecondité à Saint Joan de Palamós (Catalogne) de 1700 à 1859", *Annales de Démographie Historique* (1972), pp. 105-113.

Palamós, aquesta metodologia també s'ha aplicat a Sant Feliu de Llobregat per Mª Teresa Ferrer,⁹¹ a Tàrraga per Josep M. Planes,⁹² a l'Abrera per Pilar García, Carmen Louner, Lluís Martínez i Catalina Manuel,⁹³ a Vilanova i la Geltrú per Miguel Angel Martínez,⁹⁴ a Rocafort de Queralt per Valentí Gual,⁹⁵ a Rubí per C. Bencomo, D. Ibáñez i F. López,⁹⁶ i pel seu rigor metodològic i la seva amplitud cronològica, destaca l'estudi d'Angels Torrents⁹⁷ sobre Sant Pere de Riudebitlles, on resta reflectida la relació entre el desenvolupament de la indústria paperera i l'expansió de la vinya, a partir del segle XVIII, i la fase expansiva de la natalitat i nupcialitat.

Aquests resultats i d'altres dades procedents de treballs sobre les estructures socio-professional de les poblacions i de l'anàlisi dels capítols matrimonials, han servit perquè Antoni Simon⁹⁸ realitzés una aproximació a les característiques, composició i estructura de la família catalana de l'Antic Règim, completant així un dossier de la revista *L'Avenç* sobre el mateix tema.⁹⁹ Llorenç Ferrer¹⁰⁰ ha aprofundit en diferents aspectes socio-demogràfics dels comportaments familiars

⁹¹ Ferrer, M^a. T., "Resultat de l'estudi de la fecunditat a una parròquia catalana: Sant Feliu de Llobregat", *Manuscrits*, n° 2 (1985), pp. 129-144.

⁹² Planes Closa, J.M^a., *Metodologia i demografia històrica: Tàrraga segles XVI-XVIII*, Tesina, UB, 1982.

⁹³ García, Pilar i altres, "Comportamientos demográficos en torno a la fecundidad de Abrera del siglo XVII", *Ier CHMC* (1984), vol I, pp. 101-109.

⁹⁴ Martínez, M.A., *La població de Vilanova en el segle XVIII*, Tesina, UB (1981); "Niveles de fecundidad en Vilanova i la Geltrú en el setecientos", *Ier CHMC* (1984) vol. I, pp. 45-54; "La nupcialidad de Vilanova y la Geltrú en el siglo XVIII", *Pedralbes*, n° 4 (1984), pp. 93-111; i el balanç "La població catalana del set-cents a partir de la reconstrucció de famílies", *Pedralbes*, n° 8-I (1988), pp. 223-238; *La població de Vilanova i la Geltrú en el segle XVIII (Estudi demogràfic)*, Vilanova i la Geltrú, 1987.

⁹⁵ Gual, V., *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'edat Moderna (Rocafort de Queralt. Segles XVI-XVIII)*, Tarragona, 1988.

⁹⁶ Bencomo, C., Ibáñez, D. i López, F., "Demografia i reconstrucció de famílies a la parròquia de Sant Pere de Rubí al segle XVIII", *Manuscrits*, n° 10 (1992), pp. 287-314.

⁹⁷ Torrents, A., *La població de Sant Pere de Riudebitlles, 1675 a 1799*, Tesina, UB, 1983; "Aproximació al moviment demogràfic d'una població paperera: Sant Pere de Riudebitlles, 1675-1799", *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, n° 10 (1987), pp. 89-116; "Actitudes públicas, actitudes privadas, 1610-1935", *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica* X-1 (1992), pp. 7-30; i *Transformacions demogràfiques en un municipi industrial català: Sant Pere de Riudebitlles. 1609-1935*, Tesi doctoral, UB, 1993.

⁹⁸ Simon, A., "La familia catalana del Antiguo Régimen", dins *La familia en la España Mediterránea*, Barcelona, 1987, pp. 65-93.

⁹⁹ "La familia catalana. Segles XVI-XVIII", *L'Avenç*, n° 66, pp. 46-72.

¹⁰⁰ Ferrer, Ll., *Pagesos, rabassaires i industrials a la Catalunya Central (segles XVIII-XIX)*, Barcelona, 1987, pp. 567-646; "Edat de casament i celibat definitiu a la Catalunya Central (1803-1807)", *Manuscrits*, n° 10 (1992), pp. 259-286; "Familia, Iglesia y matrimonio en el campesinado acomodado catalán (siglos XVIII-XIX). El mas Vila del Soler", *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica* IX-1 (1991), pp. 27-64; i "Notas sobre la familia y el trabajo de la mujer en la Catalunya Central (siglos XVIII-XX)", *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica* XII-2/3 (1994), pp. 194-232.

de la Catalunya central, i Valentí Gual¹⁰¹ ho ha fet en la Conca de Barberà. Per la seva part, Antonio Moreno¹⁰² ha subratllat l'interès de les llibretes de compliment pasqual per a l'estudi de les estructures familiars, fonts emprades per M.C. Bigorra i H. Fort¹⁰³ en l'estudi de les poblacions tarragonines de La Canonja i Mariscart.

Hi ha un gran nombre d'articles i monografies que, per a anàlisis demogràfiques locals, han utilitzat els registres parroquials i/o altres fonts d'arxius municipals eclesiàstics. És difícil de catalogar-los per les diferències en les fonts emprades, però també per la distinta metodologia i abast cronològic, i per la intersecció de les aportacions demogràfiques amb altres de tipus econòmic o social.

Per a la ciutat de Girona R. Alberch i Narcís Castells¹⁰⁴ han traçat l'evolució del poblament des del segle XIV fins a l'actualitat, destacant en les conclusions que, dins el context català, Girona pateix amb singular intensitat els períodes de crisi, i per tant, tarda més a recuperar-se'n. Ch. Guilleré,¹⁰⁵ a partir de l'examen dels protocols notariais -testaments en especial- ha copsat l'impacte de la Pesta Negra de 1348 en la societat gironina. El volum col·lectiu *Girona a l'època moderna: demografia i economia* de R. Alberch, J. Busquets, N. Castells, J. Clara i A. Simon¹⁰⁶ demostra pel cas de Girona, una trajectòria en els segles XVI i XVII molt menys falaguera que la dibuixada per Nadal i Giralt pel conjunt català, especialment, l'endèmica situació de guerra que pateix la ciutat entre 1640 i la Guerra de Successió suposa un llast que condicionarà el creixement del set-cents. La crisi de finals de segle XVIII, que culmina amb les grans mortalitats del període 1808-1812, ha estat objecte de distints treballs de R. Alberch,¹⁰⁷ examinant A. Simon¹⁰⁸ la recuperació de la ciutat en acabar-se la Guerra del Francès, la qual va suposar la pèrdua de gairebé la meitat dels més de 8.000 habitants que tenia Girona abans dels setges de 1808-1809.

Pel que fa a la resta de les comarques gironines, Juan Reda i Mª Jesús Caballer¹⁰⁹ en estudiar la població de la Jonquera en el segle XVIII han posat en relleu les greus repercussions demogràfiques de la Guerra Gran a la zona

¹⁰¹ Gual, V., *La familia moderna a la Conca de Barberà*, Tarragona, 1993.

¹⁰² Moreno Almarcegui, A., "Una fuente útil para el conocimiento de las estructuras familiares: las listas de cumplimiento pasqual", dins *Prácticas de Historia Moderna*, F. Sánchez Marcos (coord.), Barcelona, 1990, pp. 115-134.

¹⁰³ Bigorra, M. C. i Fort, H., *La Canonja i Mariscart. Estudi de la població segons els llibres de combregants (1806-1863)*, La Canonja, 1991.

¹⁰⁴ Alberch, R. i Castells, N., *La població de Girona. Segles XIV-XX*, Girona, 1985.

¹⁰⁵ Guilleré, Ch., "La peste noire à Gérone 1348", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XXVII (1984), pp. 37-86.

¹⁰⁶ Alberch, R. i altres, *Girona a l'època moderna. Demografia i economia*, Girona, 1982.

¹⁰⁷ Alberch, R., "La població de Girona a la fi del segle XVIII" a *Treballs d'Història* (1976), pp. 89-108; "La demografia gironina del 1808 al 1814", *Estudi General*, n° 1-I (1981), pp. 173-178.

¹⁰⁸ Simon, A., *La crisis del Antiguo Régimen en Girona*, Bellaterra, 1985, pp. 68 ss.

¹⁰⁹ Reda, J. i Caballer, Mª J., "Evolució demogràfica de la Jonquera durante el siglo XVIII", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, vol. XIV (1979-80), pp. 237-262.

alt-empordanesa, cosa que ja havia detectat Jordi Nadal¹¹⁰ a través dels registres parroquials de Palamós en descobrir un nombrós contingent de refugiats de les zones frontereres. A través dels cadastres i dels registres parroquials, Dolors Tarradas¹¹¹ ha treballat els aspectes demogràfics i econòmics de Banyoles en el segle XVIII. Així mateix tenim monografies de Rosa Ribas¹¹² sobre la vila de Ripoll en el segle XVII i de Narcís Gascons i Xavier Madrenys¹¹³ sobre Vidreres.

La ciutat de Barcelona ha estat més estudiada en la seva evolució urbanística —gràcies sobretot a les recerques de Manuel Guardia i Albert García—,¹¹⁴ el fet que només es conservin els registres sacramentals de tres de les set parròquies en que antigament es dividia la Ciutat Comtal pot ajudar a explicar-ho. Per a l'època moderna, a més de les abundoses referències que Pierre Vilar donà a la *Catalogne*,¹¹⁵ recentment en la *Història de Barcelona* dirigida per Jaume Sobrequés, Jordi Andreu i Antoni Simon¹¹⁶ han traçat una panoràmica general per als segles XVI i XVII, i Pilar López¹¹⁷ per al segle XVIII; a tot això cal afegir-hi alguns estudis puntuals destacables, com els de Gaspar Feliu¹¹⁸ i el mateix Pierre Vilar.¹¹⁹

Les comarques tarragonines disposen de nombroses investigacions monogràfiques. Sobre Reus, Salvador Vilaseca¹²⁰ ha donat a conèixer diverses notícies de les epidèmies que en els segles XIV-XVI afectaren la capital de l'Baix Camp; Jordi Andreu¹²¹ ha tractat amb profunditat l'evolució econòmica i demogràfica de Reus en la crisi de l'Antic Règim, completant alguns treballs

¹¹⁰ Nadal, J., "Demografía y economía en el origen de la Cataluña Moderna. Un ejemplo local Palamós (1705-1839)", *EHM*, vol. VI (1956-59), pp. 281-309, nota 28.

¹¹¹ Tarradas, D., *Població i societat a Banyoles al segle XVIII*, Tesina, UAB (1982); "Les epidèmies de còlera a Banyoles en el segle XIX", *Revista de Girona*, n° 101, pp. 351-356; "La població de Banyoles al segle XVIII", *Amics de Besalú. V Assemblea d'Estudis del seu Comtat*, Besalú, 1983, pp. 49-84.

¹¹² Ribas, R., "Estructura demogràfica de la vila de Ripoll en el segle XVII", *Annals del Centre d'Estudis del Ripollès*, n° 1 (1981-82), pp. 67-80.

¹¹³ Gascons, N. i Madrenys, X., "Demografia històrica de Vidreres", *Quaderns de la Selva*, n° 1 (1983), pp. 87-92.

¹¹⁴ García, A., *Barcelona a principis del segle XVIII: la Ciutatella i els canvis en l'estructura urbana*, Tesi doctoral, UPC, 1987; García, A. i Guàrdia, M., *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial*, Barcelona, 1986; i dels mateixos autors, "L'estudi de l'espai urbà a la Barcelona de principis del segle XVIII: el cadastre de 1716", *1er. CHMC*, Barcelona, 1984, vol. I, pp. 675-680.

¹¹⁵ Vilar, P., *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, 1973-1975, vols. II i III.

¹¹⁶ Simon, A. i Andreu, J., "L'evolució demogràfica", *Història de Barcelona* IV (dir. per J. Sobrequés), Barcelona, 1992, pp. 103-164.

¹¹⁷ López, P., "L'evolució demogràfica", *Història de Barcelona* V (dir. per J. Sobrequés), Barcelona, 1993, pp. 109-166.

¹¹⁸ Feliu G., "La població del territori de Barcelona en el segle XV", *Estudis d'Història Medieval* I (1969), pp. 63-73.

¹¹⁹ Vilar, P., "Un moment critique dans la croissance de Barcelona, 1774-1787", *Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad*, vol. XIV-III (1970), pp. 65-75.

¹²⁰ Vilaseca Anguera, S., *Epidèmies de Reus (segles XIV-XVI)*. Notes d'arxiu, Tarragona, 1976.

¹²¹ Andreu, J., *Població i vida quotidiana a Reus durant la crisi de l'Antic Règim*, Reus, 1986.

puntuals de la primera meitat del segle XIX realitzats per Pere Anguera,¹²² Mª Antònia Ferrer, Nieves Artacho, Mª Jesus Muiños¹²³ i altres de J. Morell¹²⁴ sobre el conjunt de l'època moderna.

J.M. Porta i Balanyà¹²⁵ ha recopilat les dades demogràfiques disponibles sobre Montblanc, panoràmica general que també ha traçat Francesc Olivé¹²⁶ per a la vila de Valls, ampliant un treball que el mateix Francesc Olivé i Antonio Moreno¹²⁷ havien fet pel període 1567-1819 en base als registres parroquials, treballs de síntesi que també han realitzat Valentí Gual¹²⁸ sobre Vilanova de Prades i Dolors Juliano¹²⁹ sobre Barberà de la Conca.

L'evolució del poblament de la ciutat de Tarragona entre els segles XVI i XVIII es coneguda gràcies a una síntesi de Josep M^a. Recasens,¹³⁰ el qual, en d'altres treballs s'ha ocupat dels efectes de la Guerra del Francès a la capital tarragonina.¹³¹ Per la seva part, Roser Lozano¹³² en estudiar la crisi del segle XVII, observa que a Tarragona, després dels anys crítics de la Guerra dels Segadors, la recuperació demogràfica de la ciutat comença ja al 1653, experimentant-se entre aquesta data i 1680 uns guanys de 51'3 persones/any, afegint-se a la trajectòria positiva de la natalitat i mortalitat un flux migratori rural de les comarques circumveïnes. Altrament, Mª Antònia Ferrer¹³³ ha examinat el moviment demogràfic tarragoní durant el Trienni Liberal.

Finalment, pel que fa a les terres tarragonines, tenim monografies d'abast divers de Rosa Ferran¹³⁴ sobre l'Espluga de Francolí, de J.M. Sabaté¹³⁵ sobre

¹²² Anguera, P., "La població de Reus el 1802", *Universitas Tarraconensis*, vol. VI (1983-84), pp. 187-198.

¹²³ Ferrer, M^a. A. i altres, "Poblament de Reus durant l'ocupació francesa", *Universitas Tarraconensis*, vol. VI (1983-84), pp. 199-216.

¹²⁴ Morell, J., *Demografia de Reus i la seva àrea de mercat a l'època moderna*, Tarragona, 1994.

¹²⁵ Porta i Balanyà, J.M^a, "Una aproximació a la població de Montblanc: estat de la qüestió segles XIV, XV, XVI, XVII i XVIII", *1er. CHCT* (1979), pp. 41-47.

¹²⁶ Olivé Ollé, F., *Valls: de la crisi del segle XVI a la recuperació econòmica del segle XVII*, Tesi doctoral, UB, 1989.

¹²⁷ Olivé, F. i Moreno A., "Valls i la seva importància en la demografia històrica del Camp. L'edat Moderna 1597-1819", *Monografies Vallenques*, n° 3 (1985), pp. 75-108.

¹²⁸ Gual, V., "El poblament de Vilanova de Prades a l'Edat Moderna", *Estudis Vallençs*, vol. XXIX (1989), pp. 81-98.

¹²⁹ Juliano, D., "Evolució demogràfica de Barberà de la Conca", *Aplec de Treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*, n° 7 (1985), pp. 47-113.

¹³⁰ Recasens, J. M., "La població de la ciutat de Tarragona (XVI-XVIII)", *1er CHCT* (1979), pp. 15-25.

¹³¹ *Idem*, "La población de la ciudad de Tarragona durante la Guerra de la Independencia", Zaragoza, *Estudios sobre la Guerra de la Independencia*, 1964, vol. I, pp. 467-487.

¹³² Lozano, R., *Tarragona al segle XVII. Aspectes demogràfics d'una població d'Antic Règim*, Tesina, Tarragona, Estudi General, 1982; "Un municipi català: Tarragona al segle XVII", *Seminario de aplicaciones didácticas*, n° 3, Tarragona, 1984, pp. 237-249.

¹³³ Ferrer, M^a. A., "Estudi demogràfic de la ciutat de Tarragona 1820-1824", *1er CHCT* (1979), pp. 147-169.

¹³⁴ Ferran, R., "Demografia a l'Espluga de Francolí 1730-1755", *Arrels* n° 1, pp. 167-173.

Barberà de la Conca, de Salvador Caralt¹³⁶ sobre el Vendrell, J.M. Grau¹³⁷ sobre Montblanc, de Valentí Gual¹³⁸ sobre Vilanova de Prades i de J.M. Grau, V. Gual, L.A. Munné i R. Puig¹³⁹ sobre la Conca de Barberà en el seu conjunt.

De la Catalunya Central cal destacar les investigacions de Llorenç Ferrer¹⁴⁰ sobre el tipus de poblament (dispers-concentrat) i les estructures familiars de la comarca del Bages en els segles XVIII i XIX: Així mateix, hi ha estudis monogràfics d'Albert Benet¹⁴¹ sobre Manresa, de Joan M. Serra¹⁴² sobre Balsareny i de Francesc Rafat¹⁴³ sobre Rajadell. Altres aportacions destacables sobre les comarques barcelonines són les de Josep M. Torras Ribé¹⁴⁴ sobre Igualada, d'Antoni Massanell¹⁴⁵ sobre Vilafranca del Penedès i M.A. Martínez¹⁴⁶ sobre Sitges.

Molt menys nombrosos són els estudis específicament demogràfics referits a la Catalunya de Ponent, podem citar un article de Prim Bertran¹⁴⁷ sobre el poblament i l'onomàstica del Baix Urgell en els començaments del segle XV, i la tesi doctoral de Maria José Vilalta¹⁴⁸ sobre la Lleida del segle XVI.

4. Una vegada superat el mite de l'estabilitat de les poblacions antigues, les investigacions sobre moviments migratoris s'han desenrollat amb especial força dins la historiografia francesa des de la dècada del anys setanta, essent punt obligat de referència els volums monogràfics que *Annales de Démographie*

¹³⁵ Sabaté, J.M.^a, "Un modelo de poblamiento a finales del Antiguo Régimen a través de los libros parroquiales: Barberà de la Conca", *Universitas Tarraconensis*, vol. V (1982), pp. 161-172.

¹³⁶ Caralt, S., *Evolució demogràfica del Vendrell (segles XVI-XIX)*, Tesina, UAB, 1986.

¹³⁷ Grau, J.M., *Població i lluita contra la mort a Montblanc*, Tarragona, 1990.

¹³⁸ Gual, V., "Matrimonis de Vilanova de Prades, 1597-1815", *Estudis Vallencs*, vol. XXIX (1984), pp. 67-80.

¹³⁹ Grau, J., Gual, V., Munné, L.A. i Puig, R., "La població de la Conca de Barberà entre la crisi de mitjans segle XVII i les epidèmies del 1725-1727", *Aplec de Treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*, n° 8 (1987), pp. 169-180; i de Valentí Gual, "Les crisis de mortalitat adulta a la Conca de Barberà", *Quaderns de Vilaniu*, n° 24 (1993), pp. 55-64.

¹⁴⁰ Ferrer, Ll., *Pagesos, rabassaires...* (1987), pp. 25-70.

¹⁴¹ Benet, A., "La població de la ciutat de Manresa als segles XVI i XVII", *ler CHMC* (1984), vol. I, pp. 85-89.

¹⁴² Serra, J., "La demografia de Balsareny al segle XVII", *Dovella*, n° 6, pp. 18-22; "Apunts sobre el moviment demogràfic de Balsareny al segle XIX", *Miscel·lània d'Estudis Bagencs*, n° 1, pp. 213-220.

¹⁴³ Rafat, F., "Demografia de Rajadell al segle XVI", *Miscel·lània d'Estudis Bagencs*, n° 2, pp. 123-134.

¹⁴⁴ Torras Ribé, J.M., "Demografia i societat a Igualada durant els segles XVI-XVII", *Miscel·lània Aqualatensis*, n° 4 (1987), pp. 87-109.

¹⁴⁵ Massanell, A., *La població vilafranquina al segle XVIII*, Vilafranca del Penedès, 1977; i *La població vilafranquina a la segona meitat del segle XVIII*, Vilafranca del Penedès, 1976.

¹⁴⁶ Martínez, M. A., "Evolució demogràfica de Sitges (1674-1810)", *Miscel·lània Penedesenca*, vol. VII (1984), pp. 179-198.

¹⁴⁷ Bertran, P., "Demografia i onomàstica del Baix Urgell, segons un document del 1415", *Urgellia*, vol. IV (1981), pp. 369-386.

¹⁴⁸ Vilalta, M^a. J., *Població, Família i treball a la Lleida del segle XVI*, Univ. de Lleida, 1991.

Historique va dedicar al tema.¹⁴⁹ De la mateixa manera que passa a l'àmbit castellà estudiat per Vicente Pérez Moreda,¹⁵⁰ a Catalunya, Jordi Nadal¹⁵¹ ha destacat que el model poblacional, i també familiar, queda influït decisivament pel factor migratori; però, només molt recentment, aquest ha merescut l'atenció dels investigadors catalans.

Carme Batlle ha fet notar la incidència d'un flux migratori francès a les zones de muntanya catalanes ja abans de la crisi baixmedieval;¹⁵² però és durant els segles XVI i XVII quan l'arribada de gent de l'altra banda dels Pirineus té unes repercussions decisives en la demografia catalana. La immigració francesa estudiada per J. Nadal i E. Giralt en el llibre publicat a SEVPEN l'any 1960,¹⁵³ va irrompre al Principat d'una manera massiva entre 1490 i 1630. Catalunya, després de perdre la meitat dels seus habitants en les contínues dentegades dels segles XIV i XV, era "un món per omplir". Nadal i Giralt constataren per diverses fonts la rellevància d'aquest corrent migratori que tingué la seva fase de plenitud entre 1540 i 1620; en aquest període els registres de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona reflexaven que el 30 per cent dels ingressats havien nascut a França, i a través dels registres parroquials es constatava com en certes localitats, en els moments de major flux migratori, els marits francesos suposaven gairabé una quarta part dels varons que es casaven. Aquesta allau de gent arribava sobretot del Pirineu i Prepirineu francès, però també del Llenguadoc, de la Conca Central i Baixa del Garona i de les Terres Altes i el Massís Central. Aquests immigrants van arribar en les millors edats per al treball i la reproducció (el 80 per cent ho feu entre els 11 i 30 anys), constituint-se en el factor clau del creixement demogràfic català del segle XVI i primer terç del XVII.

La transcendència no solament demogràfica, sinó també econòmica, del corrent migratori francès ha estat confirmada en diversos estudis locals. Els mateixos J. Nadal i E. Giralt han tractat amb profunditat el cas de Mataró en el segle XVII,¹⁵⁴ publicant part d'un cens de l'any 1637 que, fet amb motiu de la situació de guerra entre França i Espanya, relacionava els francesos domiciliats a la costa catalana, i que E. Moreu Rey¹⁵⁵ ja havia treballat per a la ciutat de Barcelona. Per la seva part Francina Solsona¹⁵⁶ ha editat el esmentat cens en la

¹⁴⁹ Anys 1970 i 1971.

¹⁵⁰ Pérez Moreda, V., *Las crisis de mortalidad...* (1981).

¹⁵¹ Nadal, J., "La població catalana als segles XVI i XVII" i "La població catalana al segle XVIII" a *Història de Catalunya Salvat* vol. IV (1978), pp. 48-63 i 257-273.

¹⁵² Batlle, C., "Notes sobre l'aportació francesa a la demografia de la Seu d'Urgell (1150-1348)", *Urgellia*, vol. IV (1981), p. 261-292. Anys enrerà sobre la immigració francesa en l'edat mitjana Marcelin Defourneaux ja havia publicat *Les Français en Espagne aux XIe. et XIIIe. siècles* París, 1949.

¹⁵³ A part de l'obra citada, "Inmigración francesa y problemas monetarios en la Cataluña de los siglos XVI y XVII", *X Congreso Internacional de Ciencias Históricas* Roma, 1955, vol. III.

¹⁵⁴ Nadal, J. i Giralt, E., *La immigració francesa a Mataró durant el segle XVII* Mataró, 1966.

¹⁵⁵ Moreu Rey, E., *Els immigrants francesos a Barcelona. Segles XVI al XVII* Barcelona, 1959.

¹⁵⁶ Solsona, F., "Els francesos de St. Pol de Mar al segle XVII" *Annals de l'Institut d'Estudis*

part corresponent a St. Pol de Mar.

Així mateix, en base a documentació notarial i llibres sacramentals s'han format nòmines detallades dels immigrants francesos a St. Boi de Llobregat per Jaume Codina,¹⁵⁷ a Olot per Josep M. de Solà-Morales,¹⁵⁸ a Vilafranca del Penedès per Antoni Massanell,¹⁵⁹ a Vila-rodona per P. Vives i J. Comes,¹⁶⁰ a Cervera per J.M. Llobet Portella,¹⁶¹ al Vallès Occidental per Ismael Almazán,¹⁶² a Vilabella per Jaume Aguadé¹⁶³ i a la Conca de Barberà per Valentí Gual.¹⁶⁴

Però, a hores d'ara, són els moviments de població interns els que retenen l'atenció preferent dels historiadors. Els estudis fets deixen ben clara la importància de la immigració rural com a factor decisiu del creixement de les ciutats. Albert García i Manuel Guàrdia¹⁶⁵ han examinat la transformació de la xarxa de ciutats catalanes a l'època moderna senyalant que el procés de decantació urbana cap a Barcelona, articula un sistema urbà al voltant de la capital, que sols s'atura breument en el segle XVIII amb els importants creixements de Lleida, Reus, Olot, Vic i Tarragona.

Per a la Barcelona del set-cents, Manuel Arranz,¹⁶⁶ utilitzant els llibres d'assentament d'aprenents dels gremis, ha constatat que en el període 1722-1774 els aprenents immigrants representen el 72'9 per cent del total dels aprenents contractats en el gremi de fusters, i el 76 per cent en el de mestres de cases-picapedrers. Es un corrent migratori procedent quasi exclusivament de les comarques catalanes, no arribant els aprenents vinguts de la resta d'Espanya i de l'estranger a un 2 per cent.

Gironins, vol. XXV-II (1980-81), pp. 145-151.

¹⁵⁷ Codina, J., "La immigració francesa al Delta de Llobregat 1400-1700", *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Publicada pel Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i Amics del Prat (1985), pp. 9-151; i reivindicant un projecte d'estudi sobre aquest tema "Un projecte nacional urgent: l'Estudi de l'abast de la immigració francesa a Catalunya durant l'edat moderna", *Revista de Catalunya*, 59 (gener de 1992), pp. 46-56.

¹⁵⁸ Solà Morales, J. M., "La immigració francesa a Olot (Girona) als segles XVI i XVII", dins *Miscel·lània Històrica d'Olot i Comarca*, Olot, 1983, pp. 17-76.

¹⁵⁹ Massanell, A., "Dades esparses dels immigrants francesos a Vilafranca al segle XVI", *Miscel·lània Penedesenca*, vol. III (1980), pp. 61-90; i "Dades dels primers immigrants occitans a Vilafranca del Penedès (1455-1553)", *Miscel·lània Penedesenca* (1988), pp. 217-244.

¹⁶⁰ Vives, P. i Comas, J., "La immigració francesa a Vila-rodona", *Quaderns de Vilaniu*, n° 5 (1984), pp. 149-156.

¹⁶¹ Llobet Portella, J.M., "La immigració francesa a Cervera segons els capítols matrimonials conservats a l'Arxiu Històric Comarcal de la Ciutat (1501-1700)", *Espacio, tiempo y forma*, n° 4 (1988), pp. 45-62.

¹⁶² Almazán, I., "Els immigrants francesos al Vallès Occidental", *Terme*, n° 7 (1992), pp. 31-39.

¹⁶³ Aguadé, J., "La població de Vilabella als segles XVI i XVII (1566-1640). La immigració francesa", *Actes de la XXXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, Valls (1988), vol. II, pp. 11-27.

¹⁶⁴ Gual, V., *Gavatxos, gascons, francesos. La immigració occitana a la Catalunya Moderna. (El cas de la Conca de Barberà)*, Barcelona, 1991.

¹⁶⁵ García, A. i Guàrdia, M., "Transformacions urbanes a la Catalunya del segle XVIII", *Pedralbes*, n° 8-I (1988), pp. 193-222.

¹⁶⁶ Arranz, M., *La immigración en la Barcelona del siglo XVIII*, Tesina, UB, 1968; "Immigrants del Berguedà a la Barcelona del set-cents", *Centre d'Estudis Berguedans*, n° 1 (1982), pp. 161-168.

Per a la ciutat de Reus, Antonio Moreno i Lluís Navarro¹⁶⁷ han fet notar la relació existent entre la recuperació agrícola de la comarca del Baix Camp i el creixement poblacional de Reus, la seva capital, en la primera meitat del segle XVIII. Segons aquests autors, el període 1690-1730 els cònjuges d'origen foraster van a representar el 40 per cent del total de la gent casada a Reus, essent més del 50 per cent d'aquests forasters jornalers agrícoles. Importància de la immigració a la capital del Baix Camp confirmada per Pere Anguera i Jordi Melich¹⁶⁸ per als anys de la Guerra de Successió, remarcant en el seu estudi que per el període 1700-1711 l'origen dels cònjuges forasters era sobretot de les comarques més pròximes i amb un creixement demogràfic més elevat: del mateix Baix Camp, de l'Alt Camp, de la Conca de Barberà, del Tarragonès i del Priorat. Moviments interns de població que també han estat estudiats a la Conca de Barberà per Valentí Gual.¹⁶⁹

També per a Reus, Jordi Andreu¹⁷⁰ ha estudiat els moviments migratoris de la fase final de la crisi de l'Antic Règim. Utilitzant els registres hospitalaris d'entrades i sortides de malalts ha observat que entre 1783 i 1791 el 31'6 per cent dels usuaris de l'Hospital són forasters. Així mateix, l'anàlisi del padró de 1820 revela que en iniciar-se el Trienni Reus tenia al voltant de 3.300 immigrants, que representaven un 16'5 per cent de la població censada. i un 22'6 per cent de la població masculina activa. Però Jordi Andreu també remarca la importància qualitativa de la immigració de negociants i comerciants francesos i anglesos, els quals aporten coneixements i experiències que van contribuir al desenvolupament comercial i industrial de la ciutat, especialment en relació a la producció d'aiguardent i l'elaboració de teixits.

Per aquest període de transició del set-cents al vuit-cents, a Catalunya, com a la resta de l'Europa Occidental, l'estímul dels sous industrials va provocar un flux migratori del camp cap a la ciutat. Pierre Vilar¹⁷¹ ja ho havia apuntat per a la Barcelona de finals del divuit, i J. Vicens Vives¹⁷² mostrà el volum d'aquest trasvàs demogràfic a la Catalunya del segle XIX, posant com exemple la ciutat d'Igualada.

La mobilitat interna de la població en el marc de la transició demogràfica i la relació entre els fluxos humans i les transformacions econòmiques, ha estat

¹⁶⁷ Moreno, A. i Navarro, L., "La recuperación demográfica en la primera mitad del siglo XVIII en el Baix Camp (1677-1762)", *1er CHCT* (1979).

¹⁶⁸ Anguera, P. i Melich, J., "Immigració i matrimonis a Reus entre 1700 i 1711: Notes per a una revisió de la Història demogràfica", *1er CHCT* (1979), pp. 65-71.

¹⁶⁹ Gual, V., "La immigració urgellenca via noces a la Conca de Barberà durant l'Edat Moderna", *Urtx* n° 4 (1992), pp. 79-88; i "Los movimientos migratorios via matrimonial. El caso de Solivella (Conca de Barberà-Cataluña, 1685-1800)", *Actas de la 1ª Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*, Santiago de Compostela, 1993, vol. II, pp. 563-574.

¹⁷⁰ Andreu, J., *Població i vida quotidiana...* (1986), p. 28-38.

¹⁷¹ Vilar, P., *Catalunya dins...* (1975), vol. III, p. 130 ss.

¹⁷² Vicens Vives, J. i Llorens, M., *Industrials i polítiques*, Barcelona, 1972, p. 25.

objecte d'estudis específics per part d'Enriqueta Camps Cura,¹⁷³ Antoni Simon¹⁷⁴ i M. Lloch i S. Sancho,¹⁷⁵ als quals cal afegir l'atenció otorgada a aquest tema en les anàlisis generals sobre la transició demogràfica de Tomàs Vidal¹⁷⁶ i Roser Nicolau.¹⁷⁷

El cas de Reus és semblant al de Girona. Antoni Simon¹⁷⁸ ha demostrat la incidència demogràfica i econòmica que té el moviment poblacional envers la Girona de començaments del vuit-cents. Segons el padró de 1845, la ciutat té en aquells moments un total de 2.982 forasters, és a dir, un 31'8 per cent del total d'habitants que fixa el padró; el gruix d'aquests immigrants, procedents principalment de les comarques properes a Girona, es constitueix en la mà d'obra necessària per les indústries que sorgeixen a la dècada dels anys quarantes i, també, dins els immigrants hi ha homes que aporten iniciatives i capitals per a la vitalització de la ciutat.

Per la seva part, Narcís Castells¹⁷⁹ ha estudiat la immigració a la ciutat de Girona entre 1473 i 1576 a partir de les franquesses concedides a les famílies que s'instal·laven a la ciutat. En aquests anys vingueren a Girona un total de 1.179 famílies, unes 8.447 persones, que foren capaces de suplir el dèficit biològic gironí i canviar el signe de la corba poblacional. Així mateix, Lluís Batlle,¹⁸⁰ en base a la documentació municipal dels Manuals d'Acords ha aportat dades sobre l'estructura socio-professional dels immigrants arribats a Girona procedents d'Olot i d'altres poblacions de la Garrotxa durant el segle.

També, quant a moviments migratoris cal fer esment a dos estudis sobre l'emigració de catalans a Sierra Morena en la repoblació portada a terme durant

¹⁷³ Camps Cura, E., "Industrialización y crecimiento urbano. La formación de la ciudad de Sabadell", *Revista de Historia Económica*, vol. V-1 (1987), pp. 49-71; "Urbanización y migraciones internas durante la transición al sistema fabril: el caso catalán", *Boletín de la Asociación de Demografía Histórica*, vol. VIII-2 (1990), pp. 73-95.

¹⁷⁴ Simon, A., "Desindustrialización y movimientos migratorios en la Cataluña del ochocientos. El caso de la ciudad de Olot", *Actas de la 1ª Conferencia Europea de la Comisión Internacional de Demografía Histórica*, Santiago de Compostela, 1993, vol. II, pp. 575-588.

¹⁷⁵ Llonch, M. i Sancho, S., "La movilidad en el marco de la transición demográfica: la Cataluña interior, 1755-1900)", *II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Preactas*, Alicante, 1990, pp. 734-753.

¹⁷⁶ Vidal Bendito, T., "La transició demogràfica a Catalunya i a les Balears", *Estudis d'Història Agrària*, n° 9 (1992), pp. 202-226.

¹⁷⁷ Nicolau, R., "Trajectories regionales dans le transition démographique espagnole", Tesis doctoral, 2 vols., París, 1989.

¹⁷⁸ Simon, A., "Girona a comienzos del Ochocientos. Inmigración y crecimiento demográfico", *1er CHMC* (1984), vol. I, pp. 133-139.

¹⁷⁹ Castells, N., "Els moviments migratoris a la Catalunya Moderna: el cas de la immigració envers la ciutat de Girona", *1er CHMC* (1984) vol. I, pp. 65-74; "La immigració vers la ciutat de Girona (1473-1576): el cas de la comarca de la Selva", *Quaderns de la Selva*, n° 1 (1983), pp. 93-106. També del segle XVI: Batlle, L., "Migración Gerona-Valencia", *1er Congrés d'Història del País Valencià*, València, 1976, vol. III, pp. 105-110.

¹⁸⁰ *Idem*, "Notes sobre la migració d'Olot i d'altres poblacions a Girona", *Annals del PEOC* (1980-81), pp. 47-57.

el regnat de Cales III. Un article de A. Ortega Costa i S. Díez Tejerina¹⁸¹ recull la correspondència entre Olavide i Capmany al respecte; i Luis Javier Coronas,¹⁸² treballant fonamentalment la documentació de l'Arxiu Diocesà de Jaén, ha detallat el nombre, procedència i activitats econòmiques dels colons catalans. Finalment, sobre la immigració francesa, especialment eclesiàstica, conseqüència de la revolució de 1789, Jaume Sobrequès¹⁸³ n'ha fet un estudi centrat a Arenys de Mar, mentre que Luis Sierra¹⁸⁴ ha relacionat la bibliografia i les fonts documentals per a l'estudi d'aquest corrent migratori.

5. Els llibres d'actes parroquials, els registres d'ordre fiscal i els empadronaments i recomptes de veïns o habitants, són les fonts emprades habitualment en l'anàlisi de l'estructura socio-professional de les poblacions.

Malgrat els avantatges que representa la utilització dels registres sacramentals: exhaustivitat, escasses discriminacions i continuïtat, la única recerca destacable en base aquestes fonts és el esmentat treball de Miquel Planas sobre l'Alt Empordà.¹⁸⁵ En canvi, són molt abundants els estudis que servint-se de fogatges, talles i especialment, ja per el segle XVIII, cadastres, padrons o d'altres fonts similars ens aporten el coneixements del teixit social de les ciutats i viles catalanes de l'edat mitjana i moderna, tant des del punt de vista de la distribució urbana del poblament, dels oficis i de les fortunes, com de l'estructura de la propietat. Seguint els treballs pioners de Santiago Sobrequès¹⁸⁶ sobre Girona i de J. Cabestany,¹⁸⁷ i J. Nadal i E. Giralt,¹⁸⁸ sobre Barcelona, en els darrers deu anys aquestes investigacions s'han multiplicat, i el llistat que podem oferir es força notable.

Pel període anterior al set-cents, de Girona, a part de l'esmentat treball de S. Sobrequès, disposem d'estudis de les talles o fogatges 1378 per Ch. Guilleré,¹⁸⁹ de 1534 i 1651 per Josep Clara,¹⁹⁰ i de 1558 per R. Alberch i A.

¹⁸¹ Ortega, A. i Díez, S., "Catalanes en la colonización de Sierra Morena", *Boletín del Ilustre Colegio Nacional de Economistas*, nº 43 (1964).

¹⁸² Coronas, L.J., "Colonos catalanes en las nuevas poblaciones de Sierra Morena", *Ier CHMC* (1984), vol. I, pp. 39-44.

¹⁸³ Sobrequès, J., "La immigració francesa a Arenys de Mar a finals del segle XVIII (1791-1798)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. XVII (1964-65), pp. 419-436.

¹⁸⁴ Sierra, L., "La inmigración del clero francés en España (1791-1800)", *Hispania* (1968), pp. 393-420.

¹⁸⁵ Planas, M., "La població de l'Alt Empordà..." (1985), vol. I, pp. 120-126. Utilitzant varies fonts: Ll. Esteva, "La població treballadora guixolenc de 1556 a 1645", *XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*, Sant Feliu de Guíxols, 1978, pp. 131-200.

¹⁸⁶ Sobrequès, S., "Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. VI (1951), pp. 193-246.

¹⁸⁷ Cabestany, J.F., "Els fogatges font per a l'estudi de la topografia econòmica i social de Barcelona del segle XV", *CHCA VIII*, València, 1969, pp. 133-139.

¹⁸⁸ Nadal, J. i Giralt, E., "Barcelona en 1717-18. Un modelo de sociedad preindustrial", *Homenaje a Ramón Carande*, Madrid, 1963, vol. II, pp. 277-308.

¹⁸⁹ Guilleré, Ch., *Aspects de la société géronaise...* (1980-81).

¹⁹⁰ Clara, J., "La població activa de Girona l'any 1534", dins *Jerónimo Zurita: su época y su*

Simon.¹⁹¹ De la Seu d'Urgell, Enric Moliné¹⁹² ha publicat un fogatge de 1564-69. I per la seva part, Jaume Codina¹⁹³ ha analitzat la població de St. Boi, l'Hospitalet i el Prat a partir del fogatge de 1553, fent notar que només el 65 per cent dels caps de família són inclosos en el fogatge i que la immigració francesa resta amagada per la catalanització dels noms.

Per al segle XVIII, sens dubte la font més utilitzada és el Reial Cadastre, sobre la qual hi ha notables reflexions metodològiques i de crítica de la font de Joaquim Nadal,¹⁹⁴ Lluís Navarro,¹⁹⁵ Antoni Segura¹⁹⁶ i Eduardo Escartín.¹⁹⁷

Gràcies a l'empenta del Departament d'Història Moderna de la Universitat Rovira i Virgili, la nòmina de recerques en base a les fonts cadastrals és molt considerable a les terres tarragonines: treballs de Carlos Martínez Shaw¹⁹⁸ sobre Riudoms, de Josep M. Porta¹⁹⁹ sobre Montblanc, de Salvador Rovira²⁰⁰ i Lluís Navarro²⁰¹ sobre Altafulla, de M. Recasens²⁰² sobre la Selva del Camp, de Valentí Gual²⁰³ sobre Rocafort de Queralt, de Jordi Andreu²⁰⁴ sobre Reus, de

escuela, Zaragoza, 1986, pp. 245-300.

¹⁹¹ Alberch, R. i Simon, A., "L'economia i la població gironina segons el fogatge de l'any 1558", a *Demografia i economia...* (1982), pp. 38-57.

¹⁹² Moliné, E., "Un fogatge de la Seu d'Urgell de la segona meitat del segle XVI", *Urgellia*, vol. I (1978), pp. 401-420.

¹⁹³ Codina, J., "El fogatge de 1553 i la població de L'Hospitalet, Sant Boi i el Prat", *Revista Catalana de Geografia*, n° 3 (1978), pp. 431-446.

¹⁹⁴ Nadal, J., "Una font important per a la història econòmica de Catalunya: el Reial Cadastre (1715-1845)", *Homenatge al Dr. Joan Reglà*, València, 1975, pp. 209-222.

¹⁹⁵ Navarro, L., "Una fuente fiscal: el Real Catastro", *II Jornadas de Metodología de la Historia*, Cáceres, 1983, pp. 265-284.

¹⁹⁶ Segura, A., "El cadastre: la seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental", *Estudis d'Història Agrària*, n° 4, pp. 129-143.

¹⁹⁷ Escartín, E., "El catastro catalán, teoría y realidad", *Pedralbes*, n° 1 (1981), pp. 253-263.

¹⁹⁸ Martínez Shaw, C., "Riudoms a la primera mitat del segle XVIII: un perfil socio-económico", *Quaderns de Divulgació cultural CER*, n° 4.

¹⁹⁹ Porta, J.M., *La vila de Montblanc: agricultura, urbanisme i societat segons el cadastre de 1731*, Tesina, UB (1981); "Algunes consideracions preliminars sobre l'evolució econòmico-agrària de la vila de Montblanc en el segle XVIII", *1er CHMC*, (1984), vol. I, pp. 381-389; "Aproximació a les activitats econòmiques de la vila de Montblanc en el segon quart del segle XVIII", *L'Espitllera*, n° 5.

²⁰⁰ Rovira, S.J., "La població activa masculina d'Altafulla l'any 1795", *Estudis Altafullencs*, n° 6 (1982), pp. 59-70; "Activitats econòmiques dels altafullencs del segle XVIII", *Estudis Altafullencs*, n° 4 (1980), pp. 61-82.

²⁰¹ Navarro, L., "Altafulla a través de su catastro de 1757", *Estudis Altafullencs*, n° 5 (1981), pp. 27-64.

²⁰² Recasens, M., "Aproximació a un estudi urbanístic de la vila de la Selva del Camp a través de les fonts cadastrals de l'últim quart del segle XVIII", *1er CHMC* (1984), pp.333-344; i *La Selva del Camp en el segle XVIII (població, societat i economia)*, Reus, 1992.

²⁰³ Gual, V., "Primeres notícies cadastrals de Rocafort de Queralt, 1716-1719", *Aplec de Treballs del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà*, n° 8 (1987), pp. 143-168.

²⁰⁴ Andreu, J., *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'Antic Règim*, Reus, 1986, pp. 135-154.

Lluís Navarro²⁰⁵ sobre Vilallonga i Montroig, i diverses síntesis col·lectives del Departament d'Història Moderna coordinades per Lluís Navarro.²⁰⁶

De les terres de ponent disposem dels treballs de Mª Angels Serrano²⁰⁷ i Enric Vicedo²⁰⁸ sobre Lleida, Andreu Guiu²⁰⁹ sobre Castelló de Farfanyà i de Jaume Castells²¹⁰ sobre Cervera. De la Catalunya Central, els de Llorenç Ferrer²¹¹ sobre Manresa, de Núria Puig,²¹² d'Esteve Dalmases i Montserrat Pagès²¹³ sobre Vic, d'Antoni Segura i Llorenç Ferrer²¹⁴ sobre Berga, i de Montserrat Costa²¹⁵ sobre Sant Sadurní d'Anoia.

La formació urbanística i l'evolució de les activitats socio-econòmiques de la ciutat de Barcelona comencen a ser ben conegudes. Als treballs citats de Cabestany, Nadal i Giralt, cal sumar-hi les aportacions de Mª Consuelo Frixà,²¹⁶ de Marina López,²¹⁷ d'Elvira Fernández,²¹⁸ d'Albert García i Manuel Guàrdia,²¹⁹

²⁰⁵ Navarro, L., "Un llibre de Repartiment del Real Catastro: Vilallonga, Corregimiento de Tarragona 1726", *Quaderns d'Història Tarraconense*, vol. II (1978); "Base catastral para los tipos de cultivos y propiedad. Montroig 1755", *Primer Col·loqui d'Història Agrària*, Barcelona, 1978. Publicat a València, 1983.

²⁰⁶ Equip d'Història Moderna de Tarragona, "Aproximación a un estudio del Corregimiento de Tarragona en la primera mitad del siglo XVIII, a través del Real Catastro", *Congreso de Historia Rural*, VCM (1984), pp. 731 ss.

²⁰⁷ Serrano Flo, Mª A., *Estructura profesional de la ciudad de Lérida después de la Guerra de Sucesión*, Tesina, Estudi General de Lleida (1982).

²⁰⁸ Vicedo, E., *Les transformacions socials i econòmiques a la Lleida del segle XVIII*, Tesina, UAB (1979).

²⁰⁹ Guiu, A., *Un poble de la Catalunya de Ponent al s.XVIII: Castelló de Farfanya*, Tesi doctoral, UB (1981).

²¹⁰ Castells i Bertran, J., "La distribució de la riquesa a la Cervera de principis del segle XVIII (1719)", *Miscel·lània Cerverina*, n° 4 (1986), pp. 145-162; "Cervera, el grup dominant: un estudi cadastral", *Pedralbes*, n° 6 (1987), pp. 251-256; i "Reflexions sobre la distribució urbanística de la riquesa a la Cervera del segle XVIII (1719-1805)", *Miscel·lània Cerverina*, n° 6 (1988), pp. 123-156.

²¹¹ Ferrer, Ll., *Conreus, accés a la terra i proletarització a Manresa en el segle XVIII*, Tesina, UB (1980).

²¹² Puig, N., *La sociedad de Vich en el siglo XVIII (1717-1831). Ensayo metodológico sobre la utilización de las fuentes catastrales en estudios de tipo social*, Tesina, UB (1975).

²¹³ Dalmases, E. i Pagès, M., *L'evolució de l'agricultura al terme municipal de Vic al segle XVIII*, Tesina, UAB, (1974).

²¹⁴ Ferrer, Ll. i Segura, A., "Conreus, rendiments i accés a la terra a la vila de Berga a començaments del segle XVIII", *Centre d'Estudis Berguedans*, n° 1 (1982), pp. 137-152.

²¹⁵ Costa, M., "Sant Sadurní d'Anoia, mitjançant un Cadastre de l'Antic Règim", *1er CHMC* (1984), vol I, pp. 177-184.

²¹⁶ Frixà, M.C., *Aproximación a la población activa de Barcelona en el último tercio del siglo XVIII*, Tesina, UB, 1969.

²¹⁷ López, M., *El crecimiento urbano de Barcelona en el último tercio del siglo XVIII*, Tesina, UB, 1969; "Barcelona entre el urbanismo barroco y la Revolución industrial", *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, n° 80 (ene.-feb. 1971), pp. 26-40; i "Vivienda y segregación social en Barcelona, 1778-1791", *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo*, (mayo-junio 1973), pp. 72-76.

²¹⁸ Fernández, E., *El desarrollo del Arrabal en el último tercio del siglo XVIII*, Tesina, UB, 1969.

²¹⁹ García, A. i Guàrdia, M., "L'estudi de l'espai urbà..." (1984).

de Pilar López,²²⁰ de Mercedes Tatjer²²¹ i sobretot les diverses comunicacions i ponències presentades als *Congresos d'Història del Pla de Barcelona*, celebrats des de l'any 1982. Així mateix, la revista *L'Avenç* (desembre de 1986) va dedicar un número monogràfic a la gènesi i a la consolidació del fet metropolità. Altrament, el litoral barcelonès té les monografies destacables de Josep Vinyals²²² sobre Premià, de Montserrat Robert²²³ sobre Sitges i Salvador Llobet²²⁴ sobre el conjunt de la comarca del Maresme.

De les comarques gironines cal esmentar en primer lloc l'ampli estudi de Yvette Barbaza²²⁵ sobre el litoral de la Costa Brava, que per a la vila de Sant Feliu de Guíxols té una monografia específica de Joan Boadas.²²⁶ Miquel Puig²²⁷ ha treballat les estimes i els primers cadastres de la vila d'Olot i Salvador Reixach²²⁸ ho ha fet amb els de la població de Santa Pau de finals del XVIII. Mentre que sobre la ciutat de Girona, diversos cadastres han estat despullats per Joaquim Nadal,²²⁹ Joan Boades,²³⁰ Montserrat Miró²³¹ i Ramon Alberch.²³²

Les fonts cadastrals s'han completat en alguns casos amb la informació procedent de les llistes de les lleves militars, com han fet M. Bonet²³³ per al cas de Reus, i Lluís Navarro²³⁴ per a la ciutat de Tarragona, o també amb padrons d'habitants o veïns, utilitzats per Jordi Andreu²³⁵ i Antoni Simon²³⁶ en la primera

²²⁰ López, P., "Les transformacions de l'habitat: la casa i la vivenda a Barcelona entre 1693 i 1859", *1er. CHMC*, vol. I, pp. 111-118; i "Vivienda y sociedad en la Barcelona del Setecientos", *Estudis Històrics i documents dels Arxius de Protocols*, vol. VIII (1980), pp. 305-345.

²²¹ Tatjer, M., *La Barceloneta del siglo XVIII al Plan de la Ribera*, Barcelona, 1985.

²²² Vinyals, J., *Premià a començaments del segle XVIII*, Tesina, UB, 1981.

²²³ Robert, M., *Estudi econòmic de Sitges durant el segle XVIII. Població, agricultura i evolució urbana*, Tesina, UB (1982).

²²⁴ Llobet, S., "De geografia agraria en la comarca del Maresme", *Estudios Geográficos*, n° 58-59.

²²⁵ Barbaza, Y., *Le paysage humain de la Costa Brava*, París, 1966.

²²⁶ Boadas, J., "Aproximació a les transformacions del litoral català a la primera meitat del segle XVIII: el cas de Sant Feliu de Guíxols", *1er CHMC* (1984), vol. I, pp. 267-280.

²²⁷ Puig, M., "La població d'Olot el 1716", *Annals del PEOC* (1987-1988), pp. 145-175; i "Notes de demografia olotina del segle XVIII: els recomptes de 1716-1720", *Annals del PEOC* (1992-93), pp. 165-198.

²²⁸ Reixach, S., "Santa Pau a final del set-cents (Notes de demografia i societat", *Annals del PEOC* (1992-93), pp. 123-164.

²²⁹ Nadal, J., *La introducció del Catastro en Gerona*, Barcelona, 1971.

²³⁰ Boadas, J., *Riquesa urbana i estructura social a la Girona de 1716*, Tesina, UAB (1983); "Població, ramaderia, conreus, rendiments i accés a la terra al Pla de Girona a principis del segle XVIII", *Quaderns de la Selva*, n° 1 (1983), pp. 107-120; *Girona després de la Guerra de Successió. Riquesa i estructura social al primer quart del segle XVIII*, Girona, 1986.

²³¹ Miró, M., *Demografia y economía de Girona a finales del siglo XVIII. Balance de un siglo*, Tesina, UAB (1975).

²³² Alberch, R., *Els orígens de la Girona contemporània*, Girona, 1978, pp. 8 ss.

²³³ Bonet, M. i altres, "Cuantificación de la población activa de la ciudad de Reus a través de los miqueletes en 1795", *1er CHCT* (1979), pp. 121-127.

²³⁴ Navarro, L., "Tarragona según la leva de 1754", *Universitas Tarraconensis*, vol. VI, pp. 141-160.

²³⁵ Andreu, J., *Economia i societat...*, (1986), pp. 135 ss.

meitat del segle XIX per Reus i Girona respectivament.

Aquests múltiples esforços d'investigació pateixen, però, la difícil problemàtica de la codificació de les estructures socio-professionals. Josep M. Torras Ribé²³⁷ ha realitzat una de les escasses reflexions sobre el tema en base a les categories socials urbanes de la Tarragona del segle XVIII. Els distints criteris d'elaboració de les categories impossibiliten moltes vegades les necessàries anàlisis comparatives i, fins i tot, en casos en què els dits criteris no són encertats, es pot distorsionar la visió de la realitat social que es vol estudiar.

6. D'aquesta panoràmica bibliogràfica es desprenen algunes directrius d'investigació i alguns reptes pendents de la demografia històrica catalana. En primer lloc és necessari realitzar un estudi-inventari de les fonts, estenent per tot Catalunya els inventaris parcials sobre els registres sacramentals, donant a conèixer les talles, fogatges, padrons... que guarden els arxius municipals, continuant la recerca de les fonts associades a la institució eclesiàstica i explorant l'àmbit, poc treballat a Catalunya, dels fons documentals dels hospitals.

Un més bon coneixement dels recursos documentals seria important per a la racionalització dels esforços dels investigadors. En aquest sentit caldria potenciar els indispensables treballs en equip per a una anàlisi comarcal de la població catalana. Però, al mateix temps, malgrat les mancances que puguin haver en els plantejaments i resultats, cal afrontar el repte d'elaborar una síntesi sobre la història de la població catalana, obra que respongués a problemes claus encara pendents, com per exemple les causes de la revolució demogràfica catalana del segle XVIII, cosa sobre la qual ja s'interrogava Jordi Nadal en l'estat de qüestió de 1961.

²³⁶ Simon, A., *La crisis...* (1985), pp. 84 ss.

²³⁷ Torras Ribé, J. M., "Aproximació metodològica a les categories socials urbanes. Els majors contribuents de Tarragona durant el segle XVIII", *1er CHCT* (1979), pp. 95-122.

EL CENS DEL 1595. BISBATS DE SOLSONA, VIC I ALT URGELL*

Presentació i crítica del Cens. Datació

El cens que tot seguit passem a comentar es conserva a l'Arxiu Diocesà de Girona, concretament a la Secció A, dins els lligalls nº 147 i 153. Consta de 58 folis escrits per una sola cara i té unes mides de 32 x 21 cm. Tant per les demarcacions que cobreix com pel tipus d'arxiu on l'hem trobat, sembla indubtable que fou relitzat per l'església.

De tota manera, aquest cens, encara que no estigui datat, conté suficients elements de judici per poder-ne situar la seva data de realització amb molta seguretat. Al fol. 28, que es referiex al Bisbat de Vic, s'esmenta que es publicà un edicte a Formiguera per l'octubre del 1595, el qual edicte apuntava cap a la realització del cens.

Ara bé: Per què es realitzava aquest cens? Pensem que el 1593 es creava el bisbat de Solsona, a expenses de les diòcesis d'Urgell i de Vic, a les quals els manllevà força pobles.¹ Certament, aquest cens no era més que un repartiment de parròquies entre els bisbats suara esmentats; a més, al fol. 21 del cens, quan comença Solsona, s'hi afegeix al darrera una nota que diu textualment: "erigese en obispado".

Altrament, la informació que forneix aquest cens és força interessant. Abarca l'espai geogràfic de les comarques d'Osona, Bages, Pallars Sobirà, Cerdanya espanyola, Berguedà, Solsonès, Noguera, Pallars Jussà, Alt Urgell, Ripollès i Anoia, amb escadusseres referències a algunes parròquies de la Garrotxa, la Selva, el Vallès i Ribagorça. Tanmateix, ens mostra el nombre de veïns i la jurisdicció a la que pertanyien.

Per altra banda, hem optat per comparar-lo amb els censos del 1553 i del 1717,² de manera que fos possible una mínima confrontació i així copsar-ne els canvis més rellevants. Pensem que molt sovint s'ha assenyalat la manca d'un

* Article publicat conjuntament amb Ramon Alberch a la *Revista Catalana de Geografia*, nº 9-16 (1980-81), pp. 80-103.

¹ *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 13, pp. 750-751. De tota manera, la creació d'aquest nou bisbat ocasionà llargs litigis atès que el plet dels bisbes d'Urgell durà del 1593 al 1621. Al capdavant, les 258 parròquies del Bisbat d'Urgell que s'havien atorgat al nou bisbat quedaren reduïdes a 114. Amb el bisbat de Vic hi hagueren menys problemes, tot i que Solsana hagué de renunciar al deganat d'Els Prats de Rei. De tota manera, el primer bisbe de Solsona ho és a partir del 1595, data en la que fou relitzat el cens que presentem.

² Ens hem basat en els censos del 1553 i 1717 publicats per J. Iglésies i Fort, *Fundació Salvador Vives Casajoana*, 1974 i 1980.

cens intermedi entre el del 1553 i 1717, de manera que esdevé molt problemàtic fixar el ritme de creixement de la població catalana entre ambdues dates. Cal esmentar que alguns fogatges i recomptes de població fets durant les darreries del segle XVI i bona part del XVII són gairebé inutilitzables, atesa la poca seriositat i rigor de les dades que aporten.³

Dins d'aquest panoramà tan poc falaguer cal esmentar, però, l'estudi d'Antoni Pladevall sobre un cens del 1626,⁴ que, en cas de trobar-se a d'altres zones de Catalunya, permetria concretar molt l'abast del creixement d'aquest període. Nosaltres l'hem cercat sense èxit a l'arxiu municipal de Girona i al diocesà, encara que aquestes recerques donaren lloc a la troballa del cens que ara presentem.

En aquest sentit, si comparem les xifres del nostre cens amb el que aporta Pladevall, hom copsa un volum de població més elevat en el del 1626, la qual cosa ja assenyalà uns límits a la cronologia del cens que aportem.⁵

Aquest cens del 1595 comprèn 595 llocs, amb un total de població que ateny els 23.205 focs; cal dir que respectem la presentació del cens, fins i tot en el desordre comarcal, llevat de l'ortografia de les distintes parròquies, que les hem posades al dia.

Per altra banda, deixem les xifres en focs —tal com vénen al cens— per la dificultat d'aplicar un coeficient correcte per una banda⁶ i per tal d'afavorir la comparació amb els censos del 1553 i 1717, que també es donen per focs.

El marc demogràfic

En primer lloc, cal situar el cens en el context de l'evolució poblacional de les darreries del segle XVI i començaments del XVII a Catalunya, per tal de poder-nos explicar amb més certesa els canvis que hom copsa en el creixement de la població des del cens del 1553 al del 1717.

I per tal d'entendre aquest creixement, hom ha de tenir en compte el paper jugat per la immigració francesa vers Catalunya. Tal com remarquen Nadal i Giralt,⁷ l'augment de població del 1553 (52.145 focs) al 1717 (94.518) és massa

³ N'és un bon exemple del que diem el "Quadernos del repartimiento de las collectas de las 50.000 libras para las fortificaciones de la frontera de Cataluña en conformidad con el último fogaje, conforme disponen las Constituciones. 1466", servat a l'A.C.A. Consell d'Aragó, i citat per Nadal i Giralt, *La population catalane de 1553 a 1717. L'immigration française*, París, 1960, p. ix.

⁴ A. Pladevall, "Un cens general de Catalunya de 1626 fins ara desconegut", a *Ausa* (1973), pp. 3-13..

⁵ Altrament, cal menysprear totalment la possibilitat que el cens que nosaltres aportem sigui el del 1626, car aquest assenyalà el nombre de cases, el d'habitants —subdividits en homes i dones— i el contingent d'impost que s'ha de pagar, mentre que el nostre només fa esment del nombre total de focs de cada poble i la jurisdicció a la que pertanyien.

⁶ En aquest sentit vegi's F. Bustelo García del Real, "La transformación de vecinos en habitantes. El problema del coeficiente", a *Estudios Geográficos*, n° 130 (1973).

⁷ J. Nadal i E. Giralt, *La population catalane...* (1960), p. xiii.

elevat per poder-lo explicar només a partir de l'augment vegetatiu de la població; altrament, l'anàlisi del creixement comarcal ens fa adonar de la desigualtat del creixement, comarques que multipliquen de manera inversemblant la seva població mentre d'altres gairebé es mantenen estacionàries. La clau, òbviament, està en l'anàlisi del fenomen immigratori, vertader motor del creixement del nombre d'habitants.

Per altra banda, aquest període és ple de salts sobtats de població, deguts majoritàriament als flagells epidèmics. El guany de població experimentat al llarg del segle XVI només es deturà momentàniament per la pesta del 1589-1592,⁸ mentre que al XVII els assots epidèmics del 1629-1631 i 1649-1654 minvaren clarament el nombre de pobladors. Sobretot en l'epidèmia d'aquest darrer quinqueni hom copsa la profunditat de la crisi, atès el cas concret de La Bisbal i Caldes de Malavella, on s'experimenta un remarcable retard en l'augment dels naixements.⁹ De tota manera, els trets més rellevants d'aquest període ens són prou coneguts: "redreç" demogràfic del segle XVI, després d'un llarg període d'estancament, altament positiu fins a les darreries de segle; per als anys 1600-1640 hom parla¹⁰ d'un redreçament demogràfic relatiu, atès que les pestes del 1599-1602 no afectaren tant Catalunya com Castella, de manera que aquest dinamisme en la població arribarà fins el 1640-54.

A partir d'aquest moment, hom assisteix a una sèrie de guerres —dels segadors, sovintejats enfrontaments i invasions franceses— que fan difícil avaluar amb un mínim rigor el nombre d'habitants del 1640-1690, moment clau per poder concretar el ritme de creixement, i la seva distribució comarcal, fins arribar a les primeres dades fiables que ens forneix el cens del 1717. I encara aquest darrer sembla ser certament defectiu, ateses les crítiques que li han fet Jordi Nadal¹¹ i Francisco Bustelo.¹²

Ens trobem, per tant, dins d'un llarg període —del 1553 al 1717— amb una absència de censos fiables, que només l'endegament de nombrosos estudis de caràcter local o comarcal poden fer-hi un xic de llum. Es per això que entenem d'interès la publicació i interpretació de les dades d'aquest cens del 1595.

El volum de població: l'evolució comarcal.

Per a qualsevol mena de comparació trametem al lector a l'apèndix estadístic que conté les dades del cens del 1595, flanquejades per les del 1553 i 1717.

⁸ J. H. Elliott, *La Revolta Catalana*, Barcelona, 1966 (Biografies Catalanes, n° 3), p. 24.

⁹ J. Portella i Comas, "Estudi demogràfic del prelitoral gironí (segles XVI-XVIII)", a *Treballs d'Història*, Girona, 1976, p. 42.

¹⁰ P. Vilar, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, 1973, vol. II, pp. 346-350.

¹¹ "Sur la population catalane au XVIIIème siècle", comunicació presentada al *Congrés International de la population, Nova York (1961)*, Londres, 1963, pp. 591 ss.

¹² "La población de Cataluña en el siglo XVIII", a *Hacienda Pública Española*, n° 38 (1976), pp. 81-91.

D'aquesta manera, hom pot veure —amb totes les limitacions que comporten aquesta mena de fonts— l'evolució del poblament en els censos esmentats.

Tanmateix, i amb la intenció d'assajar un model de creixement, a les línies que segueixen en fem una anàlisi comarcal, remarcant-ne els seus aspectes més importants, i alhora els exemplifiquem amb referències concretes als tres censos. Al capdevall del comentari de cada comarca hi adjuntem un petit quadre del seu poblament en els tres censos, mentre que al final fem una mena de recapitulació que afavoreixi les comparacions entre comarques.

Cal assenyalar que les úniques comarques en les que comptem amb un nombre de parròquies suficients per tal que la mostra sigui prou representativa són les següents: Osona, Bages, Berguedà, Ripollès, Alt Urgell, Pallars Jussà, Pallars Sobirà, Cerdanya espanyola i Solsonès. De la resta de comarques en tenim massa poques dades per poder-ne treure un mínim de conclusions.

Osona. — L'evolució de la població al llarg dels tres censos ens mostra una clara tendència a l'alça, sobretot en els pobles que voregen o superen els 100 focs —Vic, Tona, Taradell, Sant Hipòlit de Voltregà, Torelló, etc.—, però la resta de pobles i llogarrets cal fer esment de dos diem-ne “models” distints de creixement: els que tenen un creixement que podríem qualificar de “normal” (p. e. Pruit: 16, 22 i 46 en els tres respectius censos; Espinelves: 12, 25, 60) i d'altres amb alces molt elevades, arribant en alguns casos a multiplicar per cinc la seva població entre 1595 i 1717 (p. e. Sta Maria de Corcó: 28, 47 i 234; Roda de Ter: 30, 39 i 176).

Una explicació correcta a aquest creixement desigual només es podrà atènyer a base de monografies locals que ens expliquin l'estructura econòmica i demogràfica, les seves possibilitats de creixença, etc.

	1553	1595	1717
Osona	1.956	3.382	6.766

Bages. — Tal com dèiem en referir-nos a Osona, aquesta comarca experimenta una clara creixença de població, encara que en cap moment ateny els índexs alcistes que hem vist per a la comarca veïna.

	1553	1595	1717
Bages	1.389	2.742	3.986

El Pallars Sobirà. — Entre el 1553 i el 1595 es fa present un creixement

global del nombre de focs, mentre que una comparació amb el cens del 1717 —ultra la petita baixa que hom veure—, se'ns mostra una desordenada coexistència d'alces, baixes i estancaments, certament difícils d'explicar.

	1553	1595	1717
Pallars Sobirà	940	2.354	2.018

La Cerdanya espanyola. — De la comparació de les dades del 1553 amb les que aportem, hom copsa un augment de població important —quasi el doble—, llevat de l'estancament que es detecta als llogarrets, que oscil·len entre 5 i 10 focs. Entre el 1595 i el 1717, llevat d'algun cas excepcional, hi predomina l'estancament amb tendència a la baixa.

	1553	1595	1717
Cerdanya espanyola	881	1.549	1.377

El Berguedà. — Si ens fixem en l'evolució dels pobles de més de 100 focs —com ara Berga i Bagà—, tot i que augmenten la seva població entre el 1553 i el 1595, s'estanquen i fins i tot minven en relació al 1717. Pel que fa a la resta de pobles, el fenomen és gairabé contraposat; augment sostingut que pren més relleu quan el comparem amb el cens del 1717.

	1556	1595	1717
Berguedà	834	1.549	2.193

El Ripollès. — Augment sostingut al llarg dels tres censos, encara que se'ns mostra amb més força als pobles de 3-4 i 20-30 focs.

	1556	1595	1717
Ripollès	684	1.548	1.790

El Solsonès. — Entre els dos primers censos quasi es dobla la població, mentre que en relació al 1717 hi ha fins i tot una davallada. Trenquen aquest

ritme tan poc dinàmic sis o set pobles que en alguns casos arriben a doblar el nombre d'habitants (Cf. Besora, Cambrils, Riner i Ardèvol).

Solsonès	1556	1595	1717
	981	1.581	1.081

L'Alt Urgell. — Comarca d'una trajectòria molt variada; entre 1553 i 1595 augmenta de manera considerable la població, i en relació al 1717 minva el nombre d'habitants, donant-se casos d'alces, baixes i estancaments.

Alt Urgell	1556	1595	1717
	1.232	2.330	2.171

El Pallars Jussà. — Segueix la tendència d'aquestes darreres comarques que hem esmentat: alça moderada en els dos primers censos i una davallada —en aquest cas molt pronunciada— pel que fa al 1717.

Pallars Jussà	1556	1595	1717
	1.432	2.114	1.313

De les comarques del Noguera i Anoia en tenim poques dades, fet que limita molt les nostres interpretacions; malgrat tot, pot apuntar-se que la seva tendència segueix fidelment les darreres que acabem d'esmentar.

Recapitulació comarcal:

	1553	1595	1717
Osona	1.956	3.385	6.766
Bages	1.389	2.742	3.986
Berguedà	834	1.549	2.193
Ripollès	684	1.548	1.790
Alt Urgell	1.232	2.330	2.171

Pallars Jussà	1.432	2.114	1.313
Pallars Sobirà	940	2.354	2.018
C e r d a n y a espanyola	881	1.549	1.377
Solsonès	981	1.581	1.081

Podem afegir que el nombre de focs del nostre cens ateny la xifra de 23.205, amb un ritme de creixement molt desigual. Les comarques que perden població del 1595 al 1717 —ja que entre els dos primers censos en guanyen totes— ens fa pensar en la possibilitat d'una emigració important cap a Barcelona i potser al fet de ser centres que no reberen l'impacte de la immigració francesa.

Les entitats de població més rellevants

Si ens fixem en el quadre adjunt, en l'evolució de les poblacions que en el nostre cens ultrapassen els 100 focs, s'hi copsen uns canvis que mereixen un comentari específic.

	1553	1595	1717	Comarca
La Seu d'Urgell	227	400	257	Alt Urgell
Organyà	81	120	50	Alt Urgell
Castellbó	46	110	134	Alt Urgell
Andorra la Vella		100		Principat d'Andorra
Tremp		180	113	Pallars Jussà
Conques i Castelltallat	68	110		Pallars Jussà
Talarn	72	100	54	Pallars Jussà
Llimiana, St. Serni, St. Cristòfol	53	120	80	Pallars Jussà
Areny		160		Ribagorça
Salàs	64	110	57	Pallars Jussà
Sort	52	100	180	Pallars Sobirà

	1553	1595	1717	Comarca
Puigcerdà	377	450	273	Cerdanya espanyola
Llívia	56	100	143	Cerdanya espanyola
Bellver de Cerdanya	58	125	101	Cerdanya espanyola
Ribes de Freser	71	150	113	Ripollès
Ponts i el seu terme	174	300	245	Noguera
Artesa de Segre	65	100	20	Noguera
Oliana	119	200	84	Alt Urgell
Sanail·la	176	200	152	Segarra
Torà de Riubregós	99	150	123	Segarra
Solsona	345	700	331	Solsonès
Berga	178	450	440	Berguedà
Bagà	151	200	148	Berguedà
St. Llorenç de Morunys	135	180	78	Solsonès
Cardona	216	450	206	Bages
Vic	598	1.000	1.044	Osona
Taradell	55	130	409	Osona
St. Hipòlit de Voltregà	21	100	392	Osona
Sta. Coloma de Centelles		160	216	Osona
St. Pere de Torelló	22	108	129	Osona
Torelló	46	200	280	Osona
Manlleu	98	130	170	Osona
Moià	177	320	364	Bages
Castellterçol	59	150	263	Vallès
St. Feliu Sasserra		105	148	Bages
St. Hilari	58	120	196	Selva

	1553	1595	1717	Comarca
Osor	66	110	218	Selva
Manresa	350	900	1.030	Bages
Artés	54	110	157	Bages
Sallent	106	170	231	Bages
Santpedor	118	150	257	Bages
Els Prats del Rei		150	93	Anoia
Calaf	128	200	185	Anoia
Ripoll	230	400	302	Ripollès
St. Joan de les Abadesses	83	240	120	Ripollès

Altrament, els 45 pobles que depassen els esmentats 100 focs, que representen exactament el 7,56% dels pobles del cens, sumen una població de 10.377 focs (el 44,71%), el que denota el seu pes específic i recomana seguir-ne la seva evolució. Del 1595 al 1717,

- 23 pobles minven de població
- 19 pobles augmenten de població
- 3 pobles no permeten la comparació per manca de dades.

De tota manera, primfilant més la comparació ens adonem que els pobles que guanyen població, pertanyen majoritàriament a les comarques del Bages i Osona. En canvi, d'una comparació del cens del 1553 amb el nostre es desprèn:

- 39 pobles guanyen població
- 6 pobles no permeten la comparació per manca de dades.

Ahora al constatar que aquest creixement global, que en alguns casos arriba fins i tot a doblar la població, es fa més present a les comarques del Bages i Osona, on els increments són certament espectaculars.

Tot el que hem dit permet suggerir la consideració següent: alça global del nombre de pobladors en tota la segona meitat del segle XVI; a partir del 1595, o una mica més tard, començaria una davallada —o tal vegada un estancament— que prendria força amb la guerra dels segadors, pestes, enfrontaments amb França, etc. El fet que això es faci present a unes comarques amb més intensitat que a d'altres només es pot veure clar a partir de treballs de caire comarcal, atès la manca de coneixements que envolta aquests anys.

La jurisdicció

A més de l'estudi demogràfic, el cens del 1595 ofereix la possibilitat de treballar sobre la distribució de la jurisdicció a les zones que abraça. La seva informació ens permet obtenir el repartiment tant dels llocs com dels focs del cens per a cada jurisdicció; dades que resumim en el següent quadre:

	Llocs	%	focs	%
Jurisdicció reial	145	24,36	7.398	31,88
Jurisdicció eclesiàstica	115	19,32	4.587	19,76
Jurisdicció baronial	305	51,26	9.727	41,93
Jurisdicció reial-eclesiàstica	3	0,50	169	0,72
Jurisdicció reial-baronial	14	2,35	559	2,40
Jurisdicció baronial-eclesiàstica	3	0,50	732	3,15
No especificada	8	1,34	33	0,14

D'aquestes xifres es dedueix com a conclusió principal la importància —almenys a aquesta zona— del domini senyorial, contrastant amb la feblesa del poder reial. Per al conjunt del Principat, J. H. Elliott, basant-se en les dades que aporta Lluys de Peguera a *Practica, Forma y Estil de Celebrar Corts Generals en Cathalunya*,¹³ dona les següents xifres (comptant cada jurisdicció compartida com una meitat):

	Llocs	%
Jurisdicció baronial	1.114 1/2	46,72
Jurisdicció eclesiàstica	589 1/2	24,71
Jurisdicció reial	681	28,55 ¹⁴

Com veiem, el 71% de totes les jurisdiccions del Principat estarien en mans no reials, i és possible —tal com assenyala el mateix Elliott— que aquestes xifres vagin a favor de la Corona.

¹³ Barcelona, 1701. La seva primera publicació data del 1632.

¹⁴ J. H. Elliott, *La revolta...* (1966), p. 90.

Els estudis dels que disposem sobre el règim senyorial-feudal de la Catalunya dels segles XVI i XVII ens permeten distingir dos factors que poden explicar aquesta preponderància del poder senyorial. En primer lloc, s'ha de fer referència a la Sentència Arbitral de Guadalupe (1486), que, si per una banda va cloure les guerres camperoles catalanes de la Baixa Edat Mitjana, fou alhora el punt d'arrencada d'un nou equilibri social en el medi rural català.

En general, la historiografia catalana ha tingut una certa tendència a valorar la sentència de Guadalupe com a un triomf dels camperols; Jaume Vicens, a la *Historia de los Remensas*, conclou: "consideramos el mencionado fallo justo y equitativo en su aspecto social y, desde luego, favorable a los remensas".¹⁵ Una darrera revisió de la sentència de Guadalupe, realitzada per Eva Serra, matitza aquesta interpretació. Si bé la sentència alliberà al camperolat dels "mals usos", en contrapartida, reafirmà el règim senyorial-feudal amenaçat per la mobilització camperola.¹⁶ Jurisdiccions, homenatge, drets derivats del senyoriu directe, tot això es confirma el 1486 per l'esmentada sentència. En conseqüència, durant els segles XVI i XVII, el poder dels senyors jurisdiccionals sobre llurs dominis és encara molt gran. Recordem les forques aixecades sobre els seus estats, símbol del poder judicial del que gaudien (el "mer i mixt imperi"), i els intents dels pobles per sortir de la jurisdicció senyorial per tal de poder formar part de la reial.

Per altra banda, tot sembla indicar que des de finals del segle XVI assistim a Catalunya a una fase de reacció senyorial que es manifesta en un enduriment de les relacions senyor-camperol i en una extensió del poder baronial. Historiadors com Lawrence Stone o Jerzy Topolski han mostrat els efectes de la formació del mercat mundial en el segle XVI sobre les classes dirigents del sistema feudal, assenyalant les dificultats d'adaptació de la noblesa per mantenir, en les noves condicions econòmiques, el nivell habitual de despeses, essent tot això causa d'una fase de reacció senyorial.¹⁷

A Catalunya, de la documentació de l'Arxiu de Sentmenat treballat per Eva Serra se'n desprèn que des de les darreries del segle XVI, les economies senyorials catalanes estan afectades per un seriós procés d'endeutament.¹⁸ Això provoca que els senyors, invocant vells deutes de la comunitat camperola o drets ja en desús —tal com passa a Anglaterra o Itàlia— intenten transferir, mitjançant concòrdies establertes amb els seus creditors, aquest endeutament als camperols.¹⁹

¹⁵ J. Vicens i Vives, *Historia de los remensas*, Barcelona, 1978, p. 263.

¹⁶ A la seva tesi doctoral inèdita *La societat rural catalana dels segles XVI i XVII: Sentmenat, un exemple local del Vallès Oriental*, llegida a la Universitat de Barcelona al curs 1977-78.

¹⁷ J. Topolski, "Les tendances de l'évolution agraire de l'Europe Centrale et orientale du 16 au 18 siècle" a *Le deuxieme servage en Europe centrale et orientale. Recherches internationales à la lumière du marxisme*, n° 63-64 (1970). L. Stone, *La crisis de la aristocracia, 1558-1641*, Madrid, 1976.

¹⁸ E. Serra, "Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII. El patrimoni nobiliari dels Sentmenat", a *Recerques*, n° 5 (1975), pp. 48-58.

¹⁹ Vegeu per exemple *Transactio y concordia entre lo excelentisim senyor Duch de Cesa Soma y Vahena, Senor de las Baronias de Bellpuig y Vila de Linyola la una, las Universitats y singulares de ditas Baronias de altra, y los acrehedors censalistas de ditas Baronias de part altra. Firmades*

Elliott, comentant una suggerència de Pella i Forgas sobre la re-feudalització del camp català al segle XVII, ha dit: "Puede legítimamente hablarse de un nuevo feudalismo fiscal y judicial en la Catalunya del siglo XVII. El amplio malestar agrario puede parcialmente haber sido una respuesta a la extensión del poder baronial y a la aspereza mostrada por barones y terratenientes en sus trastos con los vasallos, tan poco se conoce de la Catalunya rural que esto no puede ser más que una hipótesis".²⁰

Els pocs estudis que s'han fet en aquest sentit confirmen la hipòtesi exposada per Elliott. Ricard Garcia Càrcel i Vicenta Martínez Ruiz constaten que "a lo largo del siglo XVI, paralelamente a la refeudalización subsidiaria de la crisis de este siglo, el panorama de la jurisdicción señorial, a través de los datos aportados por Botet, mejora ostensiblemente. El condado de Ampurias recobra diferentes señoríos segregados, dominando un amplio espectro demográfico comparable al siglo XIV".²¹

en poder de Joan Fita Notari de Barcelona en lo Any 1628, B.C., F. Bon. 4869. El Duc concedeix als creditors la llenya dels boscos per tal de facilitar els pagaments que li devien.

²⁰ J. H. Elliott, "A provincial aristocracy: the Catalan ruling class in the sixteenth and seventeenth centuries", *Homenaje a Jaime Vicens*, Barcelona, 1966, vol. II, p. 137.

²¹ R. García Càrcel i V. Martínez, *Población, jurisdicción y propiedad del Obispado de Girona (siglos XIV-XVII)*, Girona, 1976, p. 80. A nivell europeu també s'han constatat símptomes d'aquesta reacció senyorial; per exemple, a Anglaterra L. Stone ha comprovat que a principis del segle XVII es produeix una reducció en la durada dels arrendaments, arribant en alguns casos a contractes de rendes abusives per a un sol any. Al mateix temps, els propietaris per incrementar els ingressos de les rendes exigiren el pagament de tots els drets feudals que havien o estaven caient en desús. Vid. *La crisi...* (1976), p. 158.

APÈNDIX

La ciutat de Vic i llocs de l'oficialitat; veïnatge i senyoriu

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
1	Vic	598	1000	1044	Del Rei	Osona
2	La Móra	6	6		"	Vallès
3	Tagamanent	29	25	94	"	"
4	Tona amb suf. de S. Cugat	47	81	214 ¹	"	Osona
5	Malla	26	26	50	"	"
6	Sentfòres	16	19	50	"	"
7	Gurb de la Plana	41	44	152	"	"
8	Sta. Eugènia de Berga	11	36	79	Del Rei i de Carles de Vilademany	"
9	Taradell	55	130	409	Carles de Vilademany	"
10	Pruit	16	22	46	"	"
11	Rupit	48	80	--	"	"
12	Sant Martí de Cantallops	19	15	43	"	Selva
13	Susqueda	17	13	--	"	"
14	Priorat del Coll				Carles Sarriera	"
15	Sta. Eulàlia de Riuprimer	19	41	66	Del Bisbe	Osona
16	El Brull ²	55	24	44	"	"
17	La Castanya	--	10	19	"	"
18	Sta. Cecília de Vultregà	11	25	52	"	"
19	Sant Hipòlit de Vultregà	21	100	392	"	"
20	Vinyoles d'Orís	7	23	--	"	"
21	Viladrau	41	60	134	Carles de Vilademany	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
22	Aiguafreda	15	44	78	Bernat de Cruïlles	Vallès
23	Valldeneu	15	12	37	Comte de Quirra	Osona
24	Sant Martí de Centelles	13	18	36	"	"
25	Sta. Coloma de Centelles	31	160	216 ³	"	"
26	Balenya	25	35	96	"	"
27	Sant Quirze Safaja	17	23	35	"	Vallès
28	Bertí	11	12	20	"	"
29	Múnter	11	11	29	Pere Clariana	Osona
30	Muntanyola	30	26	59	Abadiat de l'Estany	"
31	Sant Feliu de Terrassola	5	60	26	"	Bages
32	Sant Joan d'Oló	12	16	32	"	"
33	Sta. Maria d'Oló	26	32	173	"	"
34	Seva	55	60	125	Bisbe, Marquès d'Aitona i Comte de Quirra	Osona
35	Sant Julià Sassorba	15	18	56	Del Rei i tres Cases del Marquès d'Aitona	"
36	Sant Pere de Torelló	22	108	129	Marquès d'Aitona	"
37	Sant Vicenç de Torelló	12	10	32	"	"
38	Torelló	46	200	280	"	"
39	Sta. Maria de Corcó	28	47	234	"	"
40	Roda de Ter	30	39	176	"	"
41	Sant Llorenç de Dosmunts	5	30	10	"	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
42	Casserres	31	41	103	"	Berguedà
43	Sant Bartomeu del Grau	22	26	98	"	Osona
44	Espinelves	12	25	60	"	"
45	Sant Julià de Cabrera	8	19	52	"	Osona
46	Falgars d'En Bas	13	12	--	"	Garrotxa
47	Manlleu ⁶	98	130	170	Del Rei i del Marquès d'Aitona	Osona
48	Sant Martí Sescorts	4	30	52	Marquès d'Aitona	"
49	St. Esteve de Granollers de la Plana	20	35	58	Del Rei i 5 cases dels Consellers de Vic	"
50	Vespella	11	10	41	Del Rei	"
51	St. Quirze de Besora	} 40	65	237	"	Ripollès
52	Sta. Maria de Besora		30	73	"	"
53	Saderra	6	7	22	"	Osona
54	Folgueroles	18	25	103	"	"
55	St. Julià de Vilatorrada amb Sufr. S. Martí Riudeperes	60	60	209	"	"
56	Olost amb sufr. St. Martí del Bas	27	30	154	"	"
57	Gaià	20	34	95	"	Bages
58	St. Agustí de Lluçanès	--	7	37	"	Osona
59	La Vola ⁷	28	10	126	"	"
60	Moià	117	320	364	"	Bages
61	Sta. Coloma Sasserra	--	11	--	"	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
62	Castelleir	15	12	33	"	"
63	Castellterçol	59	150	263	"	"
64	Monistrol de Calders	11	20	77	"	Bages
65	Marfà	3	6	30	"	Vallès
66	St. Pere de Rodors	7	6	24	"	Bages
67	St. Pere de Ferrerons	--	13	30	"	"
68	Tavernoles	19	19	31	De la vila de Vic	Osona
69	Castanyadell	7	7	31	"	"
70	St. Andreu de Bancells	9	7	31	"	"
71	Vilanova de Sau	12	38	63	"	"
72	Sant Romà de Sau	17	25	50	"	"
73	Sant Martí de Querós	8	16	24	"	"
74	Tavertet	20	25	86	"	"
75	Orís	21	20	85	Senyor d'Orís	"
76	St. Feliu Sasserra	--	105	148	Del Rei	Bages
77	Pardines (Prats de Lluçanès)	17	34	53	"	Osona
78	Sta. Eugènia de Relat	8	30	40	"	Bages
79	Priorat de Lluçà	9	26	141	"	Osona
80	St. Martí del Bas	7	12	68	"	"
81	Perafita	22	38	70	"	"
82	Oristà	42	90	313	"	"
83	Balsareny ⁸	36	43	147	Del Rei i d'Oliver	Bages

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
84	Cornet	13	13	20	Del Senyor de Foixà	"
85	Avinyó	15	36	109	De Pau de Rocabertí	"
86	St. Boi de Lluçanès	31	50	136	Del Rei	Osona
87	Alpens	8	33	94	Abadia de Ripoll	"
88	Saltor	--	--	--		Ripollès
89	Sta. Maria de Merlès	9	19	24	Senyor de Merlès	Berguedà
90	St. Martí de Sobremunt	11	16	47	Joan Sarriera	Osona
91	Sora	21	23	116	"	"
92	St. Hilari Sacalm	58	120	196	"	Selva
93	Osor	66	110	218	"	"
94	Sta. Margarida	--	10	--	"	"
95	Joanet	9	14	81	Marquès d'Aïtona	"
96	Sta. Maria de Montseny	--	--	--	Carles de Cruïlles	Vallès
97	GRanera amb Sufr. Castellet	71	28	48	Antoni Palau	"
98	Vilalleons	11	36	59	Del Rei	Osona

Deganat de Manresa

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
1	Manresa	350	900	1030	Del Rei	Bages
2	Vacarisses	--	30	--	J. Amat	"
3	Castellbell i El Vilar	19	30	68	"	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
4	Castellgalí	20	12	53	Pau Bonaventura	"
5	Talamanca	15	20	66	Manel de Planella	"
6	Mura	16	20	73	Del Rei	"
7	Calders	20	20	118	"	"
8	Viladecavalls	--	12	18	"	"
9	Artés	54	110	157	Del Bisbe	"
10	St. Salvador de Guardiola	5	19	25	Del Rei	"
11	Santpedor	118	150	257	"	"
12	St. Fruitós de Bages	12	20	62	"	"
13	Navarces	18	30	51	Sant Benet de Bages	"
14	Rocafort	10	15	40	El civil de Sant Benet de Bages i el criminal de G. Pagès	"
15	Horta	16	12	29	Bisbe de Vic	"
16	Sallent	106	170	231	"	"
17	Súria	25	30	95	"	"
18	St. Mateu de Bages	16	20	32	Berenguer de Peguera	"
19	Fals	23	20	32	Duc de Cardona	"
20	Rajadell	11	27	27	Bernat Eimeric	"
21	Callús	12	8	26	Aleman i de Descatllar	"
22	St. Iscle i Victòria	4	5	13	--	"
23	St. Joan de Vilatorrada	2	4	6	--	"
24	Sta. Maria de Viladordis	3	3	6	--	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
25	Salelles	16	4	24	--	"
26	Sata. Maria de Claret	--	5	--	--	"
27	Monistrol de Rajadell	11	--	9	--	"
28	Sta. Maria de Forcadell	--	6	--	--	"
29	St. Salvador de Vallformosa	3	4	10	--	"

Deganat d'Els Prats de Rei

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
1	Els Prats de Rei amb sufr. la Manresana, Segués i St. Pere	39	150	93	Del Rei	Anoia
2	Calaf	128	200	185	Duc de Cardona	"
3	Grevalosa	7	8	17	Cabilde de Barcelona	Bages
4	Veciana amb sufr. St. Pere	9	16	--	Caldes de Segur	Anoia
5	St. Martí de Maçana	--	16	11	El Rei i Don Bernat	"
6	La Guàrdia Pilosa	11	20	10	Eimeric	"
7	Castellfollit del Boix	16	18	36	Hospital de Barcelona	Bages
8	Aguilar de Boixadors	15	17	19	Paborde de Manresa	"
9	Castellar	12	32	26		"
10	Soler i sufr. St. Miquel	--	12	--	Abat de Cardona	Anoia
11	Castelltallat	--	20	25	Duc de Cardona	Bages
12						

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
13	Fonollosa	10	9	15	Abat de Cardona	Bages
14	Sta. Maria del Camí	5	20	--	Montserrat	Anoia
15	Pujalt	32	47	41	Duc de Cardona	"
16	Segur amb sufr. Astor i Vilamajor ⁹	18	42	19	Els Calders, Barons de Segur	"
17	Miralles (Sta. Maria de)	22	7	13	"	"
18	Calonge de Segarra	28	42	38	Duc de Cardona	"
19	Boixadors i Sant Pere Sallavinera	36	20	40	Galceran de Foixà	"
20	St. Domí	7	20	6	Segimon de Merlès	Segarra
21	La Tallada	10	20	10	Elvira Solclo	"
22	St. Pere Sallavinera amb sufr. Solanelles	36	28	15	La parroquial de (?)	Anoia

¹ El 1553 va sense la sufragània de Sant Cugat.

² En el cens del 1553 la seva població va amb la de Seva.

³ En el cens del 1553, Santa Coloma de Centelles va amb Santa Magdalena.

⁴ A l'original diu exactament: "Abadiado del Estano".

⁵ El 1553 va juntament amb Sant Miquel de la Guàrdia.

⁶ El 1553 va juntament amb Vilacetrú.

⁷ El 1553 va juntament amb Curull.

⁸ El 1553 va juntament amb Argençola.

⁹ El 1717 només consta població de Segur.

Deganat de Ripoll

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
1	Ripoll	230	400	302	Abat de Ripoll	Ripollès
2	St. Matí de Puigbó	3	3	6	"	"
3	Sta. Maria de Matamala	8	20	23	"	"
4	Les Llosses	12	28	33	"	"
5	St. Esteve de la Riba	3	22	29	"	"
6	St. Vicenç de Maçanós	4	23	--	"	"
7	St. Sadurní de Sovelles	--	27	24	"	"
8	St. Joan de les Abadesses	83	290	120	Abat de St. Joan	"
9	St. Pau de Segúries	3	27	39	"	"
10	St. Martí Surroca	7	12	24	"	"
11	St. Pere de Montgrony	10	60	104	"	"
12	St. Bartomeu de Llaés	--	30	--	"	"
13	St. Martí de Vinyoles	8	7	11	"	"
14	St. Vicenç de Puigmal	3	1	17	"	"
15	Vallfogona de Ripollès	30	65	141	Ves. de Canet	"
16	Vidrà	19	34	102	"	"
17	St. Llorenç de Campdevànol	8	14	27	Del Rei	"
18	St. Martí d'Armànies	2	2	23	"	"
19	St. Julià de Saltor	--	2	11	"	"

La ciutat de la Seu d'Urgell i les viles i llocs de l'oficialitat

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
1	La Seu d'Urgell	227	400	257	Bisbe d'Urgell	Alt Urgell
2	Arcavell i sufragània de 7 cases	21	32	30	"	"
3	El Pla de St. Tirs	24	28	37	"	"
4	Asnurri	10	24	10	"	"
5	Alàs	24	33	60	Capítol d'Urgell	"
6	Tost	33	36	31	"	"
7	Figols d'Organyà	9	25	15	"	"
8	La Vansa	28	50	34	"	"
9	Adraén i Banyeres	8	11	19	"	"
10	Tuixén	34	25	46	"	"
11						
12	Bescaran	18	30	32	"	"
13	Fórnols	13	25	14	"	"
14	Artedó i Lletó	8	28	15	"	"
15	Montferrer	20	23	23	"	"
16	Adrall	11	12	18	"	"
17	Arfa	24	36	69	"	"
18	Organyà	81	120	50	Del Capítol i del Rei	"
19	Freixa	4	8	--	Del Rei	"
20	La Bastida d'Hortons	5	22	37	Capítol d'Urgell	"
21	La Parròquia d'Hortó	24	25	34	"	"
22	St. Serni	10	24	--	Del Rei	Pallars Jussà
23	Coll de Nargó	31	30	29	"	Alt Urgell

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
24	Valldarques	12	13	11	"	"
25	Vall de Cabó	--	25	--	"	"
26	El Vilar i Cabó	10	25	30	"	"
27	Montanisell i Sallent	10	25	10	"	"
28	Castellbó	46	110	134	"	"
29	Bellestar	6	20	31	"	"
30	Noves de Segre, Bellpui i Malgrat	11	24	--	"	"
31						
32	Parròquia de St. Climent	1	10	--	"	"
33	Sendes	4	8	41	"	"
34	Albet	4	8	--	"	"
35	Solanell	4	16	21	"	"
36	Sta. Creu, Seix i St. Andreu	14	27	--	"	"
37	Carmeniu, Ferés i Turbiàs	9	22	--	"	"
38	Vilamitjana	11	16	20	"	"
39	Beren i Argestues	6	14	--	"	"
40	Miravall	2	2	--	"	"
41	Estamariu					
42	Castellàs i Aypuis (?)	--	32	--	"	"
43	Espaén i Trejuvell	3	20	41	"	"
44	Taús, Castells i La Guàrdia	21	47	81	"	"
45	Guils, Solans, Vilarrubla i Biscarbó	15	40	--	"	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
46						
47	Castel·lciutat	21	60	119	"	"
48	Estamariu	20	30	55	"	"
49	La Vall de St. Joan Fumat	3	30	--	"	"
50	Civís	20	50	49	"	"
51	Os	14	25	20	Del Rei	"
52	Bellestar	6	20	31	"	"
53	Aravell	5	6	--	"	Alt Urgell
54	Gramós i Avellanet	9	16	11	Francesc Vilanova	"
55	Campmajor	4	9	--	"	"
56	Pallerols del Cantó	8	16	18	Capítol de Castellbó	"
57	Saulet i Casavall	9	16	--	"	"
58	Vilanova	--	13	--	Pieron de Cavel	"
59	Arsèguel	17	16	22	"	"
60	Calbinyà	10	18	28	Josèp Boquet	"
<i>La Vall d'Andorra, que és Oficialitat de la Seu en lo temporal, és mitja jurisdicció del Bisbe d'Urgell i del Bisbe de Foix; són sis parròquies.</i>						
61	Andorra la Vella		100		Bisbe d'Urgell i Foix	
62	Ordino		55		"	
63	La Maçana		80		"	
64	Canillo		70		"	
65	Encamp		70		"	
66	St. Julià de Lòria		80		"	
<i>Viles i Llocs de l'Oficialitat de Tremp</i>						
67	Tremp	113	180	113	Bisbe d'Urgell	Pallars Jussà

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
68	Vilamitjana	40	70	35	"	"
69	Montesquiú, Puig de l'Anell i Galliner	12	20	35	"	"
70	Isona	55	80	61	Capítol d'Urgell	"
71	Covet	6	10	8	"	"
72	Biscarri i Llordà	17	15	10	"	"
73	Conques i Castelltallat ¹	68	110	44	Baró d'Erill	"
74	Figuerola d'Orcau	56	70	50	"	"
75	Besturç i St. Bartomeu ²	15	20	13	"	"
76	Benavent de la Conca	13	20	11	"	"
77	Aransís	6	20	10	"	"
78	Barruera	20	20	6	"	"
79	Boí	17	40	8	"	"
80	Cabdella	18	10	9	"	"
81	Cérvoles	8	14	10	"	"
82	Durro	44	36	18	"	"
83	Orcau	18	50	17	"	"
84	Espui	19	20	17	"	"
85	Suterranya	16	20	21	"	"
86	St. Serni, Castellvell, Abellanós i Castellnou	23	20	85	"	"
87	Torrogó i Gavet	10	10	--	"	"
88	Taüll	27	40	22	"	"
89	Vallmoll, Torre de Cabdella i Aiguabella	9	14	17	"	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
90	Vall de St. Serni	--	22	--	"	"
91	Abella, St. Romà d'Abella i Bóixols	48	60	--	Bernat de Guimerà	"
92	Antist, Estavill i Castell-Estao	25	23	18	Baró de Bellera	"
93	Astell	16	20	7	"	"
94	Sta. Coloma d'Erdo, La Bastida, Laren i Erdo	20	19	11	"	"
95	La Bastida de Corroñcui i Oveix	13	--	12	"	"
96	Senterada, Burget, Puigcerver i Lluçà	5	20	11	"	"
97	Sarroca, Vilella i Buira	21	22	--	"	"
98	Mur i Metüll	7	20	22	F. Maga	"
99	Moror i Alzina	15	--	--	Vda. de Bardasi	"
100	Puigcercós	15	22	15	"	"
101	La Guàrdia de Tremp	31	49	52	Del Rei	"
102	Talam	72	100	54	"	"
103	Llimiana, St. Cerni i St. Cristòfol	53	129	80	"	"
104	Areny	--	160	--	"	Ribagorça
105	Torre de Tamúrcia	10	6	9	"	P. Jussà
106	Montanyana i el Pont de Montanyana	--	70	--	"	Ribagorça
107	St. Miquel de la Vall de Llimiana i Castanesa	--	60	--	"	P. Jussà

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
108	Claverol i Hortonedà	13	20	55	Toralla de Salàs	"
109	Erinyà i Serradell	20	16	24	"	"
110	Toralla i Torallola	11	18	14	"	"
111	Claret	7	12	6	Vda. de Toralla	"
112	Casterner de les Olles i Escarner	3	29	1	Ascó de Lliri	"
113	Aramunt	27	40	30	Duc de Cardona	"
114	Mont-Ros, Pauils i Pobellar	35	45	53	"	"
115						
116	La Pobla de Segur	51	69	50	"	"
117	Salàs	64	110	57	"	"
118	Sta. Engràcia i Gurp de la Conca	18	24	14	"	"
119	Vilanova de Pessonada i Herbasavina	10	29	--	"	"
120	St. Salvador de Toló i Toló	36	60	23	"	"
121	Branui i GRamenet	8	12	13	Queralt de la Pobla	"
122	Eroles i Figols de la Conca	16	48	10	Alemanys de Queralt	"
123	Noalls i Benifons	--	24	--	Comte de Ribagorça	Ribagorça
124	Cardet	2	7	4	Abat de Lavaix	P. Jussà
125	Erill la Vall	13	10	7	"	"
126	St. Pere de Valseviu	--	6	--	"	"
127	Sarroqueta d'Enviny	7	8	--	Abat de Lavaix	P. Jussà

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
128	St. Esteve de la Sarga i Castellnou	10	12	13	Del Rector	"
129						
130	Tendrui	9	10	4	Capítol de Tremp	"
131	Palau de Noguera	31	44	18	Cstella d'Amposta	"
132	Guiró	31	7	15	Comanda de St. Joan	"
133	Peracalç	11	20	12	Vilanova de Perves	P. Sobirà
134	Claravalls, Cols i Puisec	--	20	--	"	"
135	Rivert amb el Castell del Vescomte	--	28	18	"	P. Jussà
<i>Oficialitat de Sort</i>						
136	Sort	52	100	180	Duc de Cardona	P. Sobirà
137	Montardit de Baix	8	26	38	"	"
138	Enviny i Bressui	--	24	--	"	"
139	Olp	16	29	37	"	"
140	El Pujalt	6	15	15	"	"
141	Montenartró i Romadriu	--	20	25	"	"
142	La Bastida i Castellvell ⁶	5	13	12	"	"
143						
144	Vilamur i Embonui	42	60	91	"	"
145	Soriguera, Junyent, Freixa, Latorre i Biscarbó	22	24	50	"	"
146	Mentui	2	6	3	"	"

[illegible]

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
168						
169	Esterri d'Àneu	26	90	40	Duc de Cardona	P. Sobirà
170	Alós d'Àneu	14	50	25	"	"
171	Escalarre	9	30	12	"	"
172	Burgo	3	7	3	"	"
173	Lladorre	5	8	3	"	"
174	Escart	8	12	20	"	"
175	Espot	20	60	18	"	"
176	Sorpe	9	5	22	"	"
177	Àneu	15	4	20	"	"
178	Borén	7	17	13	"	"
179						
180	Servi	13	22	13	"	"
181	Gavàs	8	20	8	"	"
182	Unarre	7	18	11	"	"
183	Aurós	2	4	1	"	"
184	Son	17	50	31	"	"
185	Gil	--	50	38	"	"
186	Estais	5	16	3	"	"
187	Jou	12	40	18	"	"
188	Berrós Jussà	5	10	7	"	"
189	Berrós Sobirà	--	10	10	"	"
190	Dorbe	6	29	8	"	"
191	Isavarre	7	22	8	"	"
192	València d'Àneu	10	20	25	"	"

Oficialitat de la Vall de Cardós

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
193	Ginestarre	3	11	7	Duc de Cardona	P. Sobirà
194	Arròs	6	13	8	"	"
195	Estac	17	34	26	"	"
196	Esterri de Cardós	8	25	15	"	"
197	Lleret	5	10	8	"	"
198	Lladorre	10	34	17	"	"
199	Ainet de Cardós	10	33	18	"	"
200	Tavascan	8	27	31	"	"
201	Ribera de Cardós i Surri	20	68	38	"	"
202	Bonestarre	--	25	17	"	"
203	Boldis Jussà i Boldis Sobirà	--	19	--	"	"
204						
205	Llavorsí	11	40	41	"	"
206	Aidí i Estaron	7	30	20	"	"
207	La Vall de Bajasca	11	40	26	Del Rei	"
207	Escaló	27	60	16	Priorat de St. Pere	"
<i>Oficialitat de Tírvia</i>						
208	Tírvia	32	80	66	Del Rei	P. Sobirà
209	Areu	15	44	20	"	"
210	Araós	6	27	18	"	"
211	Ainet de Besan	4	24	25	"	"
212	Alins	14	40	24	"	"
213	Noris	5	12	11	"	"
214	Montesclado i Glorieta	--	28	--	Copons de Malmercat	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
240	Gorguja	8	20	--	"	"
241	Ger. St. Pere de Niula i Monmalsis	14	30	40	"	"
242	Vilanova de les Escaldes, La Calçada i Angostrina	--	30	--	"	Cerd. Franc.
243	Isòvol, Sampsor i Prats	21	18	--	"	Cerd. Esp.
244	Balltarga	5	8	9	"	"
245	Bellver de Cerdanya	58	125	101	Del Rei	"
246	Prats i Sampsor	16	31	30	"	"
247	Meranges i Siroll	16	45	32	"	"
248	Erell	8	23	19	"	"
249	Osseja, Prug i Vallsabollera	34	60	--	"	Cerd. Franc.
250						
251	Músser	6	7	19	"	Cerd. Esp.
252						
253						
254	Arànsers	10	20	24	"	"
255	Aristot	8	20	18	"	Alt Urgell
256	Bar	9	15	21	"	"
257	All i Gréixer	10	15	18	"	Cerd. Esp.
258	Ventajola	4	6	2	"	"
259	Ix	5	6	--	"	Cerd. Franc.
260	Sta. Llocaia i Llò	--	20	--	"	"
261	St. Pere de Sedret	--	2	--	"	"
262	Rina	--	16	--	"	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
240	Gorguja	8	20	--	"	"
241	Ger. St. Pere de Niula i Monmallsis	14	30	40	"	"
242	Vilanova de les Escaldes, La Calçada i Angostrina	--	30	--	"	Cerd. Franc.
243	Isòvol, Sampsor i Prats	21	18	--	"	Cerd. Esp.
244	Balltarga	5	8	9	"	"
245	Bellver de Cerdanya	58	125	101	Del Rei	"
246	Prats i Sampsor	16	31	30	"	"
247	Meranges i Siroll	16	45	32	"	"
248	Erell	8	23	19	"	"
249	Osseja, Prug i Vallsabollera	34	60	--	"	Cerd. Franc.
250						
251	Músser	6	7	19	"	Cerd. Esp.
252						
253						
254	Arànsor	10	20	24	"	"
255	Aristot	8	20	18	"	Alt Urgell
256	Bar	9	15	21	"	"
257	All i Gréixer	10	15	18	"	Cerd. Esp.
258	Ventajola	4	6	2	"	"
259	Ix	5	6	--	"	Cerd. Franc.
260	Sta. Llocaia i Llò	--	20	--	"	"
261	St. Pere de Sedret	--	2	--	"	"
262	Rina	--	16	--	"	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
263	Campelles	12	18	21	"	Ripollès
264	Er	16	60	--	Colegi de Puigcerdà	Cerd. Franc.
265	Queixans	8	16	13	"	Cerd. Esp.
266	Les Pereres	--	6	10	"	"
267	Palau de Cerdanya	7	20	--	"	Cerd. Franc.
268	Bolquera	9	15	--	"	"
269	Urtg i El Vilar	8	20	25	"	Cerd. Esp.
270	Béixec	--	10	--	"	"
271	Guils de Cerdanya	10	20	41	"	"
272	Olopte	--	14	--	Colegi de Foix	Cerd. Franc.
273	Prullans i St. Anas	--	25	63	Ms. Descatllar	Cerd. Esp.
274	Llò	12	30	--	J. de Lanuza	Cerd. Franc.
275	Eguet	4	8	--	Ab. St. Martí de Canigó	
276	Odelló	15	25	--	"	"
277	Targasona	9	15	--	"	"
278	Ur	17	23	--	A. Codol	"
279	Berengolí	1	2	--	S. de Embele	"
280	Bolvir	13	40	26	Abat de St. Miquel de Cuixà	Cerd. Esp.
281	St. Jaume de Rigolissa	7	20	19	"	"
282	Soriguera	3	14	--	Abat de Serrateix	"
283	Estana i Bajan	4	23	--	Vesc. de Erill	"
284	Querforadat	5	16	19	"	Alt Urgell
285	Vià	15	16	--	Josep de Queralt	Cerd. Esp.

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
286	Montellà de Cadí	15	84	135	Capítol d'Urgell	"
287	Lles	--	27	--	Vitoria d'Ortafà	"
288	Squer	--	2	--	"	"
289	Coborriu de la Llossa	7	3	5	Bisbe d'Urgell	"
290	Riu del Pendís	9	4	7	"	"
291	Vilella	4	20	--	Vitoria d'Ortafà	"
292	Vilar	2	4	--	"	"
293	Travesserres	20	11	57	"	"
294	Castellnou de Carcolze	8	18	21	Policena Gullo?	Alt Urgell
295 296	Víllec i Astanell	4	18	19	XX	Cerd. Esp.
297	Arsèguel	17	16	22	F. de Cadell	Alt Urgell
298	Cava	2	--	12	XXX	"
299	S. Mon	--	8	--	XXX	"
300	Gobeli	--	16	--	Vesc. d'Eboli	"
301	Toloriu	6	16	25	XXXX	"
302	Sague	6	8	4	Berenguer d'Oms	Cerd. Esp.
303	Dòrria i Fornells de la Muntanya	17	30	49	Duc d'Alba	Ripollès
304	Planoles	10	25	31	Del Rei	"
305	Navà i Planés de Rigart	11	24	--	Duc d'Alba	"
306	Cavallera	--	4	19	"	"
307	Toses	--	5	14	"	"
308	Ribes de Freser	71	150	113	Del Rei	"
309	Bruguera	6	7	18	"	"
310	Queralbs ⁹	32	40	95	"	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
311	Fustanyà	--	10	31	"	"
312	Pardines	20	65	53	"	"
<i>Oficialitat de Ponts</i>						
313	Ponts i el Terme de Ponts	174	300	245	Codina	La Noguera
314	Olida	--	50	--	"	"
315	Vernet	10	10	6	Baltàs de Pardines	"
316	Alentorn	24	30	27	Lacosta d'Alentorn	"
317	El Tossal	21	22	28	Lluís de Copons	"
318	Tiurana	29	50	34	J. Blariera	"
319	Vilaplana	--	4	2	"	"
320	Rialb Sobirà	--	15	--	"	"
321	St. Andreu	--	25	--	"	"
322	Rialb Jussà	--	20	--	"	"
323	Lluçàs, Tàrrec i Boada	18	20	--	Francesc Gilabert	"
<i>Abadiat d'Ager</i>						
324	Artesa de Segre	65	100	20	Mont. de Monagas	La Noguera
325	Montmagastre	63	45	50	"	"
<i>Oficialitat d'Oliana</i>						
326	Oliana	119	200	84	Capítol d'Urgell	Alt Urgell
327	Les Anoves	5	12	--	"	"
328	Peramòla	37	60	111	Vesc. de Canet	"
329	Castell-Ilebre	--	12	--	"	"
330	El Pla	--	10	37	"	"
331	Cortiuda	--	4	--	"	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
332	Aguilar	8	13	13	Bisbe d'Urgell	"
333	La Clua	7	28	9	"	La Noguera
334	Altés	13	10	16	Joan de Josa	Alt Urgell
335	La Salsa	3	13	--	"	"
336	La Valldan	--	13	15	Solanes d'Oliana	Solsonès
<i>Oficialitat de Sanaüja</i>						
337	Sanaüja	176	200	125	Bisbe d'Urgell	Segarra
338	Biosca	35	50	60	Bernat Camporell	"
339	Talteüll	9	50	--	"	"
340	Pinell de Solsonès	17	17	24	Nofre de Pinell	Solsonès
341	Madrona	26	18	27	Joan de Josa	"
342	Lloberola	--	30	47	"	Segarra
343	Vilanova de l'Aguda	--	50	39	Francesc de Rocaberti	La Noguera
344	Ribelles	15	40	32	Pons de Ribelles	"
345	Cabanabona	19	30	15	Vergòs de ?	"
346	Torà de Riubregós	99	150	123	Duc de Cardona	Segarra
347	Castellfollit de Riubregós	41	--	56	"	Anoia
<i>Oficialitat de Solsona (*)</i>						
348	Solsona	345	700	331	Abat i Duc de Cardona	Solsonès
349	Olius	--	26	49	Abat de Cardona	"
350	Besora	9	11	26	"	"
351	La Vall d'Ora	--	12	15	"	"
352						

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
353	Navès i Viladepedres	35	10	39	"	"
354	La Llena	13	7	32	"	"
355	Terrassola	6	11	14	"	"
356	Timoneda	8	10	12	"	"
357	Montpol	4	13	25	"	"
358	La Selva	--	17	--	Duc de Cardona	"
359	Lladurs	16	18	49	"	"
360	Llobera de Solsonès	31	30	49	"	"
361	Su	--	18	17	"	"
362	Cambrils	12	11	21	"	"
363	St. Feliu de Lloسلles	--	12	--	"	"
364	Castellvell	17	22	26	"	"
365	Joval	11	14	22	"	"
366	Riner	52	45	92	"	"
367	Clariana de Cardener	15	20	15	"	"
368	Ardèvol	39	30	68	"	"
369	Canalda	11	18	19	Rafael Soler (Prior)	"
370	Vallferosa	19	18	35	Vda. de Farreras	"
371	Llanera	35	30	40	Carles de Caldes	"
372	Torre de Nargó	4	9	6	M.Descoll, M.Castellar	"
373	Miravé	9	9	20	Gaspar Roura	"
374	Clarà	17	14	29	M. Descoll	"
375	Odèn	9	16	37	Capítol de Solsona	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
376	Els Torrents	8	18	19	Consuls de St. Llorens	"
<i>Oficialitat de Cardona</i>						
377	Cardona	206	450	216	Duc de Cardona	Bages
378	Bergús	38	10	--	"	"
379	Coaner	9	10	20	"	"
380	Torroella	6	12	--	"	"
381	Corrà i Comaposada ¹⁰	11	10	11	"	Bergadà
382	El Cint i Castell ¹¹	11	17	22	"	"
383	Capolat i Taravill	--	14	27	"	"
384	Busa i St.Pere d'Escales	--	10	--	"	Solsonès
385	Matamargó i St. Gra	14	37	37	Jeroni de Peguera	"
386	Vallmanya	17	16	--	"	"
387	Pinós i Matadeperros	16	25	36	Joan de Josa	"
388	Salo	--	9	12	Abat de Cardona	Bages
389	Meià	--	5	12	Jeroni de Peguera	"
390	Castelladrall	14	14	57	"	"
391	Claret ¹²	--	9	--	"	"
392	Malagarriga	--	1	1	Prior de Serrateix	"
393	Pujol de Planès	9	9	17	Gilbert de Cardona	Bergadà
394	Aguilar	--	4	--	Biure de Tarragona	"
395	Viladeny i Peguerols	--	10	--	Abat de Solsona	Solsonès

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
396	Llinya, Osea i Anglerill ¹³	3	5	5	"	"
<i>Oficialitat de Berga i Bagà</i>						
397	Berga	178	450	440	Del Rei	Bergadà
398	St. Pere de Madrona	--	6	--	"	"
399	St. Vicenç de Rus	--	6	6	"	"
400	Avià i St. Serni de Clarà ¹⁴	22	35	60	"	"
401	Castellar del Riu	5	4	11	"	"
402	Casserres	31	50	103	Miquel d'Agulló	"
403	Sta. Eulàlia	--	2	--	"	"
404	Fumanya, Peguera i Figols ⁵	11	15	33	"	"
405	Vallcebre	19	30	49	"	"
406	La Bauls i St. Andreu ⁶	10	15	13	"	"
407	Olvan	15	36	86	"	"
408	Gironella	22	50	88	"	"
409	Cofort i Espinalbet	11	7	17	P. Ricart	"
410	St. Jaume de Frontanya	9	40	30	XXXXX	"
411	St. Vicenç de Palmerola i Boatella	--	8	--	Pubill Descatllar	Ripollès
412	Castell de l'Areny	12	9	--	Vesc. de Canet	Bergadà
413	Vilada	10	10	51	"	"
414	Sagàs	--	34	73	"	"
415	St. Maria de Merola	--	7	9	Encomenda de St.Joan	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
416	Mujal	--	7	--	Vesc. de Balsareny	Bages
417	Viver	18	19	24	Manel Reixac	Bergadà
418	St. Joan de Montdarn	4	12	--	XXXXXXX	"
419	Serrateix	13	24	31	XXXXXXXXX	"
420	Montmajor	4	17	31	Manel Reixac	"
421	L'Espunyola	13	16	19	"	"
422	Montclar de Bergadà	20	20	58	"	"
423	La Quar	--	3	--	Vesc. de Canet	"
424	Borredà	14	20	96	Abat de Ripoll	"
425	Sta. Maria de Merlès	9	4	24	"	"
426	St. Vicenç d'Orcoles	--	2	--	"	"
427	Puig-reig	14	25	23	XXXXXXXXX	"
428	Mirapol	5	5	12	"	"
429	Bagà	151	200	148	Duc d'Alba	"
430	Saldes ¹⁷	29	23	59	"	"
431	Massanès	--	12	--	"	"
432-433	L'Aspar i Fenès	14	25	11	"	"
434	Gòsol i Sorribes ¹⁸	39	54	70	"	"
435	Turbians	--	8	--	"	"
436 437	Brocà i L'Espelt ¹⁹	11	22	16	"	"
438	St. Julià de Cerdanyola	6	--	24	"	"
439	La Pobla de Lillet	60	90	170	"	"

Nº	LLOC	VEINS			JURISDICCIO	COMARCA
		1553	1595	1717		
440	Castellar de N'Hug	13	7	28	"	"
441	La Nou de Berguedà	13	7	56	Sagristà de Ripoll	"
<i>Priorat de Sant Llorenç de Morunys</i>						
442	St. Llorenç de Morunys	135	180	78	Duc de Cardona	Solsonès
446	Sisquer	--	16	14	"	"
448	La Pedra	--	14	17	"	Bergadà
445	La Coma	--	20	39	"	Solsonès
447	Montcalb	28	36	31	"	"
444	Llinars	--	7	--	"	"
443	La Corriu	--	2	--	"	"

¹ El 1717 manca població de Castelltallat.

² El 1717 manca St. Bartomeu.

³ El 1553 manca La Bastida de Concurri.

⁴ Per al 1553 només tenim les dades de Senterada.

⁵ El 1717 manca Escarner.

⁶ El 1553 manca Castellivell.

⁷ Manca la població de Tabernera el 1553.

⁸ El 1717 manca població Arava.

⁹ Queralbs i Fustanyà van junts el 1595.

¹⁰ El 1553 manca el nombre de pobladors de Comaposada.

¹¹ El 1553 manca la població de Sint a l'anar barrejada amb Castellserà i Capolat.

¹² El 1717 va amb Saló i Meià (núms. 388 i 389 del cens).

¹³ Manquen els habitants d'Osea i Anglarill del 1553 al 1717.

¹⁴ El 1553 manca pobladors de Sant Serni.

¹⁵ El 1553 manca Fustanyà.

¹⁶ El 1553 manca Sant Andreu.

¹⁷ Saldes i Massanès van sumats el 1553.

¹⁸ El 1553 manca Sorribes.

¹⁹ El 1553 manca l'Espelt.

LA POBLACIÓ DE CATALUNYA A PRINCIPIS DEL SEGLE XVIII. VELLES I NOVES ESTIMACIONS*

Com és ben sabut, a Catalunya les xifres del veïnatge de Campoflorido (1712-1717) es completen amb una relació individual d'habitants del 1717-18.¹ Aquest darrer cens, publicat per Pierre Vilar² i Josep Iglésies,³ s'ha convertit en objecte d'una llarga polèmica historiogràfica. En primer lloc, perquè les xifres de 1717-18 signifiquen el punt d'arribada per avaluar la trajectòria poblacional catalana dels segles XVI i XVII, un període caracteritzat per la penúria dels recomptes generals sobre la població del Principat.⁴ En segon terme, perquè, en existir un tradicional acord sobre la fiabilitat del cens de Floridablanca de 1787, les dades de començament del set-cents constitueixen la pedra angular de la controvèrsia sobre els índexs de l'increment demogràfic català del segle XVIII.

El 1962, Pierre Vilar a partir de l'estudi dels cens de 1717-18 i 1787 va fixar la població catalana de començaments de segle en 407.000 habitants i en 899.381 el potencial demogràfic de 1787. D'acord amb això, la taxa de creixement anual se situaria al voltant d'un 1,1 %, perfectament possible, segons Vilar, per les elevades taxes de natalitat del medi rural i pel retard que, a nivell demogràfic, arrossegava el país, clarament reflectit en les baixes densitats dels inicis del divuit.⁵ En un article publicat el 1965 en el *Annales de Démographie Historique*, Vilar subratllava que "la marge d'erreur pour 1718, n'est pas nécessairement très forte".⁶ No obstant això, ja el 1961, Jordi Nadal en una

* Publicat a *Pedralbes*, nº 8-I (1988), pp. 155-162.

¹ Anteriorment a aquesta "Descripción" de la població catalana realitzada per correccions, se li havia atribuït una datació molt posterior (1780). Josep Iglésies en el seu treball *La població catalana al primer quart del segle XVIII*, Barcelona, 1959, ja l'havia rebaixat fins al 1725, però un seguit d'argumentacions fetes per Pierre Vilar a *Catalunya dins l'Espanya Moderna* vol. III (1975), pp. 28-31, permeten fixar-la als anys 1717-18. La primera edició de l'obra de Vilar fou publicada a París, SEVPEN (1962).

² *Ibid*, pp. 141-181.

³ Iglésies, J., *Estadísticas de población de Catalunya. El primer vicenni del segle XVIII* (3 vols.), Barcelona, 1974.

⁴ El gran buit existent entre el fogatge de 1553 i els recomptes de principis del segle XVIII, ja ha començat a omplir-se, parcialment, amb alguns treballs. R. García Cárcel, *Historia de Catalunya. Siglos XVI-XVII*, Barcelona, 1985, vol II, pp. 20-21 i 101-102, ha publicat les xifres d'un cens inquisitorial realitzat pel tribunal de Barcelona l'any 1567, que comptabilitza un total de 75.571 focs; i les d'un altre cens elaborat pel milanès Ambrosio Borsano, corresponent a 1685-88, que suma un total de 57.185 focs. Per la seva banda, Antoni Pladevall ha donat a conèixer dos censos del bisbat de Vic, de 1626 i de 1685-86: "Un cens de Catalunya fins ara desconegut", *Ausa* (1973), pp. 3-13 i "El bisbat de Vic entre els anys 1685 i 1686", *Ausa* (1976), pp. 44-62. També R. Alberch i A. Simon han editat un cens de 1595 elaborat amb motiu de l'erecció de la diòcesi de Solsona: "El cens de 1595. Bisbats de Solsona, Vic i Alt Urgell", *Revista Catalana de Geografia*, nº 9-16, 1980-81, pp. 80-103.

⁵ Vilar, P., *Catalunya dins...* vol. III (1975), p. 51 i ss.

⁶ *Idem*, "Essai d'un bilan démographique de la période 1787-1814 en Catalogne", *Annales de Démographie Historique* (1965), pp. 53-65.

comunicació presentada al *Congrès Internacional de la Population de New York* va assenyalar el caràcter deficitari de les xifres d'inicis de segle —que ell datava el 1720-25— a la vista de les taxes de natalitat calculades en 10 localitats del Principat, incloses en les 30 més importants del país: 45,7 per mil a Terrassa, 57 a Igualada, 62 a Vilafranca, 65 a Girona i Tortosa, 71 a Valls, 81 a Arenys de Mar, 89 a Vilanova i la Geltrú, 113 a Olot i 157 a Reus.⁷ Posteriorment, el mateix Nadal en analitzar l'evolució dels registres de baptisme de 11 localitats entre 1717 i 1797, va observar que la diferència entre l'índex de 1787 i el de 1717 era del 91 per cent, percentatge bastant més petit que el marge intercensal de les xifres de Vilar (121%). D'acord amb això, donant per bona l'estadística de 1787 i descomptant l'increment acusat pels baptismes, Nadal va obtenir la xifra de 470.000 h. per al 1717, no gaire allunyada del mig milió d'habitants deduïbles del còmput de Gerónimo Ustariz.⁸ També per d'altres camins s'han qüestionat les conclusions a les quals Vilar havia arribat. M. Livi Bacci posà en dubte, d'acord amb l'estructura d'edats de 1787, que s'hagués produït un increment poblacional com el que proposà Vilar. Un creixement d'aquestes dimensions només seria possible, segons el demògraf italià, a partir d'una natalitat bruta del 35 per mil, una mortalitat del 22 per mil i una esperança de vida, en el moment de néixer, superior al 45 anys. Dades que es indiquen una estructura demogràfica impròpia de l'època i més avançada, àdhuc, que l'anglesa o la dels països nòrdics.⁹ Francisco Bustelo, en aquesta mateixa línia, tot i reconèixer que, dins del comportament hispànic, el cas català té unes característiques demogràfiques i econòmiques particulars, considera que cal fixar el creixement econòmic del Principat en uns índexs més baixos dels que es desprenen de les xifres brutes dels censos oficials. Un creixement superior a l'1 % només hauria estat possible amb una immigració elevada, de la qual no n'existeix cap prova. Bustelo conclou que la taxa d'increment anual hauria d'estar situada entre el 0,50% i el 0,70%, a partir d'una població que el 1717 comptava entre 525.00 i 625.000 habitants.¹⁰ Així mateix, anàlisis locals han detectat ocultacions importants en el cens del 1717-18. Gaspar Feliu ha confrontat per a les comarques lleidetaness del Segrià i el Baix Urgell les dades del cens de 1717-18 amb diversos cadastres i capbreus, cosa que el porta a concloure que en les esmentades comarques la població real era un 40% més alta que no allò que fixaven les xifres del 1717-18 i a calcular, per extrapolació, en

⁷ Nadal, J., "Sur la population catalane au XVIIIème siècle". Actes publicades a Londres (1963), pp. 591-600.

⁸ *Idem*, "La població catalana al segle XVIII" dins *Història de Catalunya Salvat*, vol. 4, Barcelona, 1978, pp. 257-272.

⁹ Livi Bacci, M., "Fertility and Nupciality. Changes in Spain from the late 18 th. to the early 20 th Century", *Population Studies*, Londres, vol XXI, n° 1 (març 1968), pp. 83-102 i n° 2 (juliol 1968), pp. 211-234.

¹⁰ Bustelo, F., "La población de Cataluña en el siglo XVIII", *Hacienda Pública Española*, n° 38 (1976), pp. 81-91.

uns 600.000 els habitants del total del Principat de Catalunya.¹¹

Tot sembla indicar, per tant, la necessitat de revisar a l'alça les xifres de principis de segle. No obstant això, segons el nostre criteri, cal plantejar-se dues qüestions. En primer lloc, les rectificacions a les dades globals del cens de 1717-18 han de fugir de les extrapolacions basades en anàlisis molt localitzades, ja que, tal com demostraven les taxes de natalitat aportades per Jordi Nadal el 1961, la diversitat dels dèficits és molt gran en les poblacions examinades. D'altra banda, com ja s'ha vist, moltes de les correccions fins ara realitzades a les xifres oficials de la descripció de 1717-18, es basen en càlculs retroactius que accepten sense crítica les dades del cens de Floridablanca de 1787. En aquests moments, els recents estudis de Llorenç Ferrer,¹² Josep Clara¹³ i Antoni Simon¹⁴ fan incerta aquesta premisa i, per tant, obliguen a revisar també les estimacions sobre les taxes de creixement del segle XVIII.

En el present treball pretenem avaluar la fiabilitat de la descripció de 1717-18 a partir del càlcul de les taxes de natalitat de 51 localitats catalanes, repartides entre els bisbats de Girona, Vic i Tarragona. Es tracta d'una mostra que inclou 13 poblacions de menys de 200 habitants, 29 que en tenen entre 200 i 1.000, i 9 que superen la cota dels mil pobladors; en conjunt, signifiquen aproximadament el 7,6 % del potencial demogràfic català de principis del divuit.

Les taxes brutes de natalitat resultants d'aplicar a les xifres d'habitants de 1717-18 la mitjana anual dels naixements del període 1712-1722¹⁵ són les següents:

¹¹ Feliu, G., "El cens de població de 1717. Exemples d'ocultacions a les terres de Lleida", *Pedralbes*, nº 3 (1983) pp. 217-226.

¹² Llorenç Ferrer calcula les taxes de natalitat d'una ampla mostra de localitats de la comarca del Bages i obté xifres que són inverosímils *L'estructura agrària de la comarca del Bages en els segles XVIII-XIX*. Tesi Doctoral, UB (1985).

¹³ En el cas de la comarca de la Garrotxa, Josep Clara ha comparat el cens de Floridablanca amb un recompte eclesiàstic anomenat "nomenclàtor diocesà de 1790" i ha constatat que aquest darrer aporta una xifra de 2.231 persones més que no el de 1787. Una diferència que, en realitat, hauria de ser major, ja que falten els nens de 0 a 9-10 anys, que no s'havien tingut en compte en el nomenclàtor pel fet de no ser ànimes de comunió. "El poblament de la Garrotxa a les darreries del segle XVIII. El nomenclàtor diocesà de 1790", *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca* (1980-81), pp. 61-67.

¹⁴ Antoni Simon, que ha utilitzat el mateix nomenclàtor per a tot el bisbat i ha examinat les taxes de natalitat de 25 poblacions d'aquest àmbit, considera necessari revisar a l'alça les xifres de 1787. Segons ell, si es calculen les poblacions teòriques d'acord amb les taxes de natalitat del 35, 40 i 45 per mil, s'haurien d'aplicar índexs correctors del 122'2, 137'5 i 157'2 en relació a les xifres del cens de 1787 preses com a base 100. Vegeu l'article "La població de Catalunya a finals del segle XVIII. El cens de Floridablanca i el nomenclàtor diocesà del Bisbat de Girona, contrast i fiabilitat d'ambdues fonts", inclòs en aquest mateix llibre.

¹⁵ Vegeu Apèndix. La possibilitat d'escollir la mostra s'ha vist limitada per la manca de registres en moltes parròquies i per la discordança de les demarcacions eclesiàstiques amb les dels municipis.

QUADRE I: *Taxes de natalitat (mitjana de naixements 1712-1722)*
segons el cens de 1717-18

<i>Diòcesi de Girona</i>		<i>Diòcesi de Tarragona</i>	
1. Agullana	109,22	28. Cornudella	101,75
2. Borrassà	58,84	29. Poboleda	72,18
3. Cabanes	70,30	30. Torroja	111,72
4. Castelló d'Empúries	62,79	31. Ulldemolins	78,84
5. L'Escala	124,23	32. Rocafort de Queralt	58,33
6. La Jonquera	78,55	33. St. Pere de Riudebit	92,01
7. Navata i Canelles	53,52	34. Botarell	67,61
8. Ordis	88,43	35. Pratdip	142,10
9. Roses	90,42	36. Reus	145,67
10. Ventalló	83,06	37. Riudecols	72,36
11. La Pera	66,87	38. El Catllar	41,35
12. St. Feliu de Guíxols	75,64	39. Puigdelí	68,53
13. Calonge	61,92	40. La Secuita i Vistabe	48,66
14. Palafrugell	103,42	41. Perafort, Codony i Franqueses	50,65
15. Ullastret	42,17		
16. Sta. Coloma de Far.	96,20		
17. Arbúcies i Joanet	58,99	<i>Diòcesi de Vic</i>	
18. Amer	88,03	42. Oris	32,36
19. Anglès i St. Amanç	58,24	43. St. Boi de Lluçanès	91,78
20. Arenys de Mar	74,11	44. Tavernoles	64,72
21. Arenys de Munt	74,11	45. St. Sadurní d'Ossomort	47,35
22. Canet de Mar	42,45	46. St. Martí de Centelles	100,11
23. Flaçà	48,27	47. Tavertet	105,30
24. Bordils	57,07	48. Sora	80,98
25. Olot	104,05	49. Muntanyola	53,33
26. Lloret de Mar	69,03	50. Manlleu	73,44
27. Girona	56,60	51. Calaf	57,36

Bernard Vicent, a partir de diferents treballs locals, suggereix una taxa de natalitat elevada per al segle XVIII espanyol, que situa al voltant d'un 40 per mil.¹⁶ Com es pot observar en la mostra de les localitats de Catalunya suara presentada, les taxes resultants per al 1717-18 serien notablement majors. Només quatre poblacions (Ullastret, Canet de Mar, El Catllar i Oris) no superarien una natalitat del 45 per mil —una xifra que considerem com a cota superior plausible, ja que en l'Europa Occidental de l'Antic Règim les taxes de natalitat es mourien entre els 35 i 40 per mil—¹⁷ i nombroses localitats de la mostra

¹⁶ Vicent, B., "Récents travaux de démographie historique en Espagne (XIV-XVIII siècles)", *Annales de Démographie Historique* (1977), pp. 463-491.

¹⁷ Henry, L., *Manual de Demografía histórica*, Barcelona, 1983, p. 267.

donen magnituds extremadament exagerades: 10 ofereixen taxes superiors al 100 per mil (Agullana, L'Escala, Palafrugell, Olot, Cornudella, Torroja, Pratsdip, Reus, St. Martí de Centelles i Tavertet).

Per tant, la fiabilitat o l'escàs marge d'error del cens del 1717-18 que defensà Vilar resulta impossible de mantenir. Ara bé ¿d'on provenen els dèficits del cens? L'anàlisi d'un cas concret, la ciutat de Girona, pot aportar alguns indicis per poder respondre a aquesta pregunta. Girona disposa de padrons municipals amb llistes normatives d'habitants, amb la separació dels membres que resideixen a cada casa, des del 1719.¹⁸ En estudiar les característiques del padró de 1720 hem detectat l'absència de nuclis familiars encapçalats per eclesiàstics i, de la mateixa manera que passa en posteriors padrons, tampoc no es relaciona cap convent. Així mateix, cinc llars, totes elles de "dons",¹⁹ tenen només l'anotació del cap de família i deixen un espai en blanc per a la resta de components. També és possible que hi hagi d'altres famílies de "dons" sense cap mena de registre. Finalment queden registrades sense cap altra especificació "tres casas ocupadas por gitanos y tambors" i "cuatro casas ocupadas por sirvientas del hospital". Encara que no sigui la descripció de 1717-18, aquest padró és un bon exemple de l'escàs rigor de les autoritats locals en la confecció dels recomptes de població. D'altra banda, cal recordar que, segons el mateix Vilar, la descripció de 1717-18 cal lligar-la "al feix de documents cadastrals" de 1716-18.²⁰ La seva funció per a un futur control fiscal afavoriria les ocultacions i la pràctica de no registrar els grups privilegiats, com succeïa en les "talles" i fogatges dels segles anteriors; una pràctica, doncs, que no degué canviar gaire en iniciar-se la centúria del set-cents.

Per a la necessària correcció de la descripció de 1717-18, partim de la dificultat que es dongui el cas que qualsevol de les poblacions examinades superés una taxa de natalitat del 45 per mil, i deduïm la població teòrica de cada localitat si les taxes fossin del 35, del 40 i del 45 per mil, i confrontem després aquestes xifres amb les del cens de 1717-18. Aquesta elaboració queda registrada en el quadre següent:

¹⁸ Arxiu Històric Municipal de Girona. Secc. Demografia VIII. 1.4. Padrons.

¹⁹ Els padrons o matrícules d'habitants distingeixen amb el títol de "don" els ciutadans membres de la noblesa, militars de graduació superior, autoritats municipals, alts funcionaris i, en definitiva, a tots aquells que el seu rang social els distingia de la resta dels habitants de la ciutat.

²⁰ Vilar, P., *Catalunya dins...*, vol. III (1975), p. 8.

QUADRE II: *Comparació entre la població estimada a partir dels registres de baptisme i el cens de 1717-18*

	Baptismes		Població teòrica			Cens
	Total	Mitjana	35‰	40‰	45‰	1717-18
<i>Diòcesi de Girona</i>						
Agullana	405	36,81	1051	920	818	377
Borrassà	224	20,36	581	509	452	346
Cabanes	232	21,09	602	527	468	300
Castelló d'Empúries	871	79,18	2262	1979	1737	1261
L'Escala	533	48,45	1384	1211	1076	390
La Jonquera	210	19,09	545	477	424	243
Navata i Canelles	232	21,09	602	527	468	394
Ordis	180	16,36	467	409	363	185
Roses	375	34,09	974	852	757	377
Ventalló	149	13,54	386	338	300	163
La Pera	167	15,18	433	379	337	227
St. Feliu de Guíxols	1284	116,72	3334	2918	2593	1543
Calonge	560	50,90	1454	1272	1131	822
Palafrugell	826	75,09	2145	1877	1668	726
Ullastret	194	17,63	503	440	391	418
Sta. Coloma de Farners	762	69,27	1979	1731	1539	720
Arbúcies i Joanet	686	62,36	1781	1559	1385	1057
Amer	400	36,36	1038	909	808	413
Anglès i St Amanç	248	22,54	644	563	500	387
Arenys de Mar	1015	92,27	2636	2306	2050	1245

	Baptismes		Població teòrica			Cens
	Total	Mitjana	35‰	40‰	45‰	1717-18
Arenys de Munt	447	43,36	1238	1084	936	585
Canet de Mar	869	79	2257	1975	1755	1861
Flaçà	145	13,18	376	329	292	273
Bordils	221	20,09	574	502	446	352
Olot	3007	273,36	7810	6834	6074	2627
Lloret de Mar	622	56,54	1615	1413	1256	819
Girona	2785	253,18	7233	6329	5626	4473
<i>Diòcesi de Tarragona</i>						
Cornudella	459	41,72	1192	1043	927	410
Poboleda	189	17,18	490	429	381	238
Torroja	107	9,72	277	243	216	87
Ulldemolins	231	21	600	525	466	263
Rocafort de Queralt	131	11,90	454	297	264	204
St. Pere de Riudebitlles	166	15,09	431	377	335	164
Botarell	218	19,81	566	495	440	293
Pratdip	208	18,90	540	472	420	113
Reus	3160	287,27	8207	7181	6383	1972
Riudecols	336	30,54	872	763	678	422
El Catllar	343	31,18	890	779	692	754
Puigdelfí	31	2,81	80	70	62	41
La Secuita i Vistabella	128	11,63	332	290	258	239
Perafort, Codony i Fran.	68	6,18	176	154	137	122

	Baptismes		Població teòrica			Cens
	Total	Mitjana	35‰	40‰	45‰	1717-18
<i>Diòcesi de Vic</i>						
Oris	89	8,09	231	202	180	250
St Boi del Lluçanès	317	28,82	823	720	623	314
Tavernoles	89	8,09	205	179	160	125
St Sad. d'Ossomort	61	5,54	158	138	123	117
St Martí de Centelles	98	8,91	254	223	198	89
Tavertet	212	19,27	551	482	428	183
Sora	172	15,63	447	391	347	193
Muntanyola	106	9,60	275	241	214	180
Manlleu	725	65	1854	1623	1442	885
Calaf	657	59,72	1706	1493	1327	1041

Els correctors que ens proporcionen els càlculs de les poblacions teòriques d'acord amb la taxa de natalitat del 40 i del 45 per mil (acceptem com a mínim la mitjana espanyola del segle XVIII i com a nota superior el 45 per mil per les característiques particulars del comportament demogràfic-econòmic català d'aquesta centúria) ens portaria a concloure que per al total de les 51 localitats analitzades s'haurien d'aplicar uns índexs del 188,65 i del 167,53 en relació a les xifres del cens de 1717-18 presa com a base 100.²¹ Si extrapolem aquests resultats per a tot el Principat, tindríem, el 1717-18, una població total d'entre 681.000 i 767.000 habitants.

Les nostres conclusions es poden resumir en dos punts:

1) Es impossible d'acceptar com a fiable —o admetre només un petit marge d'error— el cens de 1717-18, ja que els dèficits que es dedueixen del nostre treball són fins i tot superiors als fixats per Bustelo.

2) Cal revisar la taxa de l'increment català del segle XVIII després de les crítiques realitzades tant al cens de 1717-18 com al de 1787. En un altre treball nostre, citat abans, sobre la població del bisbat de Girona el 1787 —de

²¹ La suma de les 51 localitats de la mostra de la descripció de 1717-18 és de 31.263 habitants. La suma de les poblacions teòriques d'aquestes mateixes localitats és de 58.979 h. (per a una taxa del 40 per mil) i 52.378 h. (per a una taxa del 45 per mil).

caracterítiques semblants a aquesta comunicació— proposàvem, després d'extrapolar les nostres correccions, una població per al total del Principat de Catalunya d'entre 1.060.000 h. (amb una rectificació de poblacions teòriques amb taxa de natalitat del 45 per mil) i 1.236.000 (amb poblacions teòriques de taxes de natalitat del 40 per mil). Si comparem aquestes xifres amb les obtingudes ara, tindríem unes taxes de creixement anual mitjà, entre 1717-18 i 1787, del 0,62% al 0,66%.²²

²² Els càlculs són els següents:

creixement anual mitjà	
$(1.060.000 - 681.000) : 70 = 5.414,28$	$(1.236.000 - 767.000) : 70 = 6.700$
que en relació amb la població durant el període	
$(1.060.000 + 681.000) : 2 = 870.000$	$(1.236.000 + 767.000) : 2 = 1.001.500$
dóna una taxa de creixement anual de	
$5.414,28 : 870.000 = 0,62\%$	$6.700 : 1.001.500 = 0,66\%$

APÈNDIX: *Registre de baptisme de 52 poblacions (1712-1722)*

<i>Diòcesi de Girona</i>											
	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Agullana	38	39	47	33	35	33	38	41	15	43	43
Borrassà	22	23	22	23	20	17	29	14	20	18	16
Cabanes	23	20	20	21	14	26	19	23	25	17	24
Castelló. d'Emp.	80	56	88	70	77	88	63	81	92	10	75
L'Escala	46	45	37	55	44	52	51	58	40	66	39
La Jonquera	15	18	14	23	15	18	13	25	18	16	35
Navata i Can.	15	17	19	18	26	16	31	23	16	23	28
Ordis	13	10	18	18	16	15	22	15	16	20	17
Roses	41	25	36	35	46	36	42	44	40	59	37
Ventalló	18	15	14	17	12	16	13	9	14	11	10
La Pera	15	21	15	10	9	15	21	11	16	11	23
St Feliu de G.	141	83	110	113	105	121	144	125	116	111	115
Calonge	55	45	41	51	56	47	49	53	59	49	55
Palafrugell	89	80	62	84	70	71	87	77	67	74	65
Ullastret	14	15	20	14	18	19	23	15	17	22	17
St. Col. de Farners.	83	63	69	63	63	84	60	75	63	62	77
Arbúcies i Joanet	63	51	45	60	58	55	71	65	70	79	69
Amer	43	41	34	24	29	32	42	36	33	50	36
Anglès i St. A.	19	28	15	24	20	22	26	28	16	30	20
Arenys de Mar	74	83	88	83	89	87	98	97	104	100	112
Arenys de Munt	30	14	48	42	40	52	36	48	54	52	61
Canet de Mar	82	94	86	62	89	83	67	70	78	69	89
Flaçà	15	13	9	15	14	11	18	11	10	21	8
Bordià	24	16	26	18	23	16	23	9	14	31	21
Olot ¹	262	233	277	271	149	242	302	286	268	322	295

POBLACIÓ DE CATALUNYA

87

	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Lloret de Mar	64	64	60	56	58	55	54	66	37	49	59
Girona ²	221	146	236	259	281	262	283	256	246	292	303

<i>Diòcesi de Tarragona</i>											
	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Cornudella	39	45	32	40	40	49	44	38	33	46	43
Poboleda	19	17	11	14	18	16	15	25	12	16	26
Torroja	12	6	8	12	8	12	10	17	7	7	8
Ulldemolins	26	25	16	16	26	22	24	18	13	20	25
Rocafort de Q.	14	13	10	13	13	8	13	11	9	14	13
St. Pere de R.	10	11	18	10	21	8	18	16	12	22	20
Botarell	11	22	23	19	16	27	22	19	17	23	19
Pratdip	25	16	16	18	17	20	24	15	22	13	22
Reus i Masc.	290	263	286	237	324	255	300	309	231	294	371
Riudecols ³	25	29	26	30	41	26	37	22	29	29	42
El Catllar	29	22	33	39	28	21	39	29	23	43	37
Puigdelví	1	5	4	1	3	1	7	2	1	2	4
La Secuita i V.	6	9	11	12	15	13	15	11	16	6	14
Perafort, Codony i Franqueses	7	8	7	5	9	3	8	6	5	6	4
<i>Diòcesi de Vic</i>											
	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
Oris	11	8	10	3	11	8	10	4	8	9	7
St. Boi del L.	22	31	31	23	33	29	30	31	31	25	31
Tavernoles	4	7	7	9	10	8	12	5	7	16	4
St. Sad. d'Os.		3	8	7	3	8	6	6	8	4	8

St. Martí de C.	6	10	7	9	13	5	11	11	8	8	10
Tavertet	17	20	23	15	20	16	21	26	16	20	18
Sora	13	12	20	22	14	11	20	8	19	16	17
Muntanyola	9	14	9	11	11	9	10	7	7	11	8
Manlleu	72	60	52	58	72	45	61	75	62	75	83
Calaf	64	64	50	66	55	59	61	69	38	73	58

¹ Parròquies de Sant Esteve i Sant Cristòfor

² Parròquies de Sant Feliu, Mercadal, Catedral i Sant Pere

³ Amb Les Irlles i Les Voltes

FONTS: Planas, Miquel, *La població a l'Alt Empordà al Règim Demogràfic Antic*. Tesi de Llicenciatura, UAB, 1985; J. M. Millas i Fr. Rabassa, *Historia de Santa Coloma de Farners y su comarca*, Santa Coloma de Farners, 1950; Campdera i Camin, F., *Indagación estadística acerca de la reproducción y mortalidad en la ciudad de Gerona y en la villa de Lloret de Mar en el siglo ultimo y en los siete primeros años del actual*, Barcelona, 1849; Gual, Valentí, *Vida i mort a la Conca de Barberà a l'Edat Moderna*, Tarragona, 1988; Torrents, Angels, *La població de Sant Pere de Riudebitlles 1675 a 1799*, Tesina UB, 1982; Andreu, Jordi: *La crisi de l'Antic Règim a Reus: població, economia i societat entre 1750 i 1850*, Tesina UAB, 1985. La majoria de les series de baptismes són inèdites. Agraïixo a Enric Rodellas i Jordi Andreu diverses dades sobre els bisbats de Vic i Tarragona.

LA POBLACIÓ DE CATALUNYA A FINALS DEL SEGLE XVIII. EL CENS DE FLORIDABLANCA I EL NOMENCLÀTOR DIOCESÀ DEL BISBAT DE GIRONA, CONTRAST I FIABILITAT D'AMBDUES FONTS*

El cens de Floridablanca de l'any 1787 constitueix un imprescindible element de referència per a l'estudi de la població espanyola, però encara més per a la de Catalunya, ja que en el cas del Principat, en no existir les xifres del cens d'Aranda, constitueix el primer recompte global del segle XVIII que ens ofereix una informació que va més enllà de la simple constatació d'una xifra final. Els treballs de Pierre Vilar i Josep Iglésies van divulgar les dades del cens corresponents a Catalunya.¹ Aquestes xifres constitueixen un pilar fonamental tant per avaluar el creixement demogràfic que va acompanyar l'arrencada de l'economia catalana del set-cents, com per aclarir la problemàtica de la demografia catalana de finals del segle XVIII i principis del XIX. Una demografia, recordem-ho, afectada per la successió de conflictes bèl·lics amb França i amb Anglaterra —que van dificultar el comerç i les activitats econòmiques en general, i que van culminar amb les invasions dels exèrcits francesos el 1793 i el 1808—, pels processos d'alliberament de les colònies americanes i per una conjuntura internacional desfavorable.²

El criteri general sobre el valor i la fiabilitat del cens de 1787 és pràcticament unànim. Segons Pierre Vilar, les condicions i les instruccions que es van seguir per a la seva realització són una garantia de la seva qualitat,³ i això el porta a afirmar que “dans l'histoire de la démographie espagnole, le recensement de 1787, dit de Floridablanca, est sans doute le document statistique auquel il est plus légitime de se fier”.⁴ No obstant això, la seva fiabilitat no deixa de ser discutible. D'acord amb el fet que la finalitat de la seva elaboració no era directament fiscal i que no es van anotar, com ha assenyalat Vilar, els

* Publicat a *Homenatge al doctor Sebastià Garcia Martínez*, vol. III, València, 1988, pp. 97-110.

¹ Vilar, P., *Catalunya dins l'Espanya moderna*, vol. III, Barcelona, 1975, pp. 139-181; Iglésies, J.: *El cens del comte Floridablanca*. Barcelona, 1969.

² Sobre la demografia catalana d'aquest període cal esmentar els següents treballs: de Jordi Nadal, “Les grandes mortalités des années 1793 à 1812, effets à long terme sur la démographie catalane”, dins *Problèmes de mortalité. Actes du Colloque International de Démographie Historique. Liège 1963* (Paris, 1965, pp. 409-421); “Sur la population catalane au XVIIIe siècle”, comunicació presentada al *Congreso Mundial de Población de New York. 1962* (Londres, 1963, pp. 591-600); i les col·laboracions del mateix J. Nadal en la *Història de Catalunya Salvat*, vol. IV, 1978, i en la *Història de Catalunya* dirigida per Joaquim Nadal i Ph. Wolf, 1982. De Pierre Vilar, “Essai d'un bilan démographique de la période 1784-1814 en Catalogne”, dins *Annales de Démographie Historique* (1965), pp. 53-65. De Francisco Bustelo, “La población de Cataluña en el siglo XVIII” dins *Hacienda Pública Española*, n° 38 (1976), pp. 81-91.

³ Vilar, P., *Catalunya dins...*, vol. III (1975), pp. 36 i ss.

⁴ *Idem*, “Essai d'un bilan...” (1965), p. 53.

noms de les persones, és possible que l'ocultació de dades per part dels empadronats no fos gaire gran; però aquesta no és l'única circumstància que pot moure a falsejar les xifres. La voluntat d'amagar les dades reals també pot venir del mateix ajuntament encarregat d'elaborar-lo, ja que la xifra entregada a les autoritats superiors pot servir per fixar les quotes de les futures exaccions fiscals o militars, ordinàries o extraordinàries. Això sense comptar que en els casos de les poblacions relativament nombroses on l'única autoritat és l'ajuntament, aquest podria no haver tingut suficients recursos o capacitat per realitzar un control exhaustiu de la població urbana; i que un cas semblant podria haver-se donat en els municipis amb una abundant població dispersa.

Per controlar la validesa de les xifres consignades en el cens de 1787 en les comarques de la Catalunya nord-oriental hem utilitzat dos sistemes: a) la comparació de les dades totals d'habitants del cens de Floridablanca amb les que ens proporciona un recompte eclesiàstic realitzat pel bisbat de Girona el 1790, i b) el recurs als registres de baptisme de 25 parròquies del bisbat.

El recompte eclesiàstic que confrontarem amb el cens de 1787 és el "Nomenclator de las ciudades, villas, lugares, aldeas y vecindarios del Obispado de Gerona, con espresión de los señorios y corregimientos a quienes pertenecen y el número de almas de comunión que contiene cada parròquia, compuesto por el Ilmo. Sr. Thomás Lorenzana y Butrón, Obispo de Gerona, Caballero de la Real distinguida Orden española de Carlos tercero del Consejo de S.M. en 9 de agosto de 1790" que es conserva en l'Arxiu Diocesà de Girona.⁵ Per a l'època preestadística ja s'ha comprovat la utilitat dels recomptes eclesiàstics per cobrir els buits existents entre els censos generals⁶ i per servir com a element de contraposició. Així, en el mateix Arxiu Diocesà de Girona hi ha dipositada una estadística de l'any 1818 anomenada "Sumario de las personas que hay en todo el Obispado", que va ser realitzada pels capellans de la diòcesi després que l'intendent del Principat ho demanés al bisbe, precisament per la poca credibilitat que li mereixien les dades enviades pels ajuntaments.⁷

Evidentment, hi ha algunes diferències entre els recomptes de 1787 i 1790. El cens de Floridablanca comptabilitza habitants i el nomenclàtor del bisbe Lorenzana, ànimes de comunió. El primer recull la informació dels pobles i el segon dels rectors o encarregats de les parròquies. Finalment, les xifres del

⁵ ADG, Secc. S. lligall 468. Les dades de cada parròquia són reproduïdes a l'Apèndix. La part del nomenclàtor corresponent a la Garrotxa ja fou publicada per Josep Clara a "El poblament de la Garrotxa a les darreries del segle XVIII. El nomenclàtor diocesà de 1790", *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca* (1980-81), pp. 61-67.

⁶ Antoni Pladevall ha publicat tres censos sobre el bisbat de Vic, de 1626, 1685-86 i 1780: "Un cens general de Catalunya fins ara desconegut", *Ausa* (1973), pp. 1-13; "El bisbat de Vic entre els anys 1685 i 1686", *Ausa* (1976), pp. 44-62; i "Un cens demogràfic i econòmic del bisbat de Vic de 1780", *Revista Catalana de Geografia*, n° 4 (1978), pp. 577-616. També R. Alberch i A. Simon han publicat "El cens de 1595. Bisbats de Solsona, Vic i Alt Urgell", *Revista Catalana de Geografia*, n° 9-16 (1980-81), pp. 80-103.

⁷ Pot veure's l'estudi i l'edició d'aquesta estadística a M. Planas i A. Simon, "La població del bisbat de Girona a finals de l'Antic Règim", que apareix en aquest mateix volum.

nomenclàtor són clarament arrodonides. La comparació en els sis àmbits comarcals que gairebé cobreixen la totalitat de l'antic bisbat de Girona⁸ dona aquests resultats:⁹

QUADRE I. *Comparació dels censos de 1787 i 1790 per comarques*

	1787	1790
Alt Empordà	41.220	37.303
Baix Empordà	37.463	26.551
Gironès	32.441	31.091
Selva	22.665	21.568
Garrotxa	29.674	31.408
Alt Maresme	18.855	15.180
TOTAL	182.318	163.101

Si considerem que en el nomenclàtor de 1790 no hi ha els nens de 0 a 9-10 anys, no inclosos però no ser ànimes de comunió, podem afirmar que aquest recompte millora globalment les xifres del cens de Floridablanca. En el cens de 1787 la proporció de nens de 0 a 7 anys és del 201 per mil,¹⁰ és a dir, una cinquena part dels habitants del Principat. Si restem aquesta proporció a la població de les comarques del bisbat de Girona obtindrem la xifra de 145.855 h., notablement inferior als 163.101 que registra el nomenclàtor.

La millora numèrica del cens elaborat pel bisbe Lorenzana és molt més sensible en les comarques del Gironès, Selva i, sobretot, de la Garrotxa —on el nomenclàtor aporta una xifra de 1.714 h. de més en relació al cens de 1787. I en 17 municipis, amb els seus corresponents agregats, la confrontació entre els dos censos resulta favorable a la del 1790, fins i tot sense haver descomptat la població infantil del cens de 1787.

¿En les zones o comarques de muntanya i amb abundant població dispersa, com en el cas de la Garrotxa, va resultar menys eficaç l'organització de l'Estat

⁸ El 1957 se van modificar els límits de les diòcesis, passant a dependre de Barcelona la parròquia d'Arenys de Mar; i a Vic les de Camprodon, Setcases, Vilallonga de Ter, Molló i Tragorà. Va passar a Girona la parròquia de Riells del Montseny, anteriorment depenent de Barcelona. En el nostre recompte comarcal no hem considerat les poques parròquies de la comarca del Ripollès —que pràcticament coincideixen amb les traspassades a Vic l'any 1957—, mentre que a l'hora d'establir el total comarcal de la Selva el 1787 hem descomptat les localitats que pertanyen al bisbat de Vic i que, lògicament, no apareixen en el nomenclàtor.

⁹ Les xifres del cens de 1787 són extretes de Pierre Vilar, *Catalunya dins...* (vol. III), pp. 139-181.

¹⁰ *Ibid.*, p. 119.

Il·lustrat en l'elaboració del recompte de 1787? Les xifres del quadre núm 2, on es comparen les poblacions del bisbat de més de 2.000 habitants, apunten a una equiparació entre els dos censos. Si restem aquesta cinquena part de població infantil a les xifres de 1787, la suma d'aquests quinze majors nuclis urbans dóna un total de 47.618 h., molt pròxima als 50.378 que registra el nomenclàtor. Una aproximació que encara seria major si no es tingués en compte el cas d'Olot, la capital de la Garrotxa: 39.417 h. el 1790 per 40.301 el 1787. Per tot això, sembla lògic pensar que el major dèficit del recompte de Floridablanca provingui de les poblacions menors de marcat caràcter rural.

Aquesta simple comparació dels recomptes de 1787 i 1790 no permet majors precisions, simplement ens ha donat unes certes indicacions sobre possibles deficiències en les dades del 1787. Per avaluar millor la fiabilitat del cens de Floridablanca hem hagut de recórrer als llibres de baptisme de 25 parròquies del bisbat —el 22 % del seu potencial demogràfic— per poder comparar la població teòrica segons el nombre de naixements amb el cens de 1787.¹¹

QUADRE II. *Comparació dels censos de 1787 i 1790 en les poblacions superiors als 2.000 habitants*

	1787	1790
Castelló d'Empúries	2.911	3.000
Figueres	5.398	4.000
La Bisbal, Fitor, St. Pol i Fonteta	3.389	2.285
Palafrugell i Calella	2.609	2.200
St. Feliu de Guíxols	5.090	3.000
Torroella de Montgrí	2.582	2.200
Banyoles	3.054	2.000
Cassà de la Selva	2.085	1.400
Girona (amb Pont Major)	8.014	7.432
Lloret de Mar	2.573	2.000
Sta. Coloma de Farners	2.425	1.800

¹¹ La possibilitat d'escollir una major mostra de parròquies s'ha vist limitada per la manca de registres en moltes d'elles i per la no coincidència de les demarcacions eclesiàstiques amb les dels municipis. Un inventari dels registres parroquials es pot trobar a J. Busquets i J. Nadal, *Les possibilitats de la demografia històrica a les comarques gironines: inventari dels arxius parroquials de la Diòcesi*. Girona, 1975.

	1787	1790
Olot i St. Cristòfol les Fonts	9.146	10.961
Canet de Mar	3.356	2.800
Arenys de Mar	4.253	3.300
Calella	2.637	2.000
TOTAL	59.522	50.378

Partim de la dificultat que qualsevol. de les poblacions analitzades superés una taxa de natalitat del 45 per mil¹² i deduem la població teòrica de cada parròquia si les taxes fossin del 35, 40 o 45 per mil, i després confrontem aquestes xifres amb les del cens del 1787; cosa que ens dóna el quadre següent:

QUADRE III. *Comparació entre la població estimada a partir dels registres de baptisme i el cens de 1787*

	Bateigs	Mitjana	Població teòrica			Cens
	1783-93	anual	35‰	40‰	45‰	1787
1. Agullana	575	52,27	1.493	1.306	1.161	443
2. Borrassà	294	26,72	763	668	593	479
3. Cabanes	372	33,81	966	845	751	674
4. Castelló d'Emp.	1.440	130,90	3.740	3.272	2.908	2.911
5. L'Escala	975	88,63	2.532	2.215	1.969	1.383
6. La Jonquera	512	46,54	1.329	1.163	1.034	416
7. Navata i Canelles	319	29	828	725	644	582
8. Ordis	215	19,54	558	488	434	245
9. Roses	994	90,36	2.581	2.259	2.008	1.952

¹² E. Fernández Pinedo a *Crecimiento económico y transformaciones sociales en el País Vasco 1100-1850*, Madrid, 1974, p. 83, fixa la taxa mitjana de natalitat durant la segona meitat del segle XVIII en un 40 per mil. Per la seva banda, B. Vincent a "Recents travaux de démographie historique en Espagne (XVI-XVIII)", *Annales de Démographie Historique* (1977), pp. 463-491, en base a diferents treballs locals dóna taxes lleugerament superiors: 43,8 per mil per al 1768, 43,2 per mil per al 1787 i 42, 3 per al 1797.

	Bateigs	Mitjana	Població teòrica			Cens
	1783-93	anual	35‰	40‰	45‰	1787
10. Ventalló	258	23,45	670	586	521	402
11. Sta. Coloma de Farners	1.353	123,00	3.514	3.075	2.733	2.425
12. Lloret de Mar	1.713	155,72	4.449	3.893	3.460	2.573
13. Montagut i Torralles	694	63,09	1.802	1.577	1.402	828
14. Tortellà	872	79,27	2.264	1.981	1.761	1.488
15. Arbúcies	870	79,09	2.259	1.977	1.757	904
16. Llagostera	889	80,81	2.308	2.020	1.795	1.592
17. St. Feliu de G.	2.844	258,54	7.386	6.463	5.745	5.090
18. St. Salvador de B.	165	15	428	375	333	191
19. Sta. Pau	757	68,81	1.966	1.720	1.529	1.788
20. Bordils	178	16,18	462	404	359	438
21. Salt	303	27,54	786	688	612	255
22. Monells	191	17,36	496	434	385	318
23. Canet de Mar	1.654	150,36	4.296	3.759	3.341	3.356
24. Amer	910	82,72	2.363	2.068	1.838	1.498
25. Olot i St. Crist.	5.708	518,90	14.825	12.972	11.531	9.146

FONTS: Les sèries de baptismes del 1 al 10 provenen de Miquel Planas, *La població a l'Alt Empordà al Règim demogràfic Antic*, Tesi de llicenciatura (UAB), 1985; l'onze procedeix de J.M. Millas i F. Rabassa, *Historia de Santa Coloma de Farnés y su comarca*, Santa Coloma de Farners, 1950; el dotze, de F. Campdera, *Indagación estadística acerca de la reproducción y mortalidad en la ciudad de Gerona y en la villa de Lloret de Mar en el siglo ultimo y en los siete primeros años del actual*, Barcelona, 1849; la resta de sèries són d'elaboració pròpia.

QUADRE IV. *Taxes de natalitat en base al cens de Floridablanca*

Agullana	117,99	Castelló d'Empúries	44,96
Borrassà	55,78	L'Escala	64,08
Cabanes	50,16	La Jonquera	111,87
Navata i Canelles	49,82	Sant Feliu de Guíxols	50,79
Ordis	79,75	St. Salvador de Bianya	78,53
Roses	46,29	Sta. Pau	38,48
Ventalló	58,33	Bordils	36,94
Sta. Coloma de F.	50,72	Salt	108,00
Lloret de Mar	60,52	Monells	54,59
Montagut	76,19	Canet de Mar	44,80
Tortellà	53,27	Amer	55,22
Arbúcies	87,48	Olot i St. Cristòfol	56,73
Llagostera	50,76		

De les 25 poblacions examinades només 4 (Castelló, Sta. Pau, Bordils i Canet de Mar) tindrien una població entre les plausibles taxes del 35 i 45 per mil. Les taxes amb un nombre de població igual al cens de 1787 i amb el número de bateigs dels llibres parroquials (quadre IV) resulten, en la majoria dels casos, inversemblants. En llocs com Agullana 117 per mil, Salt 108 per mil i La Jonquera 111 per mil són completament increïbles. En realitat, el nomenclàtor de 1790 ja ens avisà dels dèficits que, en aquestes poblacions, tenia el cens de Floridablanca: a Agullana registrava 600 ànimes de comunió quan el cens del 1787 contemplava només 443 habitants; a Salt eren 368 ànimes davant els 255 habitants i a La Jonquera eren 620 les ànimes davant dels 416 habitants reconeguts en el cens.

Els correctors que ens proporcionen els mateixos càlculs de les poblacions teòriques en base a les taxes de natalitat del 35, 40 i 45 per mil ens portaria a concloure que per al total de les 25 poblacions del bisbat de Girona caldria aplicar uns índexs de 122'29, 137'50 i 157'24 en relació amb les xifres del cens preses com a base 100.¹³

L'exemple de les comarques del bisbat de Girona demostra que en les

¹³ Índexs elaborats a partir de la suma de les poblacions teòriques d'aquestes 25 parròquies: 50.604 h. (si s'aplica una taxa de natalitat del 35 per mil), 56.933 (40 per mil) i 65.064 (45 per mil).

avaluacions del creixement demogràfic català del set-cents no tan sols cal criticar i revisar a l'alça els recomptes del primer vicenni, sinó que també el cens de 1787

("punt d'arribada" que sovint s'utilitza en les comparacions) presenta errors de càlcul per defecte en una proporció molt major del que deien les estimacions de Pierre Vilar i Francisco Bustelo.¹⁴

¹⁴ Vilar substitueix els 870.000 h. a una xifra "idònia" de 900.000; mentre que Bustelo basa les seves estimacions en tres possibilitats: 870.000, 900.000 i 930.000 habitants.

APÈNDIX. *Nomenclàtor de ciutats, viles, llocs, vilatges i veïnats del bisbat de Girona*

N.B. S = Senyoria secular. R = Senyoria reial. E = Senyoria eclesiàstica. M = Senyoria mixta.

Arenys de Mar	S	3.300	Canet de Mar	S	2.800
Arenys de Munt	S	1.800	Calabuig	S	253
Arbúcies	S	2.000	Siurana i Baseia	R	300
Ermadàs	R	50	Castelló d'Empúries	S	3.000
Arenys d'Empordà	S	170	Cadaqués	S	1.500
El Far	S	250	Capmany	S	500
Agullana	S	600	Cantallops	S	400
Avinyonet de Puigventós	R	300	Cabanes	S	370
L'Armentera	S	480	Queixàs	R	111
Empúries	S	130	Cabanelles	R	100
Albons	S	280	Canelles	S	25
St. Llorenç de les Arenes	E	80	Camallera	R	170
Ausinyà	R	45	Canet de Verges	R	70
Argelaguer	R	500	Colomers	E	310
Amer	R	1.400	Cassà de Pelràs	R	100
Anglès	S	512	Casavells	R	200
Aiguaviva	R	500	Corçà	R	450
Adri	R	120	Cruïlles	R	400
Blanes	S	300	Calonge	S	1.500
Breda	E	400	Campllong	R	250
Bàscara	E	265	Cassà de la Selva	R	1.400
Biure	S	200	Castellar de la Selva	R	90
Boadella	S	182	Cornellà de Terri	R	200
Borrassà	S	550	Corts	R	140
Bordils	R	400	Crespià	M	300
St. Feliu de Boada	R	44	Castellar de la Muntanya	S	220
Begur	R	900	Camprodon	R	1.300
Borgonyà	R	150	Creixenturri	R	150
Banyoles	E	2.000	Capsec	R	220
Beuda	R	250	Castellfollit de la Roca	S	240
Besalú	R	950	Cogolls	R	212
Bolós	R	82	Constantins	S	245
Beget	R	360	La Cellera de Ter	S	693
Begudà	S	400	Castanyet	S	200
Batet	S	440	Canet d'Adri	R	310
La Barroca	S	120	Cartellà	R	160
Brunyola	S	330	Delfià	E	20
Bescanó	R	350	Dosquers	S	140
Caldes de Malavella	S	650	Domeny	R	340
Caulès de Vidreres	S	50	Espolla	S	500
Calella	S	2.000	L'Estela	R	90

Espinavessa	S	160	Les Escaules	S	218
L'Escala	S	1.800	Llers	S	1.300
L'Estartit	R	70	Llavanera	R	30
Esclanyà	R	60	Lledó	R	750
Esponellà	S	250	Llampaies	R	160
El Mort	R	25	La Tallada	R	162
El Torn	R	250	La Pera	R	345
Estanyol	R	340	Llevià	R	67
Girona	R	7.113	Llaneres	R	140
Gaserans	S	360	La Bisbal	E	1.700
Grions	S	200	Llofriu	E	200
Garrigàs	R	200	La Vall d'Aro	R	550
Galliners	S	260	Llagostera	S	1.400
Garriguella	S	800	Llambilles	R	300
Garrigoles	R	200	La Mota	R	118
Gualta	R	240	Llorona	R	200
Granollers de Rocacorba	S	270	Lligordà	R	80
Ginestar	R	100	La Miana	R	146
Gaüses	S	160	La Vall de Bac	R	200
Fornells de la Selva	R	400	Llanars	R	400
Franciac	R	200	La Cot	R	400
Fogars de Tordera	S	150	Les Planes	R	700
Fortià	S	200	La Pinya	S	300
Figuères	R	4.000	Les Preses	E	800
Fallines	R	180	Les Encies	R	200
Flassà	R	300	Llorà	R	200
Foixà	S	350	Les Serres	R	130
Fonolles	S	86	Malgrat	S	1.400
Fontclara		70	Maçanes	S	600
Fontanilles	R	80	Martorell de la Selva	R	150
Fonteta	R	300	Maçanet de la Selva	S	650
Fitor	R	96	Medinyà	R	310
Fenals d'Aro	R	70	Mollet d'Empordà	R	180
Fontcoberta	R	340	Masarac	E	140
Fares	R	30	Maçanet de Cabrenys	R	1.100
Falgons	R	200	Montiró	S	100
Finestres	R	100	Marenyà	R	45
Hostalric	S	800	St. Joan de Mollet	R	180
Jafre de Ter	R	269	Matajudaica	E	70
Juià	R	380	Monells	R	200
Joanetes	S	400	Madremanya	R	412
Lloret	E	2.000	Millàs	R	40
Liost	S	40	Miànegues	R	150
Llança	E	1.000	El Marllant	R	30
La Jonquera	S	620	Mata	R	50
La Vajol	S	50	Maià de Montcal	R	350
L'Estrada	S	100	Mieres	R	800

Montagut	S	330	Riudellots de la Selva		500
Molló	E	650	Reminyó	S	200
Montfullà	R	160	Riumors	S	200
Montcal	R	200	Roses	R	1.200
Mont-ras	E	450	Rabós d'Empordà	R	260
Navata	S	500	Romanyà d'Empordà	S	160
Nostra Sra. dels Arcs	S	50	Raset	R	30
Nostra Sra. de les Escales	R	40	Rupià	E	360
Nostra Sra. de la Cot	R	30	Romanyà de la Selva	R	140
Horsavinyà	S	250	Regencós	R	250
Les Olives	E	130	Riudellots de la Creu	R	96
Orriols	S	220	Rabós de Terri	R	140
Els Horts	S	100	Ribelles	R	30
Ordis	S	400	Rocabruna	R	300
Orfes	S	225	Ridaura	E	1.000
Ollers	S	170	Rocacorba	R	40
Oix	S	650	Riudarenes	S	620
Olot	M	10.500	St. Pere de Riu	S	250
Palafolls	S	600	St. Cebrià de Vallalta	S	200
Palau de Sta. Eulàlia	R	170	St. Pol de Mar	S	700
Pineda	S	1.600	St. Iscle de Vallalta	S	200
Pau	S	300	St. Pere Desplà	S	30
Palau-Saverdera	S	445	St. Feliu de Buixalleu	S	400
Port de la Selva	E	440	Sils	S	300
St. Pere de la Vall	E	30	St. Esteve de Guialbes	S	230
Pedret i Marzà	M	100	St. Marçal	S	40
Pincaró	S	150	St. Andreu	R	20
Peralada	S	1.400	St. Miquel de Fluvià	E	200
Pontós	S	350	St. Tomàs de Fluvià	E	50
Parets d'Empordà	S	94	St. Pere Pescador	S	650
Púbol	S	200	Selva de Mar	E	600
Parlavà	E	200	Colera	E	180
Palau-sator	R	180	St. Silvestre de la Valleta	S	24
Peratallada	R	300	St. Quirze de Colera	S	70
Pals	R	960	St. Climent Sescebes	S	375
Palafrugell	E	2.000	Sta. Cristina de Canadal	S	30
Palamós	S	1.100	St. Julià de Tors	S	40
Palol d'Onyar	R	125	St. Feliu de Cabrils	R	60
Palol de Revardit	R	171	St. Miquel de Fontfreda	R	80
Pujals dels Pagesos	R	100	St. Andreu d'Oliviera	R	70
Pujals dels Cavallers	R	76	Els Vilars	R	60
Porqueres	E	200	St. Llorenç de la Muga	S	800
Puigpardines	S	196	Albanyà	S	200
Pujarnol	R	140	St. Pau de Figueres	R	4
Palau Sacosta	S	228	Sta. Llogaia d'Alguema	R	130
Pont Major	R	319	Cistella	R	470
Quart	R	300	St. Martí Sesserres	R	140

Saus	R	188	Sales de Llierca	S	159
St. Mori	R	300	St. Miquel de Monteia	S	50
Cervià	R	600	Sadernes	S	300
Saldet	S	50	Sta. M ^a d'Entrepèeres	R	30
Viladamat	S	150	St. Andreu de Gutarriu	R	30
Sant Jordi Desvalls	E	494	St. Feliu de Riu	R	40
Celrà	R	353	St. Miquel d'Hortmoier	R	30
St. Martí Vell	R	320	St. Aniol d'Aguges	R	30
La Sala	S	62	St. Martí de Toralles	S	20
St. Iscle d'Empordà	R	74	St. Feliu del Bac	R	30
Serra de Daró	R	137	St. Miquel d'Avellanacorba	R	30
St. Sadurní de l'Heura	R	450	St. Miquel de la Pera	S	200
St. Cebrià de Lladó	R	150	St. Sebastià de Monars	R	20
St. Pol de la Bisbal	E	189	St. Andreu de Bestracà	R	30
St. Climent de Peralta	R	140	Setcases	R	350
St. Feliu de Boada	R	180	St. Salvador de Bianya	E	300
St. Joan de Palamós	S	380	St. Ponç d'Aulina	E	30
St. Cebrià dels Alls	R	100	St. Pere Espuig	R	272
Sta. Cristina d'Aro	R	320	St. Martí de Solomai	R	30
St. Feliu de Guixols	R	3.000	Sta. Margarida de Bianya		225
Solius	R	150	St. Joan les Fonts	S	780
Sta. Seclina	S	60	St. Andreu/Socarrats	S	50
St. Andreu de Salou	R	220	St. Cristòfol les Fonts	R	461
Sta. Pellaia	R	140	St. Pere Sacosta	R	30
St. Mateu de Montnegre	R	150	St. Privat de Bas	S	1.000
St. Andreu de Terri	R	50	St. Esteve de Bas	S	1.500
Sta. Llogaia de Terri	S	180	St. Miquel de la Pineda	R	50
St. Esteve de Sors	R	150	St. Iscle de Colltort	R	250
Sta. M ^a de Camós	R	150	St. Feliu de Pallerols	R	1.080
Camós	R	300	St. Esteve de Llémèna	S	220
St. Pere de Guèmol	R	30	St. Martí de Llémèna	R	200
Serinyà	R	682	St. Julià de Llor	R	80
Brió	R	35	St. Climent d'Amer	R	240
Centenys	R	108	St. Julià de Lloret	R	30
Sous	E	6	St. Ginés Sacosta	R	40
St. Miquel de Bassegoda	R	30	Sta. Coloma de Farnés	S	1.800
St. Martí de Corsavell	R	30	St. Miquel de Cladells	S	157
Ventajol	R	30	St. Pere Cercada	S	80
S'Agaró	R	140	St. Iscle de Sauleda	S	30
St. Martí de Capellada	R	80	St. Martí de l'Esparra	S	190
St. Miquel de Campmajor	R	340	Salitja	R	150
St. Martí de Campmajor	R	40	St. Dalmai	S	250
Sta. M ^a de Freixe	R	100	Salt	R	368
El Sallent	E	150	Sta. Eugènia	R	170
Sta. Pau	S	900	Sarrià	R	420
St. Martí	E	50	St. Ponç	R	12
St. Julià del Mont	R	10	St. Gregori	R	600

Montcal	R	30	Vilanant	S	340
St. Joan de Montbó	R	30	Vilarig	S	240
St. Medir	R	180	Vilademires	R	75
St. Julià de Ramis	R	250	Viladesens	R	225
St. Amanç	S	30	Vilaür	S	220
St. Martí Sapresa	S	255	Vilarobau	E	150
St. Daniel	R	91	Ventalló	S	400
St. Mateu de Valldevià	R	40	Vallveralla	R	70
St. Aniol de Finestres	S	250	Viladamat	S	200
Tossa	E	2.000	Belcaire	R	250
Tordera	S	1.700	Ullà	E	250
Terradelles	S	84	Verges	R	650
Torroella de Fluvià	S	150	Vilopriu	R	271
Tàpies	R	100	Ultramort	E	160
Terrades	S	500	Ullastret	R	300
Tonyà	R	10	Vullpellac	S	350
Taravaus	R	100	Vilallonga de Ter	R	700
Torroella de Montgrí	R	2.200	Vall-llobrega	S	180
Torto	R	275	Bell-lloc	R	60
Torrent i Torrentí	R	215	Usall	R	80
Tortellà	S	750	Vilavenut	R	100
Talaixà	S	50	Viladami	S	60
Tegurà	E	110	Vilert	R	265
Talaià	R	110	Vallcanera	S	180
Vidreres	S	660	Vilanna	R	268
Vallmanya	S	40	Vilablareix	R	230
Vilafreser	R	177	Vilobí d'Onyar	R	500
Villamarí	S	200			
Vilademuls	S	130			
Vilajoan	R	40			
Vilamallà	R	220			
Vilamacolum	E	80			
Vilacolum	S	76			
Vilatenim	S	110			
Vila-sacra	E	192			
Vilanova de la Muga	S	180			
Vilajuïga	S	40			
Vilamaniscle	S	160			
Vilarnadal	S	140			
Vilabertran	S	500			
Vilafant	R	210			

LA POBLACIÓ DEL BISBAT DE GIRONA A FINALS DE L'ANTIC RÈGIM*

Introducció

L'estudi del poblament català entre final del segle XVIII i començament del segle XIX topa amb la manca de fonts demogràfiques d'abast general amb garanties de fiabilitat que permetin seguir l'evolució entre el punt de partida que significa el cens de Floridablanca de 1787 i el punt d'arribada del primer cens oficial d'Espanya de 1857.

Els recomptes intermedis, tant de Catalunya com del conjunt de l'Estat, no porporcionen gaire seguretat. Vicente Pérez Moreda ha rebutjat les xifres —acceptades durant molt de temps— de Miñano (1826) i Moreau-Madoz (1834) per considerar-les inadmissibles a la vista de les taxes que resulten, taxes més elevades precisament en el primer quart de segle, coincidint il·lògicament amb la crisi de 1800-1814.¹ Per Catalunya les dades subministrades per Josep Iglésies:² cens de Frigola de 1824 i les dades aportades per Galobardes i Madoz, han estat qüestionades per Joan Rebagliato,³ i també resulta difícil d'acceptar-les en raó de les taxes de creixement resultants.⁴ Altrament, Pierre Vilar⁵ ha procedit a la crítica dels empadronaments de 1797, 1819, 1822 i 1826.

* Article publicat conjuntament amb Miquel Planas a *Manuscrits*, n° 7, 1988, pp. 71-102.

¹ Pérez Moreda considera més fiables el cens electoral de 1822 (11,6 milions d'habitants) i el cens per formar la divisió provincial de 1833 (12,2 milions). Vegeu *Las crisis de mortalidad en la España interior (siglos XVI- XX)*, Madrid, 1980, p. 403.

² Iglésies, J., "Indagaciones sobre la población de Catalunya en la primera mitad del siglo XIX", *Memoria de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, XXXVII (1967), pp. 383-482.

³ J. Rebagliato, *Història de Catalunya. Salvat*, Vol. V (1978), p. 3 ss.

⁴ Agafant els recomptes en habitants, l'evolució seria la següent:

Anys	Població total	Taxa Mitjana anual de creixement
1787	875.388 h	1787-1830: 0,21
1830	960.967 h	1831-1842: 0,75
1842	1.052.216 h	1843-1857: 2,95
1857	1.652.611 h	

Resulta, per tant, inversemblant la taxa del període 1843-1857.

⁵ P. Vilar, "Essai d'un bilan démographique de la periode 1784-1814 en Catalogne", *Annales de Démographie Historique* (1965), pp. 53-65; i "Quelques problèmes de démographie historique en Catalogne et en Espagne", *Annales de Démographie Historique* (1965), pp. 11-30.

Com alternativa, Jordi Nadal⁶ i Pierre Vilar⁷ a partir del moviment vegetatiu reflectit en els registres sacramentals han estudiat la crisi del començament del vuit-cents en la demografia catalana. Si a l'Espanya interior es pot parlar d'una crisi general entre 1800 i 1814,⁸ a Catalunya l'inici de la crisi cal remuntar-lo a l'esclat de les hostilitats de la Guerra Gran (1793). Pierre Vilar, en analitzar el moviment de la població de Barcelona, constata crisis de mortalitat en els anys 1793-95, 1800-03 i 1809-12. Jordi Nadal proposa l'estudi del moviment de 43 localitats catalanes entre 1787 i 1815; d'acord amb això, la població hauria passat de 83.558 ha. (població de la mostra) el 1787 a un total de 100.050 ha. el 1815, significant una taxa anual de creixement del 0,69%, més baixa, segons Nadal, que no la corresponent al període 1717-1787.⁹

Una segona alternativa ha estat l'explotació de les sèries censals a nivell local. En els casos de Reus¹⁰ i Girona¹¹ s'ha pogut estudiar amb detall les trajectòries poblacionals i ha restat palesa en ambdues ciutats la importància de la immigració rural en la recuperació demogràfica posterior a la Guerra del Francès.

Per tal de trobar algun pilar intermedi entre 1787 i 1857 hem explorat les possibilitats de l'Arxiu Diocesà de Girona, puix que per períodes anteriors ja s'ha comprovat la utilitat dels recomptes eclesiàstics per cobrir els forats existents.¹²

La recerca ha donat els fruits següents: tres recomptes per ànimes de comunió del bisbat, el primer és de 1790 i porta el nom de *Nomenclátor de los pueblos del obispado*, el segon és de 1852 i n'hi ha un tercer sense data i a més molt incomplet.¹³ Així mateix, hem trobat un cens de l'any 1839 que dona el

⁶ J. Nadal, "Les grandes mortalités des années 1793 à 1812: effets à long terme sur la démographie catalane" en *Problèmes de mortalité. Actes du Colloque International de Démographie Historique*. Liège, 1963. París, 1965, pp. 409-421.

⁷ P. Vilar, "Essai d'un bilan..." (1965).

⁸ V. Pérez Moreda, *Las crisis...* (1980), pp. 375 ss.

⁹ Aquesta taxa, però, estaria dintre els màxims i mínims proposats per F. Bustelo per al període 1717-1787 a Catalunya (de 0,50 a 0,70%), vegeu "La población de Catalunya en el siglo XVIII", *Hacienda Pública Española*, n° 38 (1976), pp. 81-91.

¹⁰ J. Andreu, *La crisi de l'Antic Règim a Reus: població, economia i societat entre 1750 i 1850*. Tesina, UAB, 1985 (2 vols.), vegeu vol. I, pp. 33 ss.

¹¹ A. Simon, "Girona a comienzos del Ochocientos. Inmigración y crecimiento demográfico", *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, Barcelona, 1984, vol. I, pp. 133-139, i R. Alberch i N. Castells, *La població de Girona (segles XVI-XX)*, Girona, 1985, pp. 107 ss.

¹² A. Pladevall ha publicat tres censos del Bisbat de Vic, de 1626, 1685-86 i 1780: "Un cens general de Catalunya fins ara desconegut", *Ausa* (1973), pp. 3-13; "El bisbat de Vic entre els anys 1685 i 1686", *Ausa* (1976), pp. 44-62; i "Un cens demogràfic i econòmic del Bisbat de Vic de 1780", *Revista Catalana de Geografia* n° 4 (1978), pp. 577-616. També R. Alberch i A. Simon han publicat "El cens de 1595. Bisbats de Solsona, Vic i Alt Urgell", *Revista Catalana de Geografia*, n° 9-16 (1980-81), pp. 80-103.

¹³ Les referències dels tres recomptes són respectivament: Arxiu Diocesà de Girona (ADG) Sec. S, llig. 468; Sec. S llig. 461; Sec. C llig. 83. La part del "Nomenclátor" de 1790 corresponent a la comarca de la Garrotxa fou editat per J. Clara, "El poblament de la Garrotxa a les darreries del segle XVIII. El nomenclátor Diocesà de 1790", *Annals del Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i*

nombre de veïns i d'ànimes, aquest cens, segons es llegeix en una nota, "Fue copiado ni más ni menos según los registros de la Policía".¹⁴ Però, sens dubte, el millor recompte és una estadística de l'any 1818 recollida com *Sumario de las personas que hay en todo el Obispado*, que detalla la distribució per edat i sexe de cadascuna de les parròquies.¹⁵

La motivació per la qual es va elaborar el cens de 1818 ja ens parla de la seva fiabilitat. El *Sumario* fou realitzat pels capellans de la Diòcesi, després que l'Intendent del Principat ho demanés al Bisbe, precisament per la poca credibilitat que li mereixien a l'Intendent les dades enviades pels ajuntaments:

Como las circunstancias de la Guerra obstruyeron los medios y el modo de llevar un Padrón General de la Provincia, y los incendios y saqueos han extinguido a la par de otros riesgos de aquélla, los documentos, libros y hombres, no puede saberse con certeza la población fija del Principado (...). En este concepto y para confrontar con las noticias no muy conformes que tengo recibidas de los Ayuntamientos, del número de individuos que habitan en Cataluña, ruego a V. II^a se sirva circular reservadamente a los Curas Párrocos de la Diócesis de su cargo remitan a V. II^a con el mismo secreto una certificación del número de feligreses que estén en su respectiva parroquia.¹⁶

La millora del recompte eclesiàstic respecte als padrons municipals es pot constatar bé amb l'exemple de Girona: aquest cens dóna un total de 7.426 habitants, quan el resum del padró de la ciutat n'ofereix només 5.349.¹⁷

Respecte al cens de Floridablanca de 1787 i als primers censos oficials de 1857 i 1860 —punts de referència i comparació amb el cens que ara aportem—, cal dir, pel que fa al primer, que si bé ha tingut generals crítiques favorables quant al conjunt de les seves dades, en canvi, algunes anàlisis locals i comarcals suggereixen que el dit cens no proporciona gaire seguretat més enllà d'un emmarcament general. Aquesta és la constatació de Miquel Planas per 12 parròquies de l'Alt Empordà¹⁸ i de Jordi Andreu pel cas de Reus,¹⁹ resultant de contrastar la relació de masculinitat i la taxa de natalitat; i també de Josep Clara per la comarca de la Garrotxa en comparar el cens de Floridablanca amb el recompte eclesiàstic de 1790 —abans citat—, aquest aporta una xifra de 2.231 persones de més en relació al del 1787, i aquesta diferència en la realitat hauria

comarca (1980-81), pp. 61-67. El nomenclàtor es troba publicat en l'article precedent d'aquest volum.

¹⁴ ADG, sec. S, llig. 468. Ens sembla molt deficitari.

¹⁵ ADG, Sec. C, llig. 83. El document del cens sembla oferir algun dubte sobre la seva datació, però aquest s'esvaeix amb el document citat a la nota següent —la petició de l'Intendent al Bisbe per tal d'elaborar el cens— la qual data del 22 de juny de 1818.

¹⁶ ADG, Sec. C, llig. 74, n. 61.

¹⁷ Vegeu A. Simon, *La crisis del Antiguo Régimen en Girona*, Bellaterra, 1985, p. 69.

¹⁸ M. Planas, *La població de l'Alt Empordà al règim demogràfic antic*, Tesina, UAB (2 vols.), vol. I, pp. 58 ss.

¹⁹ J. Andreu, *La crisi...* (1985), vol. I, pp. 11 ss.

de significar un augment superior, car hi manquen els infants de 0 a 9-10 anys, no tinguts en compte pel fet de no ser ànimes de comunió.²⁰

Pel que fa al cens de 1857, gaudeix també de bona crítica entre historiadors i demògrafs: "Parece que las cantidades del mismo no emanan de la coercitiva estatal sino, en general, de la buena voluntad y sincera colaboración ciudadana", escriu Amando Melón fent referència a l'advertència preliminar del cens.²¹ Però, tal com assenyala Jordi Nadal, això és degut en part a la manca de censos fidedignes entre 1787 i 1857.²²

El cens de 1818, possibilitats i problemes.

Marc geogràfic i aspectes tècnics. Aquest cens de 1818, del que acabem de fer-ne presentació, té, tot i l'elevat grau de confiança que ens mereix, algunes característiques i mancances que en dificulten un estudi complet.

El primer gran problema que presenta és el dels límits geogràfics: la no concordança del bisbat de Girona amb les altres divisions del territori, com són les comarques, vegueries, partits judicials o províncies. Així, doncs, si pretenem fer l'evolució de la població a nivell comarcal (a fi de facilitar la comparació amb els censos de 1787 i 1860, ben estudiats per J. Iglésies)²³ s'han d'eliminar les poblacions de la comarca del Maresme i del Ripollès al cens de 1818 i vigilar que alguns pobles de la Garrotxa i la Selva no hi manquin o que alguns de les comarques limítrofs hi estiguin.

De totes maneres, segons P.M. Quintanilla,²⁴ al 1860, dels 311.158 habitants de la Província de Girona, 278.358 pertanyien a la Diòcesi, la resta estaven repartits entre la Diòcesi de Vic i la d'Urgell, ja que a les de Barcelona i Solsona hi correspon un nombre ínfim. D'altra banda, dels habitants de la Diòcesi sols una petita part no pertanyen a la província de Girona, hi corresponen a la de Barcelona, que ja hem eliminat amb la supressió dels pobles del Maresme del nostre estudi. Així, si bé no hi ha exactitud si una bona dosi de confiança, sobretot quan estudiem l'evolució comarcal de la població. I si hi ha errades, que no poden ser molt importants, mai no seran per excés, sinó per defecte, en haver habitants de la província que pertanyen a altres diòcesis.

Si descendim a nivell local, als pobles, ens trobem amb una altra dificultat.

²⁰ J. Clara, "El poblament de la Garrotxa..." (1980-81).

²¹ A. Melón, "Los censos de población en España, 1857-1940", *Estudios Geográficos*, nº 42 (1951), p. 213.

²² J. Nadal, *La población española*, Barcelona, 1966, p. 133.

²³ J. Iglésies, *El cens del comte Floridablanca de 1787, part de Catalunya*, Barcelona, 1969, que n'és la transcripció literal amb lleugeres modificacions. Recordem que P. Vilar a *La Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, 1966, també en féu un estudi complet amb rectificacions pel que fa a les xifres globals i a certes zones. J. Iglésies, *Catalunya ara fa cent anys*, Barcelona, 1961.

²⁴ P. M. Quintanilla, *La Provincia de Gerona. Datos estadísticos*, Girona, 1865.

El diferent grau de fiabilitat que poden tenir els censos de 1787 i 1857, realitzats amb mètodes, finalitats i garanties tècniques diferents,²⁵ es pot veure agreujat per la inclusió en una data intermitja d'unes dades obtingudes no a través de les autoritats administratives, sinó de les eclesiàstiques, amb mètodes també diferents, a més de tenir un marc local distint: en els censos de l'administració és el poble i el seu terme municipal qui regeix i els llogarrets i agregats dins el mateix hi estan inclosos; en canvi, en els censos eclesiàstics és la parròquia i les seves sufragànies la base del recompte i es pot escaure que no coincideixin amb el terme municipal.

D'aquí ve la necessitat d'anar molt en compte i el fet que nosaltres no descendirem massa al fet local, i quan ho farem prendrem el màxim de precaucions, com és el cas de buscar les taxes de natalitat per saber la confiança dels diferents recomptes: l'elaboració de la taxa es fa a partir de la població del poble i dels agregats. Precaucions primordials quan descendim a nivell local i pretenem fer-ne extrapolacions.

D'altra banda, el cens en si té unes mancances que dificulten el seu estudi en termes estadístics, com és la poca precisa distribució en edats de la població, la manca de diferenciació per estat matrimonial i edat (tan important per saber l'edat al matrimoni i els percentatges de viudesa), la manca de regularitat en els intervals, que ens indiquen un cens realitzat amb mètodes i sistemes bastant rudimentaris, en comparació amb el posterior de 1857 (o el mateix de la policia de 1832-33). I també cal anar en compte amb un elevat nombre d'exempts que podien ser personal militar o religiós, però també persones que prestaven els seus serveis especials en determinats moments i entraven en aquesta categoria, mariners.²⁶

Fiabilitat

Masculinitat. Les taxes de masculinitat ens revelen uns bons resultats, dintre dels límits de credibilitat establerts per L. Henry²⁷ per recomptes antics. Tanmateix s'observa una relació deficitària pel que fa al conjunt d'elements masculins. J. Iglésies observa per 1787²⁸ uns coeficients de masculinitat correctes,

²⁵ Ja ho apunta clarament J. Iglésies a *Indagaciones sobre la población de Catalunya en la primera mitad del siglo XIX* (1967), recalcant que no es poden fer comparacions entre censos d'èpoques estadístiques diferents, el de 1787 marcava el final d'una etapa, mentre el de 1857 n'encetava una de plenament estadística, amb mètodes, tècniques i objectius completament diferents.

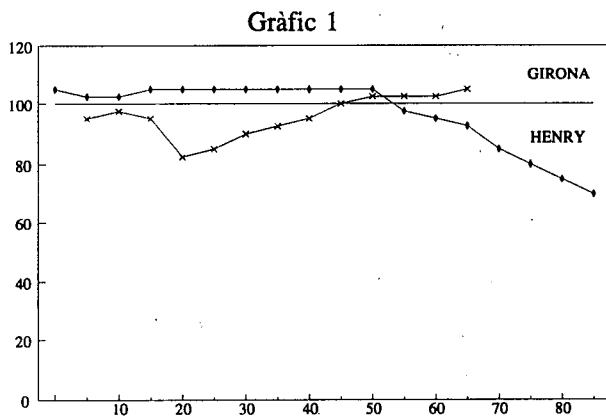
²⁶ Com sembla ser el cas de nombrosos recomptes amb finalitats fiscals de l'època preestadística on a més de les classes privilegiades, noblesa i clergat, certs sectors que podien oferir els seus serveis en casos determinats, com mariners (o banquers) podien quedar exclosos sense cap indicació específica.

²⁷ L. Henry, *Manual de demografia històrica*, Barcelona, 1983.

²⁸ J. Iglésies, op. cit. Cal diferenciar el percentatge de la relació o taxa com l'entendem aquí: el nombre d'homes que hi ha per cada cent dones.

de 48,48% en el conjunt i de 49,34% fins als 7 anys. En les edats intermitges i actives hi ha una clara supremacia femenina, que es podria deure a omissions en el censament dels homes, com remarca Iglésies i com semblaria ser per l'estudi dels exempts als pobles costaners, que correspondrien a mariners que fan serveis per a les autoritats. També es pot deure aquest fet a una mobilitat temporal de població.

El fet és que al 1818 hi ha també una taxa de masculinitat que s'acosta al 95 (que correspondria a un coeficient o percentatge d'efectius masculins de 48,72%). Podem precisar aquesta taxa per edats del conjunt del bisbat en el Quadre I i el Gràfic 1 on es relacionen amb el model proposat per Henry.

QUADRE I. *Taxa de masculinitat del Bisbat de Girona*

0- 7 anys	97
7-16 anys	99
16-25 anys	83
25-40 anys	92
40-50 anys	100
50-85 anys	105

A més de la confiança que ens mereix el cens en aquest aspecte podem observar un dèficit d'homes sobretot a les edats actives, de 16 a 25 anys, que es pot deure a les exempcions esmentades però també al dèficit provocat per la Guerra del Francès, en les edats actives, de 16 a 25 anys (però també de 25 a 40 encara que en menor grau), ja que s'observa tant a les comarques de la costa com a les de l'interior (Quadre II). Pel que fa al lleuger dèficit del grup 0-7

anys és degut a l'elevada mortalitat infantil que afectaria en major grau els nens, que en principi tenen des del naixement una relació favorable: de cada cent nenes nascudes en neixen cent-cinc nens.

QUADRE II. *Taxes de masculinitat per comarques. 1818*

	0-7 anys	16-25 anys	Totes edats
Alt Empordà	97	86	97
Baix Empordà	99	88	100
Gironès	99	83	96
La Selva	97	94	99
La Garrotxa	90	69	98

Taxes de Natalitat. Segons les dades del cens de 1860, la població de les comarques gironines tindria una taxa de natalitat d'entorn el 35%, i segons M. Livi Bacci,²⁹ entre d'altres, la natalitat de la població espanyola en l'anomenat règim demogràfic antic giraria entorn del 35 i 45%; i podríem dir que una taxa de natalitat superior al 50% estaria fora dels límits biològics d'una població d'aquestes característiques.

Aquests marges possibles per les poblacions antigues ens permeten calcular o mesurar la fiabilitat dels diferents censos de població, ja que fins a l'època estadística no es pot seguir l'evolució de les taxes de natalitat solament relacionant les xifres dels naixements amb les de la població, ja que una oscil·lació en el recompte (un dèficit d'un cens) pot produir unes taxes completament artificials i inversemblants que distorsionin tota l'evolució.

Així ens acontentarem de treballar les taxes de natalitat d'acord amb les dades de naixements que posseïm per la comarca de l'Alt Empordà³⁰ per comprovar la fiabilitat dels censos entre el de 1787 i el de 1860, més estudiats.

²⁹ M. Livi Bacci, "Fertility and Nupciality Changes in Spain from the late 18th to the early 21th Century" a *Population Studies*, XXII, 1968, n° 1, pp. 83-102 i n° 2 pp. 211-234. Vegeu també les llistes europees de taxes demogràfiques a M. W. Flinn, *The European Demographic System, 1500-1820*, Brighton, 1981.

³⁰ M. Planas, *La població...* (1985).

QUADRE III. Taxes de natalitat de diverses parròquies empordaneses i Girona

	Mitjana naixem. 1785-9	Població 1787	Taxa de natalitat	Mitjana naixem. 1816-20	Població 1818	Taxa de natalitat	Mitjana naixem. 1831-35	Població 1833	Taxa natalitat	Mitja naixem. 1840-44	Població 1842	Taxa de natalitat
AGULLANA La Estrada	50	443	112'86	49	883	55'49	56	911	61'47	55	1.034	53'19
BORRASSA Creixell	28	479	58'45	27	509	53'04	30	780	38'46	33	654	50'45
CASTELLO Sant Joan	137	2.911	47'06	117	2.415	48'44	125	2.694	46	162	2.878	56'28
DARNIUS	--	859	--	28	859	32'59	32	680	46'39	43	695	61'87
L'ESCALA Sant Martí	86	1.383	62'18	90	1.939	46'41	--	--	--	41	2.212	18'53
LA JONQUERA	49	416	117'78	38	647	58'73	42	1.070	39'25	56	1.165	48'06
NAVATA Canelles	30	582	51'54	31	682	45'45	23	716	32'12	24	844	28'43
ROSES	95	1.952	48'66	86	1.510	56'95	99	2.568	38'55	129	1.948	66'22
VENTALLO Valveralla	26	483	53'83	21	562	37'36	--	--	--	22	384	57'29
GIRONA- Catedral	--	--	--	59	2.114	27'90	--	--	--	--	--	--
GIRONA- Sant Feliu	--	--	--	137	3.964	34'56	--	--	--	--	--	--
PROVINCIA DE GIRONA: Naixements 1860-64, mitjana quinquennal: 10.931 = 35‰ Població segons el cens de 1860: 311.158.												

FONTS: Censos, VILAR, P., ADG, AMF, QUINTANILLA, P. M. Naixements: M. PLANAS: *La població...*(1985).

Els censos i l'evolució de la població

Entre el cens de Floridablanca de 1787 i el primer cens modern de 1857 s'escolen setanta anys que es caracteritzen per la mala qualitat dels recomptes de població que produeixen un mal coneixement d'aquesta època tan important del nostre passat. La proliferació de censos, padrons i recomptes, realitzats per les més diverses institucions i amb un abast geogràfic diferent i una fiabilitat desigual, potser sigui un reflex clar en matèria estadística de la caiguda de l'Antic Règim, visible en tants d'altres aspectes, que revela la inoperància d'una administració i unes autoritats arrelades al passat i que veuen con les seves estructures i els mètodes de recompte i control no són apropiats a una societat que requereix una direcció completament diferent.

Així, J. Iglésies ha analitzat els censos generals de Catalunya per la primera meitat del segle XIX³¹ i ha arribat a la conclusió de la manca de confiança d'aquests recomptes i el poc aprofitament que es pot treure del seu estudi.³² Per les comarques de Girona, el cens del Bisbat de 1818 pot ser una pauta interessant per valorar els efectes de les guerres de canvi de segle —en especial la del Francès— a les nostres comarques i la posterior recuperació.

A l'Arxiu Municipal de Figueres es troba un cens de l'any 1833 realitzat per la Policia i que abraça tot el partit judicial de Figueres i del qual es conserven les respostes originals enviades per tots els pobles del partit. Havia de ser realitzat a nivell de tot Catalunya a través de les subdelegacions i delegacions de policia de tot el Principat, el conjunt de les quals havia de ser enviat amb un termini molt breu a la Superioritat de Madrid.³³ Hom coneix sols les dades de Figueres però seria interessant trobar a nivell local o als resums, les xifres d'aquest recompte per totes les comarques gironines o per tot el Principat.

Tradicionalment s'ha mantingut l'opinió d'un creixement important de la població catalana, i també de la gironina, a la primera meitat del s. XIX. I això es feia a partir de la comparació entre els dos censos que mereixien més confiança del règim antic, el de 1787 i el de 1857, tot i les dificultats de

³¹ J. Iglésies, "Indagaciones sobre la población..." (1967).

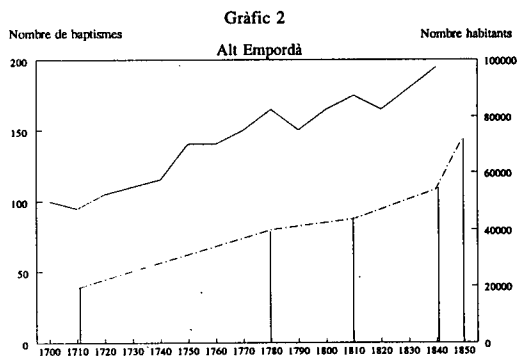
³² Aquestes fonts presentades per J. Iglésies són "Relación de pueblos de que consta el Principado de Catalunya, corregimientos y subdelegaciones en los que se halla dividido", publicat a Barcelona el 1824 (Frigola) amb una insuficiència per defecte i una clara imprecisió en estar enregistrat per focs. J. B. Galobardes, *Cataluña en mano*, Barcelona, 1831, amb una relació per veïns i una per habitants, sembla fortament defectiu si el comparem amb les dades empordaneses de 1833. P. Madoz al *Diccionario estadístico...*, publica la matrícula catastral de 1842, amb distribució per partits judicials. Tot i els seus dubtes presenta que és o sembla el més fiable dels presentats per J. Iglésies.

³³ Arxiu Municipal de Figueres. A més de les dades demogràfiques per cada poble del partit i el resum total hi constem altres informacions com establiments públics, cases de begudes o armes de foc. El fet d'estar signat per l'alcalde i les autoritats del municipi i les recomanacions que es feien en la circular sobre les maneres d'avaluar la població i les precaucions i la necessitat de fer bé els recomptes, ens donen fe de la seva fiabilitat. Les respostes foren lliurades a la jefatura de policia personalment i dins uns breus terminis de temps.

comparació entre censos d'etapes estadístiques diferents. Malgrat el poc coneixement que es tenia entre aquestes dades a causa de la irregularitat dels diferents recomptes, hi havia la convicció que a la primera meitat del s. XIX hi havia hagut un creixement important de la població, tot i les guerres de canvi de segle i les periòdiques crisis agràries i econòmiques que hom observava.

L'estudi de les taxes de natalitat, tot i les irregularitats que pot provocar el fet de calcular taxes en poblacions petites (encara que l'extrema coincidència de resultats avalen el mètode) ens revela la subestimació dels recomptes anteriors al de 1857, ja que és impossible el descens d'unes taxes de natalitat en tan curt espai de temps. Però ens indica també un altre fet: el cens de 1787 també sembla defectiu.³⁴ Aquestes constatacions no li treuen la confiança —relativa— que ens mereix i que el posem al costat del cens de 1818 o del de 1833, ja que el fet de tenir una distribució per edats i sexes i anar acompanyats per una acurada estadística ens indiquen els esforços de les autoritats. Però, se'ns revela, que amb els mètodes tradicionals i tot i la cura i escrupolositat que continuament es recomanava, era molt difícil poder controlar el conjunt de la població a partir d'unes estructures i unes institucions arcaiques i desfades i encara més si per aquesta població un recompte anava lligat a un assumpte fiscal.

Aquest dèficit crònic el podem confirmar en el quadre que a continuació reproduïm. Tornem a descendir a la comarca de l'Alt Empordà per tractar amb minuciositat un aspecte: la comparació de l'evolució de la població a través dels censos i a través d'una mostra de registres parroquials.³⁵

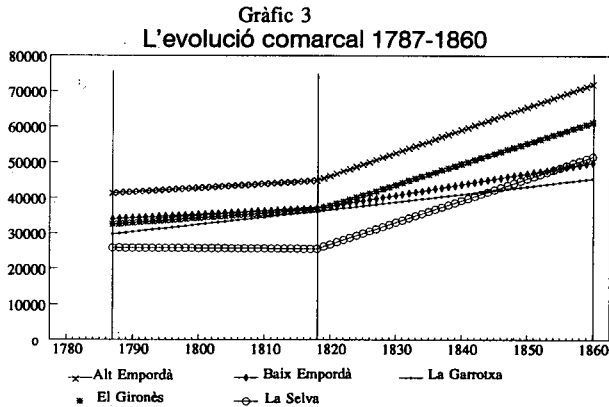

³⁴ Entre d'altres, ho havia anat observant darrerament Llorenç Ferrer i Alòs pel cas del Bages o bé M. Planas a l'Alt Empordà, encara que pel fet de demostrar-ho a partir de la inversemblança de les taxes i per la dificultat d'establir uns índexs correctius adequats i generalitzables, ara per ara no es pot calcular de manera correcta el grau de subestimació, i menys "a partir de les taxes que haurien de ser lògiques amb els registres parroquials", la comparació entre l'evolució de la població dels censos i de la natalitat dels registres sembla més apropiada encara que menys precisa (gràfica 2).

³⁵ M. Planas, *La població...*, (1985).

Així observem el progressiu creixement dels naixements (i per tant de la població) al llarg del s. XVIII, la frenada a final de segle i la recuperació, lenta i amb entrebancs (com el 1830) posteriors. El fet d'una disminució en la taxa de natalitat a les primeres dècades del s. XIX explicaria aquest lleuger alentiment en la creixença però no justifica aquesta gran diferència que hom observa entre el cens de 1842 (i tots els anteriors) i el de 1860, representats per les barres verticals.³⁶

Els registres parroquials, tot i ser sotmesos als efectes conjunturals i a un possible canvi en el comportament de la població, ens indiquen el decidit procés de creixement de la població empordanesa ja al llarg de tot el segle XVIII, de més importància del que sembla.

En el quadre número IV hom pot observar la recuperació de la població després de la Guerra del Francès. Proposem, d'altra banda, una estimació que podria ser generalitzable pel conjunt de Catalunya suposant que les condicions de concentració de la població no haguessin variat de manera substantiva. En funció de les dades de 1787 i 1860 podríem dir que la regió gironina representa un 17,5% de la població de Catalunya en aquestes dades i a partir de les xifres que tenim per 1818 podem calcular-ne el total. Cal remarcar que les xifres de

³⁶ Es confirma el que, seguint a J. Iglésies, hem apuntat a la nota 25. Continuant amb ell, trobem "En 1857 el rigor con que se procedió a la anotación de los pobladores de cada localidad corrigió omisiones y ocultaciones que venían siendo endémicas en esta clase de trabajos". Així, les xifres de 1857 o 1860, en el creixement que ens revelen hi ha una part corresponent als defectes de realització dels censos anteriors i una altra producte d'un creixement real, pel que sembla superior al que ens indiquen els registres de natalitat, les taxes de la qual haurien començat a descendir.

1818 poden ser deficitàries en estar inscrits alguns pobles fronterers de les comarques en altres bisbats, però no poden ser excendentàries ja que hem eliminat el Maresme i el Ripollès. Així cal entendre la xifra de 1818 com una situació mínima.

D'altra banda, cal recordar que aquestes xifres sols ens indiquen la importància del creixement cap a mitjan segle per les comarques gironines i pel conjunt de Catalunya, però cal comptar amb els diferents ritmes d'aquest creixement. Es indubtable que hi hagueren unes zones d'atracció de la població a causa d'un desenvolupament econòmic més gran i unes millors ofertes de treball que es configuraren en un centre receptor de la població excendentària dels camps i de certes zones d'interior que encetaven uns tímids intents de modernització. Barcelona, la costa, algunes regions manufactureres veieren créixer la seva població a causa d'una immigració que provocà un rejuveniment de l'estructura per edats i una vitalitat demogràfica més gran.

Cal dir també que aquest fenomen no es veurà ben estès fins cap a mitjan segle on la nova dinàmica industrial comença a estendre's a certes zones. Aquest important creixement de certes regions queda amagat en estudiar l'evolució global de la població, i implica un canvi de comportaments demogràfics que iniciaran de manera decidida el trànsit cap a la modernitat.

QUADRE IV. *Regió II de la divisió territorial de la Generalitat*

	1787	1818	1860
Alt Empordà	41.280	44.800	71.939
Baix Empordà	33.953	36.973	49.833
La Garrotxa	29.674	36.082	45.350
El Gironès	32.441	36.615	61.122
La Selva	25.782	25.480	51.524
TOTAL	163.130	179.950	279.768
Part proporcional amb Catalunya	18,13%	17,5%	17,23%
Població de Catalunya	899.532	1.028.285	1.662.795

Nota: Les xifres en cursiva indiquen la població estimada.

Així podríem dir que a la primera meitat del segle XIX s'observà a les comarques gironines una continuació del creixement del segle XVIII, una vegada superats els crítics efectes de les guerres. El cens de 1818 ens revela com s'aconsegueix aquesta remuntada, la qual es farà més intensa a partir de la crisi dels anys 30.

D'altra banda, cal posar novament de relleu el creixement demogràfic del segle XVIII. Si les xifres de principi de segle que P. Vilar havia estudiat eren deficitàries, també ho serien les de 1787 (encara que en molt menys grau), amb la qual cosa es manté per a tot Catalunya la importància demogràfica i econòmica del segle XVIII com a època de creixement i com a llavor que sustentará el progrés posterior, una vegada superats els problemes de canvis de segle: crisis agràries, malestars populars, guerres i fets bèl·lics (1794, 1805, 1808).

Concentració de la població

Podem veure en aquest estudi de les freqüències de les poblacions segons el nombre dels seus habitants que la població del bisbat de Girona no ha canviat molt ni de distribució ni de concentració des de finals del s. XVIII.

La distribució del creixement del s. XVIII, tan ben estudiat a partir del cens de 1787 per P. Vilar i J. Iglésies, no oferí més variacions en el canvi de segle al bisbat de Girona a causa del lleuger increment econòmic que s'observa a les diferents zones de les nostres comarques i a causa dels fets bèl·lics que malmeteren els efectius de la població, ja des de 1794 a les comarques frontereres i fins acabada la Guerra del Francès el 1812.

Tanmateix, cal dir que les guerres, malgrat els efectes que tingueren sobre la població i sobre l'economia (canvi de pautes de comportament en temps difícils i destruccions i aturada de moltes activitats econòmiques) no produïren unes transformacions importants pel que fa a la distribució de la població ni a l'estructura del poblament. Després del desgavell provocat per les invasions, les destruccions i la fugida, les persones anaren tornant al seu lloc i reprenent les seves activitats de treball i de relació.

QUADRE V. Bisbat de Girona. 1818

Nombre d'habitants	Freq. de poblacions	Percentatges
0-250	219	51%
251-500	106	25%
501-1000	56	13%
1001-2500	32	7%
2501-5000	7	2%
5001-10000	2	1%

El segle XVIII observa una urbanització notable de Catalunya, paral·lela a

la densificació del prelitoral i el litoral, d'acord amb el creixement econòmic i comercial de certes zones més privilegiades. I tot això contrasta amb la baixa concentració de la població de principi de segle. Aquesta lleugera tendència a la urbanització, que es veu representada sobretot per la creixença de Barcelona, també és present, encara que en menys grau, a les comarques gironines.

El 1818 les coses han canviat poc, sobretot tenint en compte la poca transformació industrial que ha tingut el nostre territori: fora d'alguns centres d'Olot, Girona, Figueres, Palafrugell i les poblacions costaneres, Blanes, Sant Feliu de Guíxols, amb indústria suro-tapera i activitats comercials, el camp gironí anà creixent, però sense assolir uns importants nivells de modernització que justificuessin uns excedents de mà d'obra i, per altra banda, l'atracció d'aquests centres urbans i comercials era poc important com per fer possible un trasvasament de la població del camp a la ciutat.

Almenys un 75% de les poblacions del Bisbat de Girona són inferiors als 500 habitants (la meitat de tots els nuclis habitats tenen menys de 250 hab.) la qual cosa representa que la majoria de la població és rural.

Sols hi ha dues poblacions que tenen entre 5 i 10.000 habitants (xifra encara prou petita), Olot i Girona, mentre Figueres i Sant Feliu de Guíxols s'hi acosten.

Tot i la dispersió geogràfica que apuntàvem i el poc grau de concentració en viles i ciutats importants, que ens indiquen la ruralització de la població gironina encara a principi del segle XIX, ens trobem amb un important grup de viles intermèdies, entre 1.000 i 2.500 habitants i entre 2.500 i 5.000. Són centres locals i comarcals que aglutinen el territori del seu entorn o bé són centres costaners que es beneficien de la seva bona situació comercial per posar en contacte les seves rodalies amb el comerç exterior. En les comarques interiors la concentració es fa més entorn d'una vila important i una xarxa de mitjanes, mentre a les zones costaneres hi ha més proliferació de viles intermèdies.

L'estructura de la població

Per l'estructura de la població és interessant la comparació amb els censos de 1787 i 1860 encara que es tracti de relacionar unes demarcacions geogràfiques diferents i uns intervals d'edat també diferents. L'establiment de piràmides d'edats per mil individus facilita les comparacions alhora que permet extreure'n algunes conclusions.

El cens de 1787 presenta un dèficit en el grup de 25 a 40 anys, especialment accentuat pel que fa als homes, al contrari del que s'observa pel conjunt de Catalunya. D'altra banda, el corregiment de Girona presenta uns percentatges infantils màxims, signe de vitalitat demogràfica de l'època. El contrast, pel que fa al grup de 25 a 40 anys, amb Barcelona, que és la que el té més accentuat, no es pot deure només, segons el nostre entendre, al fet que aquesta hagi esdevingut ja un important centre receptor d'immigració pel seu desenvolupament

econòmic; es podria deure també, en certa mesura, a un defecte d' anotació a causa de l'atracció pels números rodons, ja que el grup de 40-50 anys podria incloure totes dues edats a causa de la imprecisió a l'hora d'establir els intervals i a aquest arrodoniment ja esmentat envers les edats acabades en zero.

El cas és que el cens del bisbat de Girona de 1818 presenta una millor progressió entre els intervals tot i que s'observa un cert dèficit en el grup d'homes en edats actives, que podria ser degut tant als efectes de les guerres passades (encara que no s'observa una repercussió important en el conjunt de la piràmide) com a una lleugera emigració vers zona més desenvolupades econòmicament.

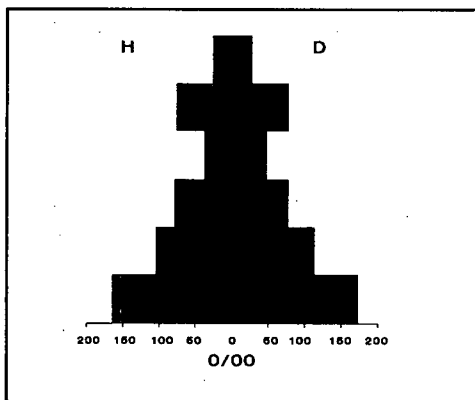
El cens de 1860 presenta una regularitat més gran deguda tant a una millor perfecció en l'elaboració de les dades com al fet d'una ja completa recuperació demogràfica de la població gironina. Hi continua havent un cert dèficit en la masculinitat en èpoques actives i una entrada important en el grup d'11 a 20 anys, que creiem que és deguda més que als efectes de la mortalitat infantil, a l'efecte de les classes buides nascudes durant les crisis de principi de segle i a la Guerra del Francès.

Si observem la progressió de les tres piràmides se'ns presenta clarament una disminució del grup fins als 7 anys, producte d'una progressiva, però ja ferma, davallada de la natalitat, el descens de la taxa de fecunditat potser també seria atribuïble als mètodes estadístics. De tota manera, entre 1857 i 1877 la major part de les corbes s'agruparien entre 29,5 i 41.

GRÀFICA IV. *Estructures de la població*

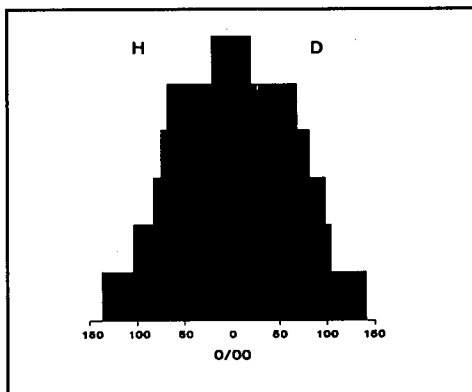
Piràmide del cens de 1787

Cens de 1787 (Corregiment de Girona) (per 1.000 hab.)		
Anys	Homes	Dones
50-85	26	27
40-50	76	77
25-40	37	47
16-25	79	77
7-16	104	113
0-7	164	173

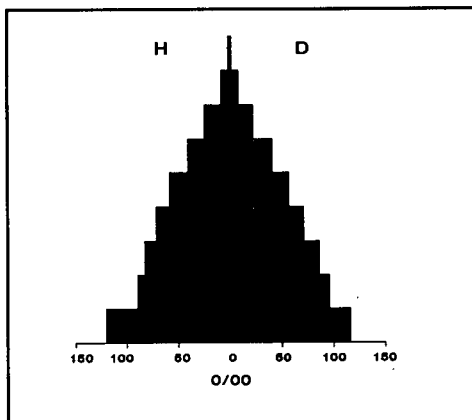
Cens de 1818 (Bisbat de Girona) (per 1.000 hab.)		
Anys	Homes	Dones
50-85	21	20
40-50	68	68
25-40	75	81
16-25	83	98
7-16	104	104
0-7	137	141

Piràmide del cens de 1818

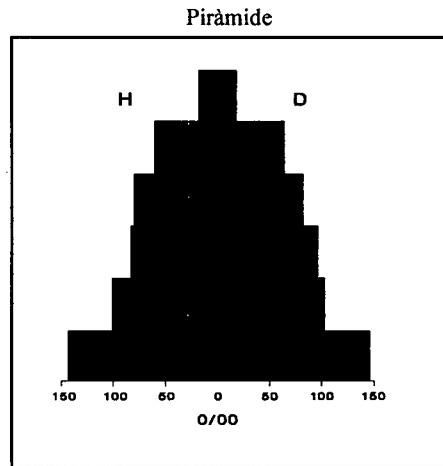

Cens de 1860 (Província de Girona) (per 1.000 hab.)		
Anys	Homes	Dones
81-90	2	1
71-80	9	8
61-70	25	22
51-60	41	41
41-50	59	57
31-40	72	71
21-30	83	86
11-20	90	96
0-10	120	116

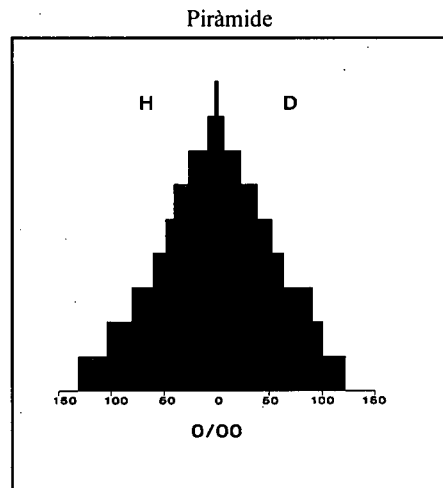
Piràmide del cens de 1860

Comarca de l'Alt Empordà segons el cens del Bisbat de 1818 (per 1.000 hab.)		
Anys	Homes	Dones
50-85	18	18
40-50	66	64
25-40	80	82
16-25	83	96
7-16	101	103
0-7	<u>143</u>	<u>146</u>
	491	509

Partit Judicial de Figueres segons el cens policial de 1833 (per 1.000 hab.)		
Anys	Homes	Dones
80-90	1	2
70-80	8	7
60-70	26	23
50-60	40	39
40-50	48	53
25-40	60	64
16-25	80	91
7-16	104	101
0- 7	<u>131</u>	<u>122</u>
	498	502

Si disposéssim del cens de la policia de l'any 1833 per a totes les comarques gironines es faria possible un estudi individualitzat per a cada poble i comarca per saber-ne l'evolució de la població, però també aconseguiríem observar la transformació de l'estructura de la població amb més fidelitat. Hom pot veure com l'any 1833 ja s'ha superat el dèficit d'homes en edat activa i com prossegueix paulatinament l'estretament de la base de la piràmide, molt més

pronunciat el 1860.

I veiem també com hi ha menys diferència entre aquest grup i el següent, cosa que podríem interpretar per una disminució de la mortalitat infantil, encara que aquesta hi sigui present com es veu el 1860, encara.

El recompte de 1833 pel Partit Judicial de Figueres (amb uns límits geogràfics molt semblants a la comarca de l'Alt Empordà) ens permet encara una data intermèdia, sols per a aquesta zona, que indica la recuperació de la piràmide d'edats en les edats actives i com prossegueix de manera paulatina l'estretament de la base de la piràmide, a la vegada que van augmentant els grups d'edats superiors.

Tot i que en una zona agrària la divisió en edats actives i no actives presenta algunes dificultats a causa de la importància dels joves i la gent gran en les tasques agrícoles (igualmente com el treball femení, sovint poc valorat), el grup dels adults dels 20 (o 16) als 50 anys continua essent important dins el conjunt de la població.

Conclusions

Podríem apuntar unes breus reflexions després d'aquesta somera i limitada presentació del cens. Es possible i desitjable la recerca de noves fonts que ens puguin donar llum sobre aspectes, encara que siguin parcials i localitzats, del nostre passat.

Caldria valorar la importància del creixement (econòmic i demogràfic) del segle XVIII, ara que sembla que certes interpretacions l'intentaven minimitzar, tant pel que fa a l'aspecte del nombre d'habitants de creixement com a l'aspecte qualitatiu de les transformacions profundes que produeix i que permetrà, per exemple, a la població gironina la seva recuperació després de les dificultats del canvi de segle i primeres dècades del XIX. El creixement posterior, excepte la frenada de 1830, serà important però, almenys en les comarques gironines, no tan espectacular com podria semblar la comparació dels cens de 1787 i 1857 o 1860.

Finalment, s'hauria de matisar les repercussions demogràfiques de fets bèl·lics tan importants com la Guerra del Francès ja que els seus efectes directes no serien tan devastadors pel conjunt de la població com semblaria a partir de l'estudi de certs casos concrets, com Girona, en què els fets polítics i militars es barregen amb unes condicions econòmiques i de desenvolupament de les forces productives que impedeixen una avançada decidida en la industrialització. En canvi, observem un progrés moderat en altres centres de les nostres comarques, com Olot, i un decidit desenvolupament agrícola comercial en altres zones, com és l'Alt Empordà o el conjunt de la Costa Brava.³⁷

³⁷ E. Lluch, "La industrialització a la Garrotxa", a *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*,

Seria desitjable una enquesta a fi de trobar, si és que es conserven, la resta de recomptes dels bisbats catalans per l'any 1818, o pels partits judicials del 1833, seguint les motivacions d'aquesta presentació, que era de donar a fer conèixer aquests documents. Amb les facilitats que avui dia permet el tractament informàtic es podria seguir amb més precisió l'evolució del nombre dels habitants i de les característiques i l'estructura de la població entre 1787 i 1857, permetent una fàcil comparació, si es disposessin dades de tot el Principat, en unitats geogràfiques iguals.

XXV-II (1981), pp. 193-232. D. Armengol, *La agricultura del Alto Ampurdán a mediados del siglo XIX*, tesi de llicenciatura publicada a *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, 1980. Y. Barbaza, *Le paysage humain de la Costa Brava*, París, 1966. Aquesta darrera observa diferents ritmes de creixement entre els sectors, sobretot de 1840 a 1857. Al sector meridional de la Costa Brava, aquest és comandat per la indústria surera, les construccions navals i la navegació, mentre al sector pirinenc (alt de 1787 a 1840) per la vinya. L'estabilitat del sector central, la plana empordanesa, s'explicaria ja per un creixement anterior i per l'inici d'uns canvis qualitatius importants en l'agricultura.

APÈNDIX: "Sumario de las personas que hay en todo el Obispado"

[122]

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Peratallada	39	34	31	26	27	32	47	59	20	23	26	27	190	201	5
Canapost	7	6	5	6	14	19	11	9	3	6	2	4	42	50	1
Fitor	17	11	22	16	8	13	11	10	9	6	7	4	74	60	1
S. Cebrià dels Alls	9	11	16	21	15	17	15	11	4	5	11	10	70	75	1
Rabós de Terri	27	20	22	27	6	9	21	24	15	16	16	7	107	103	2
S. Andreu del Terri	4	3	2	4	6	3	8	8	1	2	5	3	26	23	--
S. Llorenç de les Arenes	3	10	9	12	5	6	8	9	6	2	12	7	43	46	1
Juià	43	60	58	48	54	59	51	52	26	34	30	26	262	279	27
Flaçà	39	32	51	39	27	34	44	49	21	23	36	27	218	204	3
St. Joan de Mollet	26	19	21	18	18	20	24	39	15	15	22	19	131	130	9
Celrà	98	87	77	78	30	54	74	127	78	72	104	115	461	515	20
La Selva de Mar	66	65	57	52	72	74	91	104	46	34	25	18	351	347	51
El Port de la Selva	67	76	53	72	62	98	85	78	51	53	18	16	336	393	132
St. Fructuós de la Vall	12	13	19	16	14	19	15	10	9	9	4	2	73	69	5
St. Feliu de Buixalleu	24	22	27	27		21	47	54	32	25	39	40	199	189	15

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exentos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
St. Miquel de Cladells	15	23	28	28	19	13	13	16	7	10	16	14	98	104	22
St. Daniel	7	6	11	11	7	17	15	23	6	7	10	11	56	75	32
Arbúcies	120	115	102	81	172	140	230	236	118	125	116	143	798	840	28
St. Maria de Lió	6	7	5	4	17	12	21	19	6	5	12	13	67	60	12
St. Pere Desplà	4	3	1	3	3	2	14	12	2	3	7	5	31	28	3
St. Cebrià de Lledó	14	18	9	12	7	10	11	12	10	11	7	7	58	70	2
Tossa	180	140	228	180	152	193	77	178	101	100	115	161	953	952	211
Riudellots de la Selva	40	53	21	31	49	68	65	75	46	58	41	53	262	338	7
Salitja	38	36	25	23	9	18	28	28	11	13	19	21	130	139	1
Les Escaules	30	19	30	29	16	19	27	18	12	12	21	19	136	116	4
Serra de Daró	12	11	14	16	25	16	17	14	32	33	8	6	108	99	--
Fellines	20	14	8	13	7	13	28	29	3	3	15	16	81	88	2
Jafre	33	40	15	18	15	20	43	42	14	18	24	27	144	165	5
Colomers	38	36	40	46	23	27	34	39	28	29	32	36	195	213	9
Viladesens	29	24	25	30	16	24	34	29	12	13	24	19	140	139	3
Cervià de Ter	77	63	72	64	78	77	82	85	34	45	52	47	405	381	15
S. Jordi Desvalls	53	48	53	41	53	60	71	66	25	33	58	53	313	301	12

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Sta. Llogaia d'Alguema	14	9	20	13	8	7	18	22	6	6	7	8	73	65	2
Palol de Revardit	4	3	4	2	3	3	5	5	2	--	2	2	20	15	--
Navata	56	53	45	40	34	38	34	42	55	45	67	66	291	278	22
Gaüses	27	25	23	24	10	14	31	41	16	5	21	6	128	115	2
Vilabertran	57	58	70	87	47	65	75	93	36	22	17	28	302	353	23
El Far	20	20	10	9	10	11	54	53	13	15	4	9	111	117	1
Vilatenim	9	16	13	16	16	13	18	10	5	6	12	10	73	75	2
Cabanes	56	52	40	39	29	33	65	72	41	49	23	15	254	260	4
Sant Feliu de Boada	30	22	15	15	19	23	20	18	13	11	6	10	103	95	3
Sant Julià de Boada	5	6	5	6	5	7	4	5	2	1	2	1	23	26	1
Sant Mori	40	26	20	15	12	26	29	35	9	14	16	9	126	125	2
Monells	36	40	25	28	12	18	35	39	23	24	20	19	151	168	--
Cogolls	12	17	17	20	15	24	25	36	12	12	11	16	92	125	1
Les Encies	31	16	19	13	17	24	17	17	17	17	23	27	124	114	3
Llampaies	17	15	17	22	12	9	10	13	14	16	15	15	85	90	--
Sant Feliu de Pallerols	123	180	114	121	112	165	168	179	114	122	92	108	723	829	23
Maçanes	41	50	36	25	38	32	56	61	35	37	47	49	253	254	--

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Sant Andreu de Remiñó	13	11	16	21	15	12	21	23	8	13	7	7	80	87	--
Hostalric	82	76	57	43	55	83	113	125	44	46	54	44	405	417	38
Sant Climent d'Amer	47	41	23	20	24	30	23	22	39	28	31	26	187	167	2
Sant Julià de Llor	12	13	8	9	6	5	24	26	10	8	4	5	62	64	3
Belcaire	21	16	38	28	18	17	38	37	21	21	3	7	139	125	3
Albons	15	22	36	29	25	30	47	40	18	15	16	19	157	155	3
Granollers de Rocacorba	17	19	40	32	31	33	18	17	29	21	25	15	166	147	2
La Barroca	15	12	20	15	20	18	11	16	5	11	21	15	82	87	4
Sant Aniol de Finestres	23	32	30	34	19	25	50	43	17	10	29	29	168	173	2
Sant Esteve de Llèmana	31	42	29	32	21	37	34	44	33	16	30	25	178	196	5
Llorà	28	31	34	32	52	49	23	21	21	19	2	2	160	154	6
Constantins	35	24	40	28	24	29	34	54	24	18	16	13	182	166	3
Les Serres	14	23	13	21	10	20	12	19	17	14	16	15	82	112	2
Vallveralla	12	4	7	10	8	9	6	12	15	3	2	3	50	41	3
Sant Martí d'Empúries	7	9	18	17	16	15	11	11	11	10	7	7	70	69	30
L'Armentera	52	52	59	60	35	47	81	74	33	32	32	40	292	305	9
Saldet	7	4	3	8	5	10	7	7	5	2	3	2	30	33	3

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Viladamat	16	12	23	24	22	30	38	31	12	14	8	14	119	125	3
Tordera	112	140	142	187	153	187	177	170	137	142	156	153	922	929	12
Lloret	201	195	210	168	146	135	145	183	164	144	171	165	1037	990	403
Blanes	310	429	345	301	321	296	375	394	211	216	242	243	1804	1879	496
Palamós	120	110	142	112	80	100	133	169	112	108	97	93	684	692	353
Calonge	147	180	133	119	138	152	133	187	152	90	309	150	1039	878	14
Boadella	32	29	24	25	18	17	19	13	16	16	16	17	124	117	2
Vilobí d'Onyar	109	93	77	56	57	48	74	89	55	41	36	39	408	366	6
Sant Dalmai	27	23	31	43	25	21	27	35	16	14	29	25	155	161	3
Estanyol	38	27	33	32	27	24	39	36	25	22	21	16	189	162	3
Molló	69	94	112	131	33	76	62	117	47	81	52	54	475	553	8
Fogars de Tordera	8	9	8	9	15	18	24	16	9	10	10	8	74	70	1
Breda	51	53	41	42	33	43	40	44	28	23	46	45	239	250	33
Casevans	36	30	34	28	26	39	45	32	45	35	33	30	220	194	1
Grions	18	15	16	17	20	5	16	20	10	11	10	6	90	74	1
Rocabruna	19	16	25	27	10	12	14	19	18	10	21	15	107	99	1
Pau	39	28	25	19	15	15	29	27	10	8	20	28	198	125	5

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Vilajuïga	23	25	39	41	25	30	53	54	13	16	18	27	168	191	2
Colera	6	8	15	8	6	6	3	3	5	5	5	3	40	33	1
Martorell de la Selva	16	19	8	10	5	7	10	13	13	5	5	4	57	58	1
Masarac	25	21	12	18	7	4	22	27	5	6	6	9	77	85	--
Rocacorba	4	4	3	6	3	3	7	6	2	2	8	3	27	24	2
Sant Cristòfol dels Horts	6	6	6	7	8	7	8	9	4	2	8	6	42	37	1
Carbonils	6	7	5	8	4	7	6	4	3	4	5	4	29	34	2
Vilars	4	10	8	12	3	5	3	5	8	8	6	6	32	46	1
Fontfreda	10	5	8	8	7	4	3	8	5	4	7	7	40	36	1
Sant Andreu d'Oliveda	8	5	6	5	2	4	4	6	4	4	6	5	30	29	1
Falgons	25	16	29	25	17	15	28	23	5	5	22	23	26	107	3
Amer	100	100	100	101	77	122	153	174	150	125	94	75	674	697	32
Lloret Salvatge	5	4	5	2	5	4	1	4	6	2	2	1	24	17	--
Sant Genís Sacosta	5	6	7	5	8	5	6	5	6	4	3	2	34	27	--
Sant Miquel de Campmajor	36	36	20	30	18	35	29	31	28	29	42	45	173	206	10

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Sant Martí de Campmajor	9	15	8	12	11	16	15	18	33	32	25	26	101	119	--
El Sallent	10	9	9	8	11	11	14	13	10	10	9	10	63	61	2
Brío	5	5	5	6	4	2	4	2	2	2	5	6	25	23	--
La Miana	16	20	6	9	13	19	19	21	14	10	11	13	79	98	3
Ventalló	42	36	50	44	20	33	70	65	37	27	26	12	245	217	6
Mieres	71	86	52	69	72	74	81	113	53	50	80	50	409	451	9
Santa Maria de Feixes	5	9	4	4	2	6	6	6	2	2	1	3	20	30	1
L'Escala	158	160	182	179	121	125	133	146	92	69	94	52	780	731	257
El Torn	11	12	18	17	6	11	30	26	10	12	12	12	87	90	9
Ventajol	4	5	2	2	1	5	5	3	2	3	4	2	18	20	1
Vilareix	12	14	27	39	32	37	40	28	18	13	18	15	147	147	2
Ultramort	23	25	20	19	18	17	8	14	10	13	17	15	107	103	17
Fonolles	14	8	9	12	7	13	10	10	9	9	3	4	52	56	1
Matajudaica	12	9	5	6	6	8	13	14	6	9	7	9	49	55	4
Parlavà	25	24	14	17	23	21	38	17	14	14	15	17	129	110	4
La Sala	4	5	5	5	7	7	7	7	2	2	4	6	29	33	2

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Foixà	44	28	50	52	29	24	38	40	38	34	51	47	250	225	9
Púbol	26	18	15	18	9	9	24	32	12	7	33	26	119	110	7
La Pera	34	41	45	41	26	38	53	42	23	19	47	51	228	232	7
Pedrinya	5	4	5	7	6	6	6	3	2	3	8	9	32	32	2
Rupià	54	32	31	32	29	29	50	49	28	29	33	33	225	198	7
Pedret	13	15	5	13	5	15	6	12	12	7	9	12	57	76	1
Sant Julià de Rabos	23	20	21	25	20	24	33	28	22	19	11	16	120	132	1
Sant Esteve de Llanàs	75	80	56	63	18	36	44	87	26	27	30	27	249	320	--
Setcases	52	43	37	38	20	36	44	61	15	38	28	38	196	254	5
Tragorà	26	23	8	21	4	5	20	36	4	9	14	16	76	100	--
Capsec	30	36	36	40	18	30	26	29	17	12	23	17	150	161	4
Sta. Margarida de Bianya	32	29	24	33	17	27	20	21	15	17	11	11	119	148	6
Besalú	77	90	85	96	21	82	87	160	56	85	76	108	402	621	99
Sant Martí de Capellada	6	7	5	8	3	5	9	13	3	4	3	4	29	41	4
Fares	4	4	4	3	2	3	4	5	3	3	3	3	20	21	2
Maià de Montcal	30	42	26	38	5	19	17	19	22	23	50	43	150	184	7

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Mort	3	4	2	1	2	3	4	5	4	3	3	4	18	20	1
Ossinyà	3	4	3	2	2	4	5	3	2	2	2	3	16	18	--
Dosquers	18	20	12	10	6	12	13	21	3	3	11	8	63	64	2
Lligordà	4	3	6	11	2	12	10	6	1	1	1	2	25	38	3
Palera	4	1	8	8	3	5	4	4	2	1	4	6	25	26	--
Solius (Santa Maria)	11	6	2	8	4	7	7	8	2	2	3	3	29	34	1
Beuda	26	32	23	29	28	30	33	32	29	22	13	25	152	170	1
Segueró	12	17	7	8	13	17	19	25	11	14	16	12	78	83	5
Terrades	51	52	47	56	48	54	53	52	40	49	28	31	267	294	8
Sant Climent de Peralta	20	24	10	16	7	9	11	12	14	14	16	17	74	92	4
Llaneras	27	22	26	16	22	22	27	34	5	6	13	7	120	107	2
Sant Pol de la Bisbal	21	13	19	14	14	12	14	18	14	15	25	23	107	95	2
Ullastret	31	42	26	26	16	33	36	34	21	23	20	20	144	178	5
Santa Cristina d'Aro	46	54	24	29	59	61	54	61	31	29	36	29	250	263	6
Bell-lloc d'Aro	9	8	14	15	18	20	8	5	12	8	9	10	70	106	2
Sant Martí d'Esbarra	13	18	26	22	11	20	15	19	25	26	7	7	97	112	--

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Arenys de Mar (St. Martí)	193	184	74	82	122	108	146	156	112	101	100	99	747	730	86
Arenys de Mar (Sta. Maria)	315	302	121	137	198	191	227	335	175	156	151	159	1187	1280	692
Sant Martinell	44	52	44	46	23	27	70	63	35	31	21	23	237	242	4
Bordils	52	55	62	66	34	37	50	42	41	46	38	26	277	272	16
Corçà	44	56	60	56	46	39	59	55	41	34	48	41	298	281	6
Caçà de Pebràs	8	8	5	12	12	12	12	12	7	5	9	5	54	55	3
Castell d'Aro	59	68	62	85	48	60	96	96	44	58	37	27	346	394	6
Fenals d'Aro	18	20	38	23	25	24	20	19	18	20	8	7	127	123	1
Romanyà de la Selva	23	18	21	24	24	21	22	18	10	12	17	10	117	103	3
Solius (Santa Agnès)	14	13	24	30	27	29	10	9	11	15	9	11	95	107	2
Sant Julià de Ramis	24	30	40	45	17	27	42	33	12	10	19	10	154	155	2
Pujals dels Cavallers	8	12	12	13	4	7	9	10	6	5	9	9	48	56	2
Pujals dels Pagesos	21	22	10	13	4	6	33	11	10	10	8	6	76	78	16
Medinyà	34	36	35	29	14	15	31	36	31	34	38	30	183	180	12
Vall-llobrega	36	28	29	37	14	15	16	26	28	23	13	12	136	141	3
Santa Llogaia de Terri	29	21	18	22	15	19	33	35	11	10	30	27	136	134	3

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Vilaromà	30	25	56	52	29	29	56	41	25	31	43	30	239	208	3
Begur	130	88	141	96	114	86	161	177	97	80	132	123	785	650	419
Regencós	17	37	42	35	41	36	33	38	18	27	38	30	179	213	4
Palau Savardera	42	48	62	80	34	46	62	75	50	53	88	89	338	391	6
Sant Iscle de Vallalta	45	51	40	37	34	45	43	52	23	23	35	33	219	241	4
Canet de Mar	302	310	260	226	210	274	282	316	166	206	156	131	1376	1463	488
Biert	14	20	21	24	13	11	27	17	11	13	23	17	109	112	1
Sant Cebrià de Vallalta	26	17	31	21	25	18	22	23	10	13	23	20	137	122	3
Sant Pol de Mar	66	72	61	65	60	77	95	102	60	56	52	51	394	423	153
Pontós	41	60	44	52	39	35	56	66	12	20	15	22	214	248	3
Romanyà d'Empordà	5	10	11	9	9	13	16	12	2	--	7	6	50	50	11
Canelles	14	6	16	12	4	4	8	9	3	7	3	4	48	42	1
Llers	116	143	49	60	102	121	127	140	118	120	100	77	612	661	14
Figueres	287	331	337	386	249	431	673	769	365	336	243	233	2154	2480	160
Vilafant	30	31	23	27	24	20	30	27	12	17	14	10	133	132	12
Borrasà	43	43	25	31	31	30	69	62	31	29	49	54	253	249	12
Llofriu	15	17	30	26	20	20	28	24	12	11	25	24	130	132	2

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Esclanyà	11	12	17	13	15	11	16	17	6	10	11	11	79	83	13
Palafrugell	103	78	299	242	149	172	289	280	148	135	153	132	1141	1049	127
Torrent	19	17	18	23	10	27	21	21	20	16	21	24	115	128	3
Mont-ras	62	63	57	40	32	37	82	76	39	49	42	42	308	307	1
Pals	92	111	102	92	86	112	127	128	69	72	97	79	572	594	19
Llambilles	34	30	39	31	33	27	47	43	19	22	33	27	206	279	4
Caçà de la Selva	138	137	176	178	110	114	133	166	132	116	95	105	804	816	36
Cartellà de la Selva	10	12	14	10	8	9	8	9	7	7	7	6	54	55	3
Quart	33	28	38	30	32	25	46	42	18	20	33	27	200	172	11
Palol d'Onyar	18	17	25	13	15	16	23	28	11	3	12	13	104	90	13
Sant Mateu de Montnegre	19	20	24	22	29	26	22	21	13	9	22	17	129	115	3
Santa Pellaia	18	20	23	20	20	19	30	23	4	7	9	5	103	97	3
Campllong	19	24	25	26	18	11	18	25	22	13	18	15	120	114	4
Sentenys	15	15	13	20	4	6	11	10	11	10	13	12	67	73	2
Banyoles	235	290	288	228	120	197	255	221	183	194	122	127	1173	1257	78
Serinyà	77	65	63	60	58	56	66	59	35	25	41	39	338	306	5

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Porqueres	30	26	16	14	24	13	21	14	18	15	28	20	137	103	3
Marlant	5	6	9	8	12	9	11	7	1	2	3	2	41	34	6
Vilademí	7	3	11	9	7	6	12	12	5	4	2	2	44	36	1
Viladagais	5	3	6	11	9	5	8	5	4	7	6	3	38	34	2
Guernol	9	6	13	11	5	2	9	10	5	14	6	4	47	47	1
Fontcuberta	30	27	36	40	30	34	42	48	28	30	32	30	198	209	6
Pujarnol	12	14	15	12	5	9	19	21	6	5	13	5	70	66	2
Escals	2	1	3	1	2	3	6	3	1	1	4	4	18	13	--
Gualta	40	30	28	27	31	21	49	45	28	27	12	12	188	162	3
La Bisbal	163	209	178	196	193	198	220	245	119	122	178	176	981	1076	85
Fonteta	19	33	47	33	25	20	23	38	23	23	49	31	186	178	4
Corantella	5	3	1	2	--	2	7	8	1	4	5	5	19	24	1
Vilafraser	13	16	24	15	18	33	12	28	18	9	11	16	106	107	5
Vilamari	15	18	24	26	6	24	13	21	13	19	30	21	101	129	4
Sant Esteve de Guialbes	18	21	32	20	26	29	18	23	15	13	22	21	131	127	9
Oriols	31	18	30	21	11	21	16	35	22	14	20	20	130	129	1
Sant Martí de Llemana	35	30	22	33	16	25	27	40	13	13	25	21	138	162	4

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Llança	104	109	103	104	95	92	128	134	90	88	66	51	590	578	98
Esponellà	30	37	28	23	29	33	34	45	23	25	26	27	170	190	4
Vulpellac	50	22	43	52	19	37	40	54	26	21	40	31	213	217	9
Peralta	11	6	11	9	3	3	4	10	6	3	6	4	41	35	1
Camprodon	160	81	145	161	80	118	144	155	89	90	144	137	762	742	70
Crexenturri	4	7	5	6	5	6	5	8	5	4	4	3	28	35	--
Sords	30	24	21	22	10	17	28	27	12	11	12	20	113	121	8
Sta. Maria de Camós	21	14	14	24	14	18	25	25	10	13	16	7	100	101	1
Sant Vicenç de Camós	31	27	19	33	26	26	40	43	26	18	29	28	171	175	4
Riudellots de la Creu	13	14	16	20	14	16	13	11	6	7	9	8	71	76	2
Garriguella (Sta. Eulàlia)	114	130	89	69	61	60	111	128	28	49	54	45	467	481	5
Vilamaniscle	38	29	20	21	18	10	19	20	11	11	12	10	118	101	--
Garriguella (S. Silvestre)	3	2	3	--	4	2	4	3	1	1	2	1	17	9	--
Delfià	2	1	1	2	14	6	2	2	1	5	5	2	24	17	--
Cors	30	15	21	18	25	26	43	29	11	9	11	11	141	108	2
Mata	11	13	8	6	16	16	14	20	7	4	8	7	64	66	--

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
La Mota	16	20	10	14	11	15	10	11	12	13	15	13	74	86	7
Cornellà	26	29	31	35	16	24	24	30	19	12	10	17	126	147	7
Borgunyà	21	18	13	11	16	10	26	26	4	6	8	8	98	79	1
Palol de Revardit	11	12	13	11	19	16	19	20	20	29	20	17	102	95	1
Sta. Eugènia de Ter	13	13	17	16	14	16	20	19	12	13	15	16	91	93	3
Montfullà	13	20	32	18	10	22	31	21	20	17	25	17	131	116	5
Aiguaviva	38	39	40	42	44	45	48	50	43	35	25	28	238	237	3
Fornells de la Selva	47	33	42	55	51	49	69	56	21	14	34	36	264	243	6
Salt	35	28	38	43	43	57	57	45	18	20	38	37	228	230	3
Vilamala	30	29	29	28	15	32	16	15	14	19	33	36	137	159	3
La Cellerà	68	63	56	58	42	66	70	83	35	37	54	36	325	341	11
Anglès	51	65	22	30	36	44	56	84	53	60	65	33	283	316	10
Sant Martí Sapresa	20	15	18	12	10	18	32	40	31	23	22	21	135	129	4
Sant Amans	10	7	15	11	6	12	12	14	8	9	13	13	64	66	--
Sant Martí del Clot	27	19	26	20	12	14	18	30	18	17	20	17	121	117	8
Vilanant	47	39	44	36	40	33	60	43	23	20	19	12	233	183	6
Sant Sadurní de l'Heura	82	84	45	48	41	51	75	67	33	33	48	52	324	335	2

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Sous	24	26	20	22	11	10	27	28	20	15	15	14	117	115	2
Palou Sator	23	20	14	10	18	18	18	37	22	17	13	4	108	106	4
Fontanilles	7	12	12	12	20	10	14	14	4	5	4	1	61	54	3
Fontclara	9	6	12	10	9	13	12	10	6	5	7	4	55	48	2
Calabuig	17	7	23	18	10	12	21	18	15	14	10	10	96	79	2
Taravaus	13	10	17	21	13	5	9	16	14	10	6	6	72	78	--
Avinyonet	30	29	27	27	23	35	53	50	20	22	20	16	169	179	32
Castellar de la Muntanya	26	22	15	13	7	12	21	18	11	9	6	4	86	78	--
Taralles	10	8	8	7	4	6	13	7	5	2	1	2	41	32	--
Cadaqués	148	173	103	81	116	108	217	224	86	77	56	98	716	761	274
Sant Pere Espuig	14	20	18	30	9	12	22	17	11	14	15	13	84	106	3
Solamals	11	20	8	11	12	9	15	13	7	8	10	13	63	74	2
Sant Joan de les Fonts	46	65	36	66	37	49	41	37	43	45	61	37	266	293	7
Socarrats	12	20	15	24	13	21	15	18	7	8	3	5	65	96	3
Sant Feliu de Guixols	440	437	420	346	331	308	465	412	208	229	155	184	1959	1916	697
Camallera	22	22	24	25	20	16	27	23	16	16	19	19	128	125	6

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exentos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Ordis	36	40	30	31	11	12	39	41	19	21	23	23	168	178	7
Sant Martí de Vilallonga	50	60	36	48	32	42	73	105	30	32	30	34	251	231	9
Torroella de Montgri	290	300	331	317	203	276	333	346	157	256	83	96	1407	1588	92
Canet de Verges	5	4	10	11	7	7	4	8	6	4	1	1	33	35	2
Sant Iscle d'Empordà	10	14	7	6	11	8	5	10	12	9	--	--	46	47	--
Sant Esteve d'Olot	903	925	734	931	570	883	870	1017	491	512	575	638	4144	4906	159
Ridaura	114	103	94	99	89	102	161	216	90	115	112	51	671	686	10
Sant Andreu de Coll	9	8	7	9	12	9	19	13	4	7	9	5	60	51	1
Santa Pau	102	108	90	106	41	71	123	183	86	66	112	108	551	642	6
Begudà	49	68	71	70	39	48	93	84	36	23	17	17	305	310	6
Batet	54	65	64	75	22	30	67	62	41	33	48	45	296	310	4
Sant Cristòfor les Fonts	55	56	90	79	44	38	91	93	40	35	33	35	355	340	5
Sacot	62	58	33	49	30	29	29	34	37	30	33	35	214	235	--
Valcanera	16	20	14	18	15	17	12	20	17	10	14	16	88	104	--
Brunyola	40	32	44	38	42	38	36	34	29	32	47	40	238	214	3
Sils	17	15	23	25	18	16	37	38	13	16	20	24	128	144	--

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Castanyet	28	11	10	24	14	13	36	39	11	16	9	5	108	98	--
Santa Coloma de Farners	147	146	141	124	100	106	203	260	164	155	131	112	886	903	52
Riudarenes	72	63	67	84	47	62	102	92	44	30	58	50	390	381	20
Sant Pere Cercada	4	2	3	4	4	1	3	5	4	2	2	3	20	17	--
Sauleda	2	3	4	8	3	8	7	10	7	6	5	4	28	39	--
La Pinya	30	32	16	24	14	25	16	32	20	8	19	16	115	137	6
Els Valps	5	9	8	7	7	22	8	12	4	5	4	1	43	56	2
Les Preses	71	63	66	71	57	77	103	115	47	42	59	37	402	405	16
Sant Quinti d'En Bas	2	--	2	--	2	3	1	1	1	1	3	--	11	5	--
Joanetes	57	76	74	59	38	46	66	86	53	48	42	46	303	361	6
Sant Esteve d'En Bas	149	178	186	190	118	177	174	212	145	156	165	147	937	1060	32
Puigpardines	8	13	24	21	23	24	27	22	8	10	21	17	111	107	7
Sant Privat d'En Bas	142	158	131	119	79	120	141	159	96	110	104	80	689	750	12
Vilaür	28	26	22	33	20	18	32	32	17	14	18	19	137	142	7
Bescanó	36	31	42	36	24	20	23	38	30	28	31	30	186	185	1
Terradelles	8	8	5	6	2	6	4	8	7	2	4	1	30	31	3

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Sant Andreu de Vilar	4	14	5	7	2	2	4	6	4	2	3	1	22	22	--
Talaia	6	5	4	4	15	18	13	12	6	1	9	12	53	52	--
Fontajau	3	--	2	2	4	5	3	4	1	--	1	1	14	12	--
Ginestar	12	10	12	18	15	22	24	17	7	8	7	8	77	83	1
Sant Gregori	39	36	56	43	65	60	82	98	50	44	30	34	322	315	2
Santa Ceclina de Montcal	22	23	19	21	18	18	20	27	18	14	29	20	120	123	6
Sant Joan de Montbó	9	3	6	5	5	7	5	9	4	2	5	4	34	30	--
Sant Medir	27	28	20	35	11	19	34	29	8	8	23	15	123	125	4
Sarrià de Ter	57	59	49	44	28	48	35	54	52	33	52	44	273	282	6
Cruïlles	29	46	42	36	23	35	42	36	34	28	45	37	215	218	7
Biure	28	25	18	20	12	12	17	16	13	18	19	24	107	115	2
Franciac	16	34	32	30	23	22	30	28	14	12	17	16	132	142	2
Campmany	45	42	50	44	25	30	54	55	22	21	28	31	224	233	12
Vilarnadal	20	22	14	24	10	17	16	17	12	8	14	15	87	103	2
Cantallops	50	36	25	39	37	32	35	44	27	26	30	25	208	202	8
Sant Andreu de Porreres	9	12	8	9	6	7	8	6	6	6	3	6	40	46	2

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Sant Feliu de Porrreres	17	18	8	12	4	9	13	12	7	8	3	6	52	65	--
Santa Maria de Porrreres	4	5	7	4	4	7	2	2	2	2	--	2	20	21	--
Sant Miquel de Porrreres	6	5	4	3	4	6	3	3	4	5	1	1	21	23	--
Oix	25	28	18	25	22	26	38	40	29	30	28	31	160	178	4
Santa Bàrbara	9	6	8	5	7	5	12	4	8	3	6	2	50	25	--
Ribelles	12	14	9	11	12	14	14	18	11	14	4	2	62	73	2
Talaixà	9	11	7	9	6	7	12	14	5	7	6	8	45	56	2
Sant Miquel d'Armaier	5	3	1	4	2	2	--	2	3	2	3	1	14	14	--
Santa Margarida d'Escales	--	--	2	2	--	1	2	1	1	1	--	1	5	6	--
Marenyà	6	5	8	10	5	7	6	5	6	7	1	1	32	35	3
Tor	5	8	9	8	17	16	4	4	1	2	--	--	36	38	--
Garrigoles	10	25	12	25	17	19	22	24	18	17	16	23	95	133	3
Ullà	38	30	25	25	26	30	43	55	19	17	14	8	165	165	7
La Tallada	16	7	13	10	31	16	30	23	7	15	14	10	111	81	--
Ciurana	21	25	37	31	32	37	49	39	16	15	14	12	169	159	--
Armadàs	3	5	5	5	6	9	6	4	1	--	4	3	25	26	2

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Vilafant	9	7	12	9	5	8	9	7	6	6	3	6	44	43	--
Arenys d'Empordà	26	20	15	19	22	21	21	17	12	10	17	17	113	104	1
Vila-robau	21	15	10	8	11	11	18	16	7	10	5	5	72	65	--
Sant Tomàs de Fluvià	5	6	4	3	9	8	16	14	5	4	4	3	43	38	--
Garrigues	24	27	15	27	15	9	31	42	22	15	35	26	142	146	--
Vilamalla	15	19	32	21	17	18	32	30	8	8	8	8	112	104	2
Palau Sardiaca	8	11	10	12	16	12	14	12	8	7	11	12	67	66	1
Sant Miquel de Fluvià	17	26	4	9	7	10	13	7	10	14	21	12	72	78	--
La Pera	22	26	23	26	10	11	14	20	20	11	17	20	106	114	2
Sant Sebastià de Monàs	14	14	7	10	9	6	12	7	3	4	9	3	50	44	--
Sant Andreu de Vestraça	7	6	7	5	8	7	4	6	8	3	9	8	43	35	1
Baget	30	31	25	24	31	32	28	30	25	24	15	14	154	155	4
Bianya	44	46	39	38	15	31	42	55	27	11	26	19	197	200	5
Olinyà	6	2	--	6	3	2	4	6	4	1	4	3	21	20	--
Bolós	4	2	7	8	6	10	10	13	4	5	3	2	34	40	2
Sant Llorenç d'Adri	16	19	15	17	10	10	19	20	22	25	29	26	111	117	7

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Canet d'Adri	10	16	9	14	7	11	22	27	24	27	38	39	110	134	8
Cartellà	36	36	14	14	17	24	25	28	6	13	28	7	126	122	6
Domeny	7	7	9	13	10	15	12	9	7	5	8	8	53	57	2
Roses	126	121	135	104	105	113	132	135	83	68	71	72	652	624	234
Castellfollit	21	27	14	18	6	15	24	27	28	34	23	33	116	154	3
Sales de Llierca	31	32	15	29	18	23	9	14	5	6	19	22	97	116	--
Arguelager	13	18	8	15	4	7	21	30	26	24	17	36	89	130	7
Darnius	80	120	26	26	20	42	36	37	53	53	80	77	395	455	9
Lledó	87	70	67	61	47	42	89	101	38	35	71	68	396	377	15
Vilademires	3	2	7	4	6	8	7	6	1	1	13	13	37	34	--
Cistella	40	42	56	45	31	26	42	48	33	19	46	42	248	222	7
Maçanet de Cabrenys	106	123	102	131	86	130	93	116	75	114	132	93	594	717	21
Tàpies	16	24	19	21	15	19	10	20	17	13	13	15	90	112	1
Sant Llorenç de Muga	169	180	56	70	33	43	55	47	62	67	69	71	469	468	8
Pincaró	6	5	4	2	3	3	6	6	4	3	3	2	26	21	--
Albanyà	20	19	6	7	5	6	16	17	17	16	12	13	73	75	--
Llorona	24	26	18	19	4	9	10	26	12	19	17	11	85	110	1

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Corsubell	7	12	9	10	2	8	3	10	4	5	9	7	34	52	--
Bassagoda	10	12	9	13	3	7	4	7	4	8	6	4	36	51	--
Vilademuls	10	11	10	11	12	14	13	9	13	11	17	13	75	69	3
Sant Pere Pescador	92	78	77	80	79	81	121	107	44	46	47	43	460	431	20
Torroella de Fluvià	14	22	13	16	35	28	25	23	15	19	2	8	104	116	--
Vilamacolum	27	29	23	27	20	27	26	20	12	20	19	10	127	133	2
Casavells	20	19	17	15	16	7	23	20	7	8	14	14	97	83	2
Crespià	41	45	27	24	18	24	56	49	19	22	32	27	193	191	8
Espinavesa	14	13	18	18	13	20	20	23	21	22	7	4	93	100	1
Vilert	37	34	25	27	17	18	46	54	22	12	24	16	171	161	3
Vilavenut	11	10	12	9	13	15	14	17	17	17	24	20	91	88	3
Vilacolum	5	7	15	8	4	6	11	10	5	4	4	1	44	36	1
L'Estela	3	4	5	4	7	7	6	6	8	5	3	4	32	30	1
Cabanelles	7	9	6	9	5	11	10	4	5	4	5	5	38	42	1
Saserra	19	11	13	11	11	12	15	14	11	5	9	8	78	61	3
Vilarig	33	26	25	46	30	17	46	7	14	16	5	11	153	150	4
Galliners	25	29	32	43	20	21	34	37	21	23	22	22	201	169	2

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Santa Llogaia de Parets	11	18	11	15	8	11	16	11	9	7	11	10	66	72	7
Ollers	24	25	18	22	5	4	22	21	9	8	10	9	88	89	1
Orfans	23	16	23	29	23	24	28	29	14	20	24	21	140	139	1
Bàscara	39	30	20	21	21	29	24	27	21	21	38	34	163	162	9
Colltort	11	25	18	37	35	35	15	9	6	6	13	13	98	129	3
Sant Miquel de Pineda	10	11	10	20	14	17	14	9	6	8	8	9	62	74	1
Orsavinyà	13	17	19	18	14	9	14	23	14	11	14	13	92	89	2
Vallmanya	7	17	11	8	12	11	22	18	8	6	9	9	69	69	--
Fortià	29	26	24	22	29	26	34	33	12	11	16	17	144	135	4
Vilopriu	25	21	28	19	18	23	24	26	16	11	19	21	130	121	2
Valldevià	7	6	19	4	5	14	11	10	7	8	10	3	59	45	--
Vilasacra	28	30	24	32	12	18	26	34	16	11	19	21	130	121	2
Queixas	4	11	9	10	12	15	30	18	5	10	15	11	76	75	2
Casamor	1	5	2	1	1	2	--	1	2	--	1	1	6	11	--
Vilanova de la Muga	18	13	34	23	16	22	46	40	4	9	3	8	103	102	3
Castelló d'Empúries	240	235	215	191	194	243	299	286	154	149	101	108	1203	1012	--
Sant Joan Sospodosas	6	3	7	9	13	6	12	5	3	3	3	1	44	27	--

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Riumors	22	28	27	14	20	18	23	28	15	8	4	1	111	103	2
La Jonquera	63	80	81	72	28	32	69	58	21	24	48	42	319	308	20
Sant Julià de Tors	4	3	2	3	1	1	6	4	5	2	4	4	19	17	1
Pineda	159	189	180	168	93	120	158	198	144	173	101	79	835	928	138
Agullana	77	100	93	94	118	75	100	96	22	14	38	40	448	419	16
Sant Martí d'Abafol	27	27	20	10	9	13	24	19	10	8	14	13	101	90	4
Palafolls	55	65	70	91	53	59	90	83	52	50	28	27	348	375	12
Malgrat	104	82	206	232	142	152	213	230	77	88	79	85	821	869	113
Les Planes	97	98	78	75	58	57	120	93	66	74	59	67	478	464	5
Verges	66	57	82	68	62	67	97	99	42	54	23	27	372	374	16
Sant Pere La Vall	--	4	2	2	3	5	1	2	1	2	--	--	7	15	2
Sant Cebrià de Mollet	12	18	3	4	2	6	5	13	9	7	11	9	42	57	5
Espollà	42	45	35	38	21	31	38	32	24	22	35	39	195	207	12
Sant Climent Sescebes	51	47	47	38	37	47	58	59	24	24	10	22	227	237	1
Peralada	109	103	122	132	105	116	156	177	109	81	101	95	702	714	83
Vidreres	53	65	80	72	71	62	93	90	47	31	73	62	417	382	2
Les Escanyes	4	6	9	3	6	3	9	5	2	1	3	2	33	20	--

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Calavanet	60	47	77	73	69	56	95	84	45	48	54	49	401	355	1
Caldes de Malavella	51	49	49	39	57	54	73	91	71	69	57	82	358	384	4
Montiró	3	2	6	9	6	7	14	7	5	3	2	5	36	33	2
Pelacals	1	--	1	4	7	5	7	5	5	2	2	--	23	16	--
La Garriga	--	1	--	1	--	1	4	2	--	--	--	--	4	5	1
Palau Borrell	3	--	5	3	5	5	12	1	--	5	1	1	26	15	--
Llavià	7	8	9	14	9	6	9	10	2	6	3	3	39	47	2
Tortellà	88	80	151	139	33	56	71	102	64	59	66	53	473	479	5
Monteyà	--	4	5	4	7	3	5	3	3	1	3	1	26	16	--
Montagut	88	106	60	98	38	106	60	82	53	82	86	83	385	557	9
Sadernes	8	9	6	10	5	10	4	6	4	5	5	3	40	51	4
Entreperdu	8	9	6	9	4	10	8	10	2	3	5	3	40	51	--
Riu	20	22	17	22	11	19	18	15	6	13	12	8	85	100	1
Gitarriu	4	4	4	3	1	4	4	3	2	2	2	2	17	18	--
Santa Ceclina	4	5	7	5	7	11	7	7	2	3	6	5	33	16	2
Sant Andreu Salou	14	11	10	12	19	13	17	21	20	16	12	15	92	88	2
Llagostera	102	98	132	147	138	206	112	121	100	77	90	53	684	702	9

	Hasta 7 años		7-16 años		16-25 años		25-40 años		40-50 años		mayores de 50 años		TOTAL		exen- tos
	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	V	H	
Calsada	--	--	2	1	5	1	--	--	--	--	--	2	7	4	--
Santa Maria de Finestres	3	8	8	6	6	12	16	5	9	8	6	2	48	41	--
Sant Nicolau (Girona)	33	23	17	11	12	20	27	31	16	16	17	27	122	128	16
Palau Sacosta (Girona)	20	22	18	14	20	18	32	22	14	19	11	10	115	105	3
Mercadal (Girona)	54	44	30	53	48	69	75	115	53	97	50	41	311	419	129
Catedral (Girona)	91	101	182	119	140	164	155	194	103	116	131	240	802	914	398
Sant Feliu (Girona)	221	295	192	231	298	342	436	575	264	278	360	325	1771	2046	147

[148]

FONT: ADG, Secció C, Llig. 83, Doc. Núm. 8.